

**T.C.
ZONGULDAK BÜLENT ECEVİT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI**

Yüksek Lisans Tezi

**16. YÜZYIL AKDENİZ'İNDE OSMANLI-VENEDİK
TİCARİ İLİŞKİLERİ**

Berkay KİBAR

Zonguldak 2022

**T.C.
ZONGULDAK BÜLENT ECEVİT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI**

Yüksek Lisans Tezi

**16. YÜZYIL AKDENİZ'İNDE OSMANLI-VENEDİK
TİCARİ İLİŞKİLERİ**

**Hazırlayan
Berkay KİBAR**

**Tez Danışmanı
Dr. Öğr. Üyesi Emre SATICI**

Zonguldak 2022

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Hazırladığım Yüksek Lisans Tezinin bütün aşamalarında bilimsel etiğe ve akademik kurallara riayet ettiğimi, çalışmada doğrudan veya dolaylı olarak kullandığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, yazımda ve basımda enstitü tez yazım ve basım yönergesine uygun davranıldığını taahhüt ederim.

Berkay KİBAR
15.08.2022

T.C.
ZONGULDAK BÜLENT ECEVİT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ ONAYI

Enstitümüzün Tarih Anabilim Dalında 175282114001 numaralı Berkay KİBAR'ın hazırladığı “**16. Yüzyıl Akdeniz’inde Osmanlı-Venedik Ticari İlişkileri**” konulu YÜKSEK LİSANS Tezi ile ilgili TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği uyarınca 19/07/2022 Salı günü saat 14:00’da yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda tezinin onayına OYBİRLİĞİYLE/OYÇOKLUĞUYLA karar verilmiştir.

Prof. Dr. Nuri KAVAK

Başkan

Dr. Öğr. Üyesi Emre SATICI

(Tez Danışmanı)

Üye

Dr. Öğr. Üyesi Canan KUŞ BÜYÜKTAŞ

Üye

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

... / ... / 2022

Prof. Dr. Ertuğrul YILDIRIM
Enstitü Müdürü

ÖZET

Kurum : ZBEÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı
Tez Başlığı : 16. Yüzyıl Akdeniz'inde Osmanlı-Venedik Ticari İlişkileri
Tez Yazarı : Berkay KİBAR
Tez Danışmanı : Dr. Öğr. Üyesi Emre SATICI
Tez Türü, Yılı : Yüksek Lisans, 2022
Sayfa Adedi : 139

Doğu Akdeniz'deki ticarete aktif rol almış olan Venedik Cumhuriyeti ile Osmanlı Devleti arasındaki siyasi ilişkiler 16. yüzyıl boyunca değişkenlik göstermiştir. Ancak bütün bu siyasi gerginliklere ve savaşlara rağmen ekonomik ilişkiler kısa süreli olarak sekteye uğrasa da sonunda yine kaldığı yerden devam etmiştir.

Bu çalışmada 16. Yüzyılda Akdeniz'deki Osmanlı Venedik ticaretinin genel seyri, siyasi olaylar ve çevresel faktörler bağlamında ele alınarak incelenmiştir. Osmanlı arşivlerindeki belgeler ve literatürdeki çalışmalar bu konuda yol gösterici olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Osmanlılar, Venedik, Ticaret, Doğu Akdeniz, Ticari Emtia

ABSTRACT

Institution : ZBEU, Institute of Social Sciences, Department of History
Thesis Title : Ottoman-Venetian Trade Relations in the 16th Century
Mediterranean
Thesis Author : Berkay KİBAR
Thesis Adviser : Assist. Prof. Dr. Emre SATICI
Type, Year : MSc. Thesis, 2022
Number of Pages : 139

Political relations between the Republic of Venice, which took an active role in trade in the Eastern Mediterranean, and the Ottoman Empire, varied throughout the 16th century. However, despite all these political tensions and wars, even though economic relations were interrupted for a short time, they continued from where they left off in the end.

In this study, the general course of the Ottoman Venetian trade in the Mediterranean in the 16th century was examined in the context of political events and environmental factors. Ottoman documents in the Ottoman archives and studies in the literature have been a guide in this regard.

Key Words: Ottomans, Venice, Trade, East Mediterranean, Commercial Commodity

ÖN SÖZ

Osmanlı Devleti'nin ticaret tarihi üzerine çalışma yapma fikri yüksek lisans ders döneminden itibaren danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Emre SATICI ile tarafımızca istişare edilen bir konuydu. Ticaretin, devletlerin politikasına yön vermedeki etkisi bu alana daha çok ilgi duymamı sağlamıştı. Daha sonra Fernand Braudel'in eserlerini okumaya başladığımda ise Osmanlı Devleti'nde dahil olduğu bir Akdeniz dünyası ile tanıştım. Savaşların, ticari ilişkilerin ve kültürel etkileşimlerin aynı anda yaşandığı bu alanın üzerinde gerçekleşen faaliyetlerin etkilerinin ise Anadolu'dan Ortadoğu'ya, Venedik'ten Kuzey Avrupa'ya kadar ulaştığı görülmektedir. Braudel'in yaptığı gibi genel bir Akdeniz tarihi yazabilecek seviyeye gelmeyi ummakla birlikte, daha spesifik bir konu olan 16. Yüzyıl Akdenizi'nde Osmanlı-Venedik ticari ilişkileri üzerine çalışma yapma fikrine yönelmemizi sağlayan çeşitli sebepler vardı. Osmanlılar 14. yüzyıldan beri Venedik'in etki ettiği bölgelere doğru genişlemiş, Venediklilere ait birçok bölgeyi ele geçirmişti. Siyasi arenada da sürekli karşı taraflarda yer alan bu iki devlet arasındaki ticari faaliyetler her şeye rağmen canlılığını korumuştur. Bu iki devleti birbirleriyle iyi geçinmeye zorlayan en önemli etkenin ticaret olduğu açıktır. Bu ticari ilişkileri Akdeniz dünyası içinde inceleme ve karşılaştırmalı tarihçilik perspektifiyle 16. Yüzyıl Osmanlı-Venedik ticaretinin hacmini ve ticarete konu olan ürünlerin muhtevasını analiz etmek için bir tez çalışması yapma isteğim danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Emre SATICI tarafından da uygun bulunmuştur.

Bu tez çalışmasında ve tezi hazırlama sürecinde benden yardımlarını esirgemeyen ve her zaman desteğini gördüğüm değerli hocam, tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Emre SATICI'ya, tez savunma sınavımda bulunan ve bana yapıcı eleştirileri ile yol gösteren Prof. Dr. Nuri KAVAK ve Dr. Öğr. Üyesi Canan KUŞ BÜYÜKTAŞ'a katkılarından dolayı çok teşekkür ediyorum. Aynı zamanda bu çalışmayı hazırlamamda benden maddi manevi desteğini esirgemeyen aileme, arkadaşlarıma ve bölüm hocalarıma teşekkürlerimi sunuyorum.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
ÖN SÖZ	vi
İÇİNDEKİLER	vii
TABLolar LİSTESİ	ix
KISALTMALAR LİSTESİ.....	x
GİRİŞ.....	1
1. VENEDİK TİCARETİNİN DOĞUŞU VE GELİŞİMİ.....	3
1.1. Venedik Cumhuriyeti'nin Doğuşu	3
1.2. Venedikliler'in İslamiyet'in Yükselişi Sonrası Akdeniz Ticareti	4
1.3. Haçlı Seferleri Sonrası Venedikliler'in Akdeniz Ticareti.....	6
2. ERKEN DÖNEMDE BATI ANADOLU TÜRKLERİ İLE VENEDİKLİLER ARASINDAKİ TİCARİ VE SİYASİ İLİŞKİLER	9
2.1. Anadolu Selçuklu ve Batı Anadolu Beylikleri ile Venedikliler'in İlişkileri	9
2.2. Erken Dönem Osmanlı-Venedik Ticari ve Siyasi İlişkileri	21
2.3. İstanbul'un Fethi Sonrası Venedik-Osmanlı İlişkileri.....	29
3. 16. YÜZYILDA AKDENİZ'DE OSMANLI-VENEDİK TİCARETİ.....	34
3.1 Ahidnameler.....	34
3.1.1. Ahidnamelerde Yapılan Değişiklikler	34
3.1.2. Ahidnameler ve Ticaret	40
3.2. Osmanlı Gümrükleri ve Venedikliler	45
3.2.1 Genel Kurallar.....	45
3.2.2. Gümrük Vergileri.....	48
3.2.3. Gümrükhane.....	53
3.2.3.1. Venedikli Tüccarların Gümrüklerde Yaşadığı Problemler	54
3.3. Ticaret	57
3.3.1. Venedik İthâlatı.....	57
3.3.2. Venedik İhracatı.....	83
3.3.3. Venedik'teki Osmanlı Tacirleri	85
SONUÇ	90
KAYNAKÇA	95

EKLER	104
Ek 1: 1482 Tarihli Osmanlı-Venedik Ahidnâmesi	104
Ek 2: 1503 Tarihli Osmanlı-Venedik Ahidnâmesi	107
Ek 3: 1513-1517 Ahidnâmeleri.....	111
Ek 4: 1521 Tarihli Osmanlı-Venedik Ahidnâmesi	117
Ek 5: 1540 Tarihli Osmanlı-Venedik Ahidnâmesi	125
Ek 6: Darü'l Harbe ihraç edilen ürünlerden alınan gümrük vergisi oranları(%), 1481-1572	135
Ek 7: İzmir'den Venedik gemilerine tereke ve kuru meyve verildiği haber alındığından, İstanbul zahiresi dışında Venedik ve diğer gemilere tereke ve kuru meyve verilmemesi ve emre aykırı iş yaptırılmamasına dair hüküm	136
Ek 8: Mısır beylerbeyisine gönderilen, Yemen'den gelen baharatın Mısır'da Fransa ve Venedik tüccarlarına satılmasında miriye çok menfaat olduğu bildirilmekle baharatın orada satılması ve Habeş'e lazım olan mühimmatı tedarik etmesine dair hüküm	137
Ek 9: İstanbul'a müretteb olup Mısır'dan ve diğer yerlerden İzmir'e gelen zahirelerin doğruca İstanbul'a nakil edilmesine dair İzmir kadısına hüküm....	138
ÖZ GEÇMİŞ	1429

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 3.1: Darü'l Harb ile Denizyolu İthalatında Gümrük Vergi Oranları (%), 1470-1593	52
Tablo 3.2: Ülke içi deniz ticaretinde gümrük vergisi oranları(%), 1482-1583.....	52
Tablo 3.3: 1605'te Halep'e Avrupa'dan yapılan ithalât	75

KISALTMALAR LİSTESİ

A.S.V.	: Archivio di Stato di Venezia
ASV. PSM. M.	: Archivio di Stato di Venezia, Procuratori di San Marco, Misti
b.	: Baskı
BDAGM	: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü
Bkz	: Bakınız
BOA	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi
BOA.A.DVN.DVE.d	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi Bab-ı Asaî Divan-ı Hümayun Düvel-i Ecnebiye Kalemî
BOA.A.DVNS.MHM.d	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi Bab-ı Asaî Divan-ı Hümayun Mühimme Kalemî
BOA.İE. BH	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi İbnülemin Bahriye
BOA.KK	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi Kamil Kepeci
BOA.TS.MA	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi
Çev.	: Çeviren
H.	: Hicri
M.	: Miladi
No.	: Numara
p.	: Page
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
Vb.	: Ve benzeri

GİRİŞ

Venedik Cumhuriyeti bağımsızlığını kazanıp, Bizans İmparatorluğu'ndan ayrı bir devlet olarak ortaya çıktıktan sonra denizcilik alanında kendisini geliştirmiş ve Akdeniz ticaretinde etkili olmaya başlamıştı. Özellikle 4. Haçlı Seferi sonrasında Ege ve Doğu Akdeniz'deki pek çok adayı ele geçiren Venedikliler, Doğu Akdeniz'de bir deniz imparatorluğu kurmuş bulunmaktaydılar. Bu sayede Doğu'dan gelen pamuk, baharat gibi ürünlerin Batı'ya aktarılmasında da aktif rol oynamış oluyorlardı. Ancak 14. yüzyıldan itibaren Osmanlı Devleti'nin, Venedikliler'in hakim olduğu topraklar üzerinde yayılıp Adriyatik, Ege ve Doğu Akdeniz'de Venedik'in egemenliğine karşı ciddi bir tehdit olarak ortaya çıkmasıyla, Osmanlı-Venedik ilişkileri pamuk ipliğine bağlı olmuş ve iki devlet arasında pek çok kez savaşlar meydana gelmiştir. (Fleet, 2009, s. 1-139; Nicol, 2000, s. 1-118; Turan, 2020, s. 142-594)

Şerafettin Turan, Halil İncalcık, Kate Fleet 14. yüzyılın başından 16. yüzyılın sonlarına kadarki süreçte Venedik Cumhuriyeti ile Osmanlı Devleti arasındaki bu hassas dengeleri çalışmalarında özellikle vurgulamışlardır. Şerafettin Turan Türkiye-İtalya ilişkilerinde İtalyan kent devletlerinin barışı koruma ve ticaretin devamlılığını sağlama konularındaki çabalarından bahseder. Kate Fleet Osmanlılar ile yapılan ticarete Venedikliler'in Cenevizliler ile olan rekabetine ve Venedik Cumhuriyeti'nin ticari çıkarları için izlediği denge politikasına vurgu yapmaktadır. Halil İncalcık ise Venedikliler'in Osmanlı topraklarından temin ettikleri, kendileri için hayati öneme sahip ürünlere dikkat çeker (Fleet, 2009, s. 132-139; İncalcık, 2000b, s. 373-424; Turan, 2020, s. 582-583).

16. yüzyılda Osmanlı Devleti ile Venedikliler arasındaki siyasi ilişkiler inişli çıkışlı olsa da ticari faaliyetler kısa süreli kesintilerden sonra kaldığı yerden devam etmiş, yapılan savaşlardan sonra imzalanan barış antlaşmalarının hemen ardından ticaret yeniden canlanmıştır (İncalcık, 2000b, s. 404-424; Uzunçarşılı, 2011, s. 2-458). Siyasi arenada sürekli karşı karşıya gelmiş bu iki devletin özellikle 16. yüzyıl Akdeniz'inde ticari ilişkilerini sürdürmeye özen göstermelerinin sebeplerini araştırmak ve bu iki devleti ticari anlamda birbirine bağlayan etkenleri incelemek ve Osmanlı-Venedik ticaretinin 16. yüzyıldaki

seyrini analiz etmek amacıyla bu çalışma hazırlanmıştır. Çalışmada ana kaynak olarak Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivinden elde edilen belgelerden, Venedik ve Ceneviz arşivlerindeki belgelere çalışmalarında yer veren Fernand Braudel, Kate Fleet, M. Tayyip Gökbilgin ve Serap Mumcu gibi akademisyenlerin eserlerinden yararlanılmıştır. Bunun haricinde konu üzerine yapılmış önceki çalışmalar da titizlikle incelenmiştir.

Osman Turan'ın Türkiye-İtalya I isimli çalışması ve Kate Fleet'in Erken Osmanlı Dönemine Türk-Ceneviz Ticareti adlı eseri 1300-1500 tarihleri arasında kapsamaktaydı. Güner Doğan'ın Venediklü ile Dahi Sulh Oluna isimli çalışması ile Metin Ziya Köse'nin Osmanlı-Venedik Ticareti (1600-1630) adlı doktora tezi 17. ve 18. Yüzyılları kapsıyordu. Bu çalışmalar Osmanlı-Venedik ticari ve siyasi ilişkilerine ışık tutması açısından literatüre önemli katkılarda bulunmuştur. Ancak karşılaştırmalı tarihçilik perspektifiyle 16. Yüzyıl Osmanlı-Venedik ticari ilişkilerinin Akdeniz bağlamında incelenmesi hususunda literatürdeki boşluk göze çarpmaktadır. Bu çalışma ile bu boşluğun doldurulması amaçlanmıştır.

Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde; Venedik'in bir kent olarak ortaya çıkışı, gelişimi ve ayrı bir devlet olarak ortaya çıktıktan sonra Doğu Akdeniz'deki siyasi ve ticari faaliyetleri anlatılmıştır. İkinci bölümde ise Anadolu Selçuklu Devleti ve sonrasında kurulan Batı Anadolu beylikleri ile Venedikliler arasındaki ilişkiler üzerinde durulmuş, Osmanlılar ile Venedik Cumhuriyeti'nin erken dönemlerdeki siyasi ve ticari ilişkileri hakkında bilgi verilmiştir. Çalışmanın ana kısmını oluşturan üçüncü bölümde ise 16. Yüzyıl Osmanlı-Venedik ticari ilişkilerinin hukuki, yapısal ve işlevsel yönleri incelenip, ticari ilişkileri siyaset ve çevresel faktörler bağlamında ele alınmıştır. Ticarete konu olan emtialar, ihracat, ithalat, kaçakçılık ve ticaret trafiğinin durumu arşiv kaynakları ve literatür çalışmaları bağlamında incelenmiştir. Çalışmanın son kısmı olan sonuç bölümünde de Osmanlı-Venedik ticaretinin 16. yüzyıldaki genel seyri hakkında değerlendirmelerde bulunulmuştur.

1. VENEDİK TİCARETİNİN DOĞUŞU VE GELİŞİMİ

1.1. Venedik Cumhuriyeti'nin Doğuşu

Venedik Cumhuriyeti bir lagündeki adaların içinde kurulmuş bir kent devletidir. Arkeolojik çalışmalar şehrin tarihinin 5. yüzyıla kadar indiğini göstermektedir. Venedikliler köken olarak İlyrialılara dayanmaktadır. İlyrialılar Hunlar'ın ve Vizigotlar'ın akınları sırasında bu bölgeye göçmüşlerdir. Aslında lagünlerin gerisindeki anakarada yaşayan İlyrialılar göçebe kavimlerin baskınları sebebiyle geçici olarak sığındıkları bu lagünlerde daimi olarak kalmaya başlamışlardır. Anakarada çeşitli istilâlar yüzünden tarımsal faaliyetlerde bulunamayan halk sığındığı bu adacıklar bölgesinde balıkçılık ve tuz çıkarma faaliyetleri yapmaya başlamıştır (Nicol, 2000, s. 3-7).

Roma İmparatoru 1. Konstantin 4. yüzyılda Hristiyanlığı kabul edince onun etkisiyle bu dine geçen Venedikliler yaşadıkları lagünlerde kiliselerini inşa ederek bu kiliseye ait bir piskoposluk sistemi kurmuşlardır. Roma İmparatorluğu'nun M.S 395 tarihinde bölünmesinden sonra Doğu Roma İmparatorluğu'nun, Vizigotların ve Frankların kendi aralarındaki mücadelelerde el değiştiren Venedik kenti 5. yüzyılın sonunda Doğu Roma İmparatorluğu'nun egemenliği altına girmiştir. M.S. 584 yılına kadar Doğu Roma İmparatorluğu'nun atadığı valiler tarafından yönetilen Venedik kenti bu tarihten itibaren İmparatorluk tarafından bağımsız bir devlet olarak resmen tanınmıştır. Ardından on ikiler meclisini kuracak olan on iki temsilci tarafından yönetilmeye başlanılmışlardır. Bu temsilciler de M.S. 647'de ilk doçlarını seçmiştir (Nicol, 2000, s. 2-9).

Venedik Cumhuriyeti 9. yüzyılda vatandaşlarının anakarada toprak sahibi olmasını yasaklamıştı. Bu tarihten sonra Venedikliler deniz ticaretiyle uğraşarak bu alanda gelişme gösterip geçimini sağlayan ilk Avrupa kent devleti olmuşlardır (Roberts, 2010, s. 256-257; Turan, 2020, s. 23). Komşu devletlerle şarap, mısır, et gibi temel tüketim ürünlerine mukabil lagünlerde elde ettikleri balık ve tuz ile takas usulü ticaret yapan Venedikliler için 9. yüzyılın ilk yılları deniz aşırı ticarete gelişim gösterip Akdeniz'in güneyine gitmeye başladıkları bir dönem olmuştu. Bu konuda Pisa ve Ceneviz gibi diğer İtalyan kent devletlerini de etkilemişlerdir (Pedani, 2012, s. 11-12; Pirenne, 2005, s. 37).

Ortadoğu'da kurulan İslam devletlerinden olan Emevilerin daha sonra da Abbasilerin Doğu Roma İmparatorluğu'nun hakim olduğu toprakları ele geçirmeye başlamasıyla birlikte imparatorluğun hem kara ordusu hem donanması zayıflamaya başlamıştı. Böylelikle Doğu Roma İmparatorluğu gitgide Marmara bölgesine sıkışmış ve sadece başkentini koruyan bir güç durumuna düşmüştü. Orta Akdeniz'de Sicilya Adası da Müslümanların eline geçince Venedikliler Doğu Roma'nın denizlerde bıraktığı askeri güç boşluğunu doldurarak Müslümanlara karşı duracak bir güç olarak belirmeye başlamıştı (Kaymakçı, 2021, s. 34-38; Roberts, 2010, s. 257).

Deniz ticareti faaliyetlerinde bulunmaları sayesinde denizcilikte önemli deneyimler kazanan Venedikliler 10. Yüzyıldan sonra bir deniz imparatorluğu meydana getirme yolunda önemli adımlar atarak Adriyatik Denizinde İstria, Dalmaçya kıyılarındaki sahil bölgelerini ve adaları ele geçirmişlerdir. Bu dönemde Bizans İmparatorluğu'nun Venedik üzerindeki egemenliği ve himayesi azalmaya ve sadece resmiyette kalmaya başlamıştı. Bizans'ın 10. yüzyılda Venedik hamiliği geçmişin ihtişamlı hatıralarına atıflar yapılarak ayakta tutulmaya çalışılıyordu ve artık tamamen sembolikti. 11. yüzyıldaki Norman istilâları gibi kriz dönemlerinde Venedikliler artık Bizans'ı koruyarak askeri yardımda bulunuyor, karşılığında da Bizans İmparatorluğu'ndan çeşitli ticari imtiyazlar alıyorlardı. Bu imtiyazlardan en önemlileri de Bizans topraklarında serbest ticaret hakkı ve imparatorun uyruğu sayılma imtiyazlarıydı (Roberts, 2010, s. 257). Böylece Venedikliler Ege'de ve Doğu Akdeniz'de ticaret yapabileceği yeni pazarlar bulma imkanına kavuşmuşlardı.

1.2. Venedikliler'in İslamiyet'in Yükselişi Sonrası Akdeniz Ticareti

İslam dininin ortaya çıkmasıyla kurulan Müslüman devletlerin hudutları Batı Akdeniz'den Afrika'ya ve Asya'nın güneyine uzanıyordu. Bu geniş sınırlar bölgesel çeperleri kırarak dünya ticaretinin eklemlenip bütünleşmesine önemli katkılarda bulunmuştu. Artık Arap tüccarlar Hindistan'dan Güneybatı Asya'ya kadar birçok bölgeye giderek oradan getirdikleri yeni ürünleri İskenderiye ve Halep yoluyla Levant'a sokmaktaydılar. Bu ürünler çoğunlukla Levant'tan Güney Avrupa'ya Venedikli tacirlerin gemileriyle taşınıyordu. Bu yeni gelişmelerin etkisiyle Doğu Akdeniz ticaretinde ürün çeşitliliği artmış ve kötü hasat

dönemlerinin sarsıcı etkisi hafiflemişti (Heyd, 1973, s. 30-136; Pedani, 2012, s. 23-28).

Hububat Levant'a gelen bu ürünlerin başında geliyordu. 11. yüzyılda ise süpürge darısı Güneybatı Asya'dan İspanya pazarına girmişti. Pirinç de Levant'ta henüz bilinmiyorken Hindistan'dan getirilmiş, iklimsel olarak uygun yerlerde ekilmesi ve tüketimi hızla yayılmıştı. Sert buğday türleri Akdeniz'e Araplar tarafından sokulduktan sonra Akdeniz'deki pek çok bölgeye dağılmıştır. Güneydoğu Asya'dan gelen şeker ise 10. yüzyılda Doğu Akdeniz'e ulaşmış, önce Kıbrıs'ta sonra da Doğu Akdeniz'deki pek çok adada şeker üretimine başlanmıştı. Bunun haricinde ileriki yıllarda da Akdeniz'deki ticaretin önemli bir ürünü haline gelecek olan pamuk da Orta Asya-İran-Orta Doğu güzergâhı üzerinden Akdeniz'e getirilmekteydi. Ayrıca 10. yüzyılda narenciye ürünlerinden limon ve portakal da Akdeniz'e gelmişti. Muz ise yine aynı yüzyılda Müslümanlar tarafından Kuzey Afrika sahilleri üzerinden İspanya'ya götürülmekteydi. İlerleyen tarihlerde Hindistan cevizinin az sayıda da olsa Doğu Akdeniz'e geldiğini görmekteyiz (Ponting, 2011, s. 326-327). Akdeniz'de rağbet gören önemli ham madde ürünlerinden ipek ise yüzyıllardır Çin'den gelmekteydi. 7. yüzyılda Nasturi bir keşiş tarafından kaçak yollarla bir miktar ipek böceği getirilmişti. Daha sonra Müslüman üreticiler tarafından Şam ve Halep'te bir ipek üretim merkezi kurulmuştu. Ancak bu girişim önemli bir ticari değer arz etmemiş, daha kaliteli bulunan Çin ipeği, sonraki yüzyıllarda da İran ipeği İskenderiye, Şam ve Halep üzerinden Doğu Akdeniz'e akmaya devam etmişti (Ponting, 2011, s. 328-329).

Akdeniz'e gelen bu yeni ürünlerin Avrupa'da yayılıp yetiştirilmeye başlanması daha ileri bir tarihte gerçekleşti. Süpürge darısı ve sert buğdayın İtalya'ya ulaştığı tarih 13. yüzyıldır ki sert buğday gelecekte İtalyan mutfağının vazgeçilmezi olacak olan makarnanın ham maddesidir. 14. yüzyılda portakal ve limon, 15. yüzyılda da pirinç artık Avrupa'da yetiştiriliyordu. Clive Ponting bu yayılmanın yavaş olmasının sebebi olarak Güney Avrupa'nın tarımsal teknolojiadaki durağanlığına dikkat çeker. Ancak bu yeni ürünlerin Levant dünyasına getirdiği çeşitliliğin mevsimsel faktörlerin yol açabileceği felaketlere karşı da dayanıklılık sağladığını söyleyebiliriz. Ürün çeşitliliği tarımsal riskleri en aza indirmişti. Kıbrıs'ta buğday hasadından sonra pamuk hasadı da

yapılabiliyordu. Mezapotamya'da iklimsel olarak müsait bölgelerde yılda iki kere pirinç hasadı yapılmaktaydı. Görüldüğü üzere İslam'ın ortaya çıkışıyla kurulan devletlerin meydana getirdiği politik ve ekonomik etki önemlidir. İslam devletleri Çin, Hindistan ve Akdeniz'i ticari olarak önemli ölçüde birbirine eklemlemiştir. Bunun sonucu olarak Levant ve bütün Akdeniz'de ticari canlılık önemli ölçüde artmıştır. Artık her yıl sekiz bin civarındaki tüccar Akdeniz'de gemilerle ve sahil şeridi boyunca kervanlarla yolculuk yapıyor ve faaliyetlerini yürütüyorlardı (Ponting, 2011, s. 330).

Bütün bu gelişmeler Venedik açısından değerlendirildiğinde Akdeniz'de ortaya çıkan bu yeni durum, diğer denizlerle etkileşimin sağlanmasıyla birlikte Venedik'in ithalat ve ihracatta ürün çeşitliliğini arttırmış, bu ürünlerin Güney Avrupa'ya aktarılması gibi faaliyetler ticari taşımacılığa daha fazla önem verilmesini sağlamıştır. Venedik, Akdeniz'in doğusunda elde ettiği adalarda ve Kuzey İtalya'da kaba buğday, şeker, narenciye gibi ürünlerin yetiştirilip ticaretinin yapılmaya başlanmasıyla yeni bir gelir kalemi elde etmiş ve halkın temel besin maddelerinin çeşitlenmesini sağlamıştır. Ayrıca Venedik yukarıda da bahsedildiği gibi Müslüman devletlerle ticari ilişkilerini büyütmüş, Kahire, İskenderiye, Halep, Şam gibi kentlerle ticarete başlayıp zamanla bu bölgelere tüccar mahalleleri kurmuş, aileler yerleştirmiştir. Bütün bu gelişmeler Venedik'in hem üretim olanaklarını hem de ihracat ve ithalat olanaklarını genişletmiştir. Bu sayede Doğu Akdeniz'de önemli bir potansiyele sahip olan Venedik Osmanlı Devleti'nin genişleyip denizcilikte kendisini geliştirmeye başladığı döneme kadar bu hegemonyasını sürdürmüştür (Pedani, 2012, s. 23-28; Yemişçi, 2009, s. 1-3).

1.3. Haçlı Seferleri Sonrası Venedikliler'in Akdeniz Ticareti

Haçlı Seferleri Venedik Cumhuriyeti için önemli bir dönüm noktası olmuştu. 1. Haçlı Seferinde Avrupalılar kara yoluyla Kudüs'e ve Orta Doğu'daki belli başlı bölgelere gitmenin daha tehlikeli olduğunu görmüştü. Yol üzerinde çeşitli baskınlar nedeniyle verilen zayıat bu durumu kanıtlar nitelikteydi. Bu sebeple Haçlı ordularını yalnızca karadan değil denizden de Orta Doğu'da yer alan kutsal topraklara ulaştırabilmek gibi ehemmiyetli bir lojistik ihtiyaç ortaya çıkmıştı. Pisa, Venedik ve Ceneviz gibi İtalyan kent devletleri bu faaliyetlerin sorumluluğunu alarak deniz taşımacılığından önemli ölçüde kâr etmişlerdir.

Böylece mezkur devletler gemi sayılarını arttırmış, gemilerinin tonajlarını büyütüp denizcilikte önemli deneyimler kazanmışlardır (Lane, 1973, s. 31-33; Pirenne, 2005, s. 41).

Haçlı Seferleri sonrasında Orta Doğu'da kurulan Kontluklar ve Latin Krallığı, başta Venedik olmak üzere İtalyan kent devletlerine önemli ayrıcalıklar kazandırmıştı. Hindistan ve Çin üzerinden Orta Doğu'ya gelen ipek ve baharat bu bölgeden Avrupa'ya genellikle Venedikliler vasıtasıyla naklediliyordu. Bunun neticesinde Ege adaları, Anadolu kıyıları gibi bölgeler Orta Doğu-Avrupa deniz güzergâhı arasında köprü görevi gören yol uğraklarına dönüşmüştü (Pirenne, 2005, s. 41-42).

1198 tarihinde 3. İnnocentius papalığa seçildiğinde 4. Haçlı Seferi'ni tertiplemek için girişimlerde bulunmuştu. Plana göre ilk etapta Kudüs'e sonrasında da Mısır'a sefer düzenlenecek, bu bölgelerde Latin Krallığı tekrardan kurulacaktı. Bu konu hakkında Venedik Cumhuriyeti ile görüşmelere başlandığında Venedikliler endişelenmişti. İlk Haçlı seferlerinden sonra Latin Krallığı'nın toprakları yeniden Müslümanların eline geçse bile Müslümanlar ticari filolara sahip olmadıkları için Venedikliler'in ticari ayrıcalıkları devam ediyordu. Ayrıca Venediklerin bu Müslüman devletlerle ticaretleri devam ettiği için başlatılacak yeni bir sefer Doğu Akdeniz'deki Venedik çıkarlarına zarar verebilirdi (Pedani, 2013, s. 44). Örneğin bir müddet İstanbul'da yaşamış Romano Mairano isimli tacir(Mairano biraderlerden) 1168'de İskenderiye ve Akka arasında ticari gemiler işletmekteydi (Nicol, 2000, s. 100). Bu sebeple Venedikliler Ortadoğu'ya yeni bir Haçlı seferinin yapılması yerine bir süreden beri aralarında gerginlik bulunan Bizans İmparatorluğu'nun başkenti Konstantinopolis'e taaruz edilmesini sağlamışlardı. Böylelikle ticari ayrıcalıklarını koruma amacı gütmekteydiler. 1171 tarihinden itibaren İmparator 1. Manuel'in Cenevizliler ve Pisalılar'ı Venedik'e karşı kışkırtmaya başlaması iki devlet arasındaki ilişkileri negatif yönde etkilemişti. Konstantinopolis'te 12. yüzyılın ortalarında on bine yakın Venedikli ticari faaliyetlerde bulunuyordu. Ancak 1171 senesinde imparatorun Ceneviz mahallesine yapılan saldırıdan mesul tutarak binlerce Venedik vatandaşını yakalatması sonucu ilişkiler gerilmişti. 1203 yılında Bizans İmparatorluğu'nun içinde yaşanan çekişmeler ve taht kavgaları, Aleksios Angelos

ve babası İsaakos'un tahta çıkma hususunda Haçlılardan yardım istemesi, kutsal topraklara yapılacak sefer için asker ve erzak yardımı taahhüt etmesi nedeniyle Haçlılar rotalarını Venedikliler'in de isteği üzerine Konstantinopolis'e çevirdiler. Fakat imparator olduktan sonra Aleksios'un vaatlerini yerine getirememesi nedeniyle Haçlılar Bizans İmparatorluğu'nun başkentine saldırıp kenti talan ettiler. Sadece Venedikliler 400 bin gümüş Mark ele geçirdi. Bu miktar Venedik'in 4. Haçlı Seferi'nin organizasyonundan elde edeceği paradan 3-4 kat daha fazlaydı (Çiçek, 2019, s. 11; Nicol, 2000, s. 140-143).

Konstantinopolis'te yeni kurulan Latin İmparatorluğu, Haçlılar ile Venedikliler'in ortak yönetimine dayanıyordu. Latinler sayesinde şehirde bulunan Venedikliler'in özgürlüğü daha da artmış ve eski dönemlerde olduğu gibi Bizans İmparatoru tarafından baskı altında tutulma, sürülme gibi riskler ortadan kalkmıştı. Kent Latin İmparatoru Baudouin ile Venedikliler arasında bölünmüş, Venedik Doğu'yu Edirne'den Gelibolu'ya kadar Marmara Denizi'ni de içine alan bölgeye sahip olmuştu. Mora Yarımadası da Haçlılar ve Venedik arasında paylaştırılmıştı. Venedikliler ayrıca Korint (Korinthos) Körfezi, Draç (Durazzo), Korfu, Kefalonya, Leukas, İthaki, Zakynthos gibi İon adaları ile Koron, Modon gibi adaları alıp Salamis, Eğriboz, Aighina gibi bölgelerde de hak iddia etmekteydi. Bunların haricinde kısa bir zaman içinde Girit de dahil irili ufaklı pek çok adayı ele geçirmişlerdir. Böylece Venedik Mora ve Adriyatik kıyılarında, Ege'de ve Doğu Akdeniz'deki pek çok kıyı şeridinde, Konstantinopolis ve Doğu Akdeniz sahillerindeki devletlerle süregelen ticarete kendilerine uğrak noktaları yapabilecekleri birçok bölgeye sahip olup önemli bir ticari hacim kazanmıştı. Sonuç olarak Venedik'in bir deniz imparatorluğu olarak ortaya çıkmasında 4. Haçlı Seferi'nin önemi büyüktür. Öyle ki 1218 senesinde Ceneviz ile uzun zamandan beri süren çatışmalar sona erdirilmiş, Cenevizliler'in Konstantinopolis'teki mülkleri ve eski imtiyazları iade edilmiştir. Buradan Venedikliler'in artık Levant'ta bariz bir üstünlük kurdukları sonucuna ulaşmak mümkündür (Kaymakçı, 2021, s. 59-64; Nicol, 2000, s. 140-147; Pezzolo, 2006, s.3).

2. ERKEN DÖNEMDE BATI ANADOLU TÜRKLERİ İLE VENEDİKLİLER ARASINDAKİ TİCARİ VE SİYASİ İLİŞKİLER

2.1. Anadolu Selçuklu ve Batı Anadolu Beylikleri ile Venedikliler'in İlişkileri

Türkler'in Anadolu'ya gelip yerleşmeye başlamasıyla Çaka adında bir Türk beyi bugünkü adıyla Urla ve Çeşme'ye kadar ilerlemiş, bu bölgede Çaka Beyliği'ni kurmuştur. Bu beylik Türk tarihindeki ilk Denizci Beyliği olma özelliğini taşımaktadır. Midilli ve Foça gibi Bizans Devleti'ne ait adaları ele geçiren Çaka Beyliği, 1. Haçlı Seferi sırasında Anadolu'dan geçen Haçlılar tarafından yıkılmıştır. 1176 tarihinde Anadolu Selçuklu Devleti'nin Bizans'ı Miryokefalon savaşında yenmesiyle Anadolu'ya iyice yayılmaya başlayan Türkler zamanla Anadolu'nun en batısındaki sahil bölgelerine gelmeye başlamışlardır. İlaveten Selçuklular 1207 tarihinde Antalya'yı kuşatmış fakat başarısız olmuşlardır. Bu kentin ticari önemini anlayan ve kendileri için Akdeniz'e açılan önemli bir kapı olduğunu gören Anadolu Selçukluları bu yüzden kenti yeniden kuşatmış ve 1217 yılında ele geçirmişlerdir. Sultan Alaaddin Keykubat döneminde ise Alanya fethedilecekti (Ekinci, 2005, s. 247-248; Turan, 1971, s. 335-338).

Anadolu Selçuklu Devleti bilhassa Anadolu'nun güneyindeki sahil kentlerini ele geçirmeye başladıktan sonra uluslararası ticarete ayrı bir önem vermeye başlayacaktı. Müslüman ve Avrupalı tacirlerin Akdeniz ticaretini hareketlendirmesi, Selçuklular'ın da bu bölgeye ilgi göstermesini sağlamış olmalıdır. Bu ilgi Anadolu ve Mısır arasındaki deniz yolunu hareketlendirmiş ve Selçuklu Devleti tebaası olan çeşitli tüccar gruplarının bu güzergâhlarda ticaret yapmasını sağlamıştı. Bu dönemde Venedikliler de Suriye, Mısır ve Kıbrıs gibi yerlerde ticaret yaparken güvenli bir ticari rota ve konaklama için Aydın, Alanya, İskenderun ve Antalya gibi Anadolu'nun kıyı bölgelerini kullanıyorlardı. Böylelikle Venedikliler bu bölgeleri ele geçiren Anadolu Selçuklu Devleti ile ilk temaslarını kurmuş oldular. 1207 yılında, Antalya'nın fethinin hemen ardından Anadolu Selçukluları Kıbrıs Krallığı ile yaptıklarına benzer bir ticaret antlaşmasını da Venedik Cumhuriyeti ile yapmışlardı. Bu antlaşma ile

Venedikliler Anadolu Selçuklu Devleti topraklarında ticari imtiyaz elde etmiş, ticaretlerini yaparken ve seyahat ederken kendilerine himaye edilme garantisi verilmişti. İlâveten ödeyecekleri gümrük vergisi %2 olarak belirlenmişti. 1220 tarihinde Sultan Alaaddin Keykubad tahta çıktığında yeniden tasdik edilen bu ticaret antlaşmasının belge türü yönünden bir ahidnâme olduğu söylenebilir. Bu ticaret antlaşmasıyla Anadolu Selçuklu Devleti'nin Avrupa ile ticari ilişkilere önem verdiği görülmektedir. Ayrıca Venedik ile yapılan bu antlaşmalar Pisalılar ve diğer Latinleri de kapsamaktaydı. Bir doğu geleneği olarak Selçuklu Sultanları ülkelerinde ticareti teşvik etmek ve iç pazarda bolluğu sağlamak adına İtalyan kent devletlerine bu tür ayrıcalıklar vermekte beis görmüyorlardı (Çavuşdere, 2009, s. 57-59; Turan, 1958, s. 124; Turan, 2020, s. 205).

Sultan Alaaddin Keykubad önceki dönemlerde Venedikliler ile yapılan ticari antlaşmalardaki ticaret serbestisi, seyahat güvenliği ve gümrük vergisinin %2 olması gibi maddeleri yeniden tasdik ettikten sonra Venedik Doğu da bu imtiyazların aynısını kendi ülkesine gelen Türk tüccarlara tanımıştır. Ayrıca belirtmek gerekiyor ki Anadolu Selçukluları'nın gümrük bedeli olarak belirlediği oranlar devletten devlete değişiklik göstermektedir. Mesela Kıbrıs Krallığı ile yapılan antlaşmada çuval başına yarım akçe gümrük vergisi alınırken, Floransalıları ile yapılan ticarete gümrük vergisi istenmemektedir. Selçuklular muhtemelen malın değerine ve arzına göre gümrük bedellerinde değişiklik yapıyor olmalıydılar. Ayrıca antlaşma yapılan devletler ile aralarındaki siyasi çıkarların ağırlığı da bu oranların belirlenmesinde etkili olabilir. Bunun dışında antlaşmada Selçuklular ve Venedikliler karşılıklı olarak tacirlerine yardım etme, himaye etme ve kolaylık sağlama gibi taahhütleri yeniden tasdik ettiler. Antlaşmada iki tarafa mensup tacirlerden birinin malı kaybolursa ya da soyguna uğrarsa zararının karşılanması, ticaret için birbirlerinin ülkelerinde bulundukları sırada ölmeleri halinde terekelerinin iadesi, gemilerinin kendi kıyılarında batması durumunda zararlarının karşılanması gibi maddeler içermekteydi. Ayrıca antlaşmaya göre Venedik'in veya Anadolu Selçukluları'nın düşman kabul ettiği devletin gemisinde iki taraftan birinin tüccarı bulunursa kendisine ve malına dokunulmaması, iki devletin gemileri düşman saldırısına uğradığında tarafların birbirine destek olması gibi maddeler de bulunuyordu. Antlaşmaya aykırı olarak Venedik'te Selçuklu Sultanının tebaası birine bir saldırı olur veya malları elinden

alınırsa Venedik Doğu bu zararı karşılamak durumundaydı. Bu durum Anadolu Selçukluları için anlaşmada belirtilmese de Osman Turan bu tip zararların karşılanması taahhüdünü sultanın bir nevi devlet sigortası olarak gördüğünü belirtmiştir. Buna örnek olarak da Mısır'dan gelen ve Frenkler tarafından soyularak emtia ve kumaşları elinden alınan bir tüccarın zararının devlet hazinesince giderilmesini örnek göstermiştir (Turan, 1958, s. 125-128; Turan, 2020, s. 206-210).

Ahidnâmenin hukuki başka bir yönü daha vardır. Venediklilere Selçuklu topraklarında iken kendi aralarında veya diğer Latinler ile ihtilafa düşerlerse problemi kendi hukuklarına tabi olarak çözme ayrıcalığı tanınmıştır. Fakat hırsızlık ve cinayet gibi ağır suçlar işlendiğinde Selçuklu Devleti'nin örfi mahkemeleri devreye girmektedir. Bu maddenin Selçuklu uyrukları için geçerli olmamasının nedeni olarak da Venedik topraklarında o dönem Türk tacir topluluğunun bulunmaması ve Venedikli tacirlere oranla Türk tüccarların batıya daha az gitmeleri gerekçe gösterilmektedir. Buna kanıt olarak da ahidnâmede "Selçuklu tüccarları Venedik'e geldiklerinde limana girerlerken Venedikliler tarafından selamlanacaktır maddesinin varlığı gösterilebilir. Eğer Selçuklu tüccarları Venedik'e sıklıkla gidip geliyor olsalardı böyle bir merasime gerek görülmezdi (Turan, 1958, s. 131-133; Turan, 2020, s. 210-211).

Antlaşma metnini Venedik Cumhuriyeti adına imzalayan Jacobus Tepoulo İstanbul'da Venedik Podestat'ı (Bölgeden sorumlu resmi görevli) idi. Diğer Müslüman devletler ile Venedik arasındaki antlaşmaları da yine Tepoulo imzalamıştı. Anadolu Selçuklu Devleti adına ise antlaşmayı elçi olduğu tahmin edilen, Şemseddin Emirü'l Gazi isimli bir devlet görevlisi imzalamıştır (Turan, 2020, s. 205-206).

Bu ticaret antlaşmaları genellikle iki yıllığına düzenlenirdi. Fakat ilerleyen yıllarda iki yılda bir yenilenip yenilenmediği bilinmemektedir. Venedik Cumhuriyeti ile olan ticaret sürdüğüne göre bu ahidnâmelerin geçerliliğinin kısa dönemlik olmadığı varsayılabilir. Örnek verecek olursak Köseadağ Savaşı'ndan sonra 1255 senesinde Konya'yı ziyaret eden keşiş William of Rubruck şehirde ticaret yapan pek çok Cenevizli ve Venedikli'yi gördüğünü söyler. Bunlardan Andreolo Cathani Nicholas isimli Cenevizli ile Benefatius de Molendino adlı

Venedikli'nin ortaklık yaparak şap ticaretini tekellerine aldıklarından ve Anadolu Selçukluları ile yapılan antlaşma gereği şapın yalnızca bu kişilere satıldığından bahseder. Hatta şap başkasına satılamadığı için bu dönemde fiyatının 15 altından 50 altına yükseldiği aktarılmıştır (William of Rubruck, 1900, s. 276-277).

Osman Turan'ın yayımladığı ahidnâmenin tercümesi şu şekildedir:

“Mart 1220

LXXII

Tanrı'nın ve kurtarıcımız İsa'dan sonra (M.S. 1220) Romania'da Podestat ve Roma İmparatorluğu despotu ve aynı imparatorluğun dörtte üçüne hâkim en yüksek, en yiğit ve en kudretli efendim Venedik Dukası emriyle biz Jacobus Teopulo. Mesud, asil büyük Türkiye hükümdarı Sultan Alâaddin Keykubad'ın şanlı elçisi, mahrem-i esrarı olan Emir Sipehsâlar Şemseddin Emir ül-Gazi elinden sultanın yazılı bir sulh muahedenamesini, yani fermanını aldık. Ferman kırmızı harflerle yazılmış ve altı kendisinin altın mührüyle mühürlenmiştir.

İçeriği şöyledir: “Kudretli Sultan, son defa Mart'ın sekizinde akdedilmiş muahede ile efendimiz Venedik Dukası ve onun yerine kaim olacak despotlarla, Suriye ve başka yerlerde onların hükmü altındaki Venediklilerle, onların gelip giden bütün tacirleriyle sultanın ülkelerinin hepsinde iki yıl sürecek sulh yaptığını ilân eder. Sultanın hâkim olduğu ülkelerde Emirleri olsun, başkaları olsun, onlara herhangi bir zarar ve ziyan vermiyeler; onlardan, merhum babasının ve kardeşinin ve kendisinin ferman hükmüne göre, yüzde ikiden başka bir şey almıyalar; ne de Venedikliler'in geçişlerinde ve ticaretlerinde kendilerinden yüzde ikiden fazla talepte bulunup münazaa etmeyeler. Kıymetli taşlar ve incilerden, işlenmiş veya ham gümüş ve altından, zahireden gümrük almıyalar. Eğer Venedikliler'in herhangi bir gemisi sultanın hâkimiyeti altında bulunan yerlerde veya sahillerde tehlikeye düşecek olursa Venediklilere zarar vermeyip yardım edeler; bulunan eşyayı iki taraf birbirine iade edecektir. Ve eğer bir batan gemi onların adamları tarafından esir edilir ve içerisinde Venedikliler bulunursa canlarına ve mallarına korku ve zarar has edilmeye. Geminin içinde yabancılar bulunsun bile hapis edilip alıkonmıyalar, serbest bırakılsınlar ve eğer herhangi bir Venedik gemisi başka düşmanlar tarafından takip edilir ve sahile gelirse hükmü altındaki topraklara girmesine müsaade olunacaktır. Bunlardan başka bu ferman şu hükümleri ihtiva eder: Eğer Venediklilerle veya başka Lâtinler, Pizalılar veya diğer kavimler arasında onun memleketlerinde bir ihtilâf vuku bulursa Venedikliler arasından seçilecek bir jüri (hususî mahkeme) tarafından muhakeme edilmelerine karar verilmiştir. Katil ve hırsızlık vakaları sultanın kendi mahkemesinde rüyet edilecektir.” Bu fermanın yukarıda yazılan bütün maddelerini Romania'da Roma imparatorluğu despotu, aynı imparatorluğun dörtte üçüne hükmeden efendim Venedik dukasının Podestats'ı Ben Jacobus Tcopulo uygun buluyorum. Konsül (müşavir) ve haleflerimizle ve pek yüksek efendim Venedik dukasından aldığım salâhiyetle, bütün kuvvet ve kudretimizle tabiiyetimizde olan ve Venedikliler'in bulunabilecekleri her yerde, karada ve denizde, mezkûr iki yıllık sulh devresi doluncaya kadar sultanla tam bir antlaşma içinde yaşayacağız. O şekildeki sultanın hüküm ve tabiiyeti altında bulunan bütün şahıslar yukarıda söylediğimiz yerlere ve ülkemize gelip Venediklilerle ticaret yapsınlar ve onlardan denizde ve karada hiç bir zarar görmeden emin ve masun olsunlar. Tacirler onların âdetlerine göre vermekte oldukları vergileri versinler. Pek yüksek Sultanın topraklarında yaşayan kimseler adı geçen ülke ve yerlere girerken, kendi gemileri ve yabancı gemilerle limana sokulurken bizimkiler tarafından selâmlanacaklardır. Eğer Sultanın tabiiyetindeki gemilerden herhangi biri, evvelce zikrettiğimiz yerlerde, tehlikeye düşecek olursa içinde bulunanlar o mahaldeki adamlarımız tarafından tehlikeden kurtarılacak ve

bütün malları sadakatle muhafaza edilerek sahiplerine verilecektir. Tehlikeye düşenlerden bazıları ölmüş olup da adamlarımız tarafından orada bulunacak olursa bulunan eşya kendi adamlarımız tarafından onlara iade edilecektir; onlar bulacak olurlarsa buldukları şeyi bizimkilere sadakatle teslim etmeleri gerekir. Eğer bir yabancı gemi adamlarımız tarafından alıkonacak ve içinde sultanın tebaasından kimseler bulunacak olursa kendilerine zarar vermeden muhafaza ve onlara ait malları hilesiz olarak koruyacaklardır. Sultanın hükmü altındaki gemiler diğer bil millet ve soya mensup kimseler tarafından takip edilir ve adı geçen yerlere ve ülkeye sığınacak olurlarsa o yerlerde bulunan adamlarımız bunlara sadakatle yardım edeceklerdir. Eğer sultanın tabiiyetindeki insanlardan bazıları adı geçen yerlerde hududumuz içinde ölürse onların malları ortakları arayınca kadar muhafaza edilmeli ve hiç bir münazaa ve dâvaya hacet kalmadan verilmelidir. Eğer bir kimse gurur ve sadakatsizliğinden dolayı budalalık edip adı geçen yerlerde ve ülkelerde sultanın adamlarından birine, karada ve denizde, bir ziyan verir veya onu taciz ederse efendisi tarafından lâıykı veçhile tatmin ve telâfi edilecek ve alınan şeyler tahkikattan sonra iade edilecektir. Eğer suçlu yabancı bir ülkeye çekilir ve kendisini yakalamak mümkün olmazsa suçunun araştırılması gerekmez; fakat eğer suçunun mala ve malın büyük bir kısınma sahip olduğu açıkça bilinirse o zaman haksız olarak alınan mal tazmin edilmek icabeder. Bütün bu yukarıda kaydedilen maddeler gerek bana ve tebaama ait olanlatj gerekse fermanda yazılı olanlar, yukarıda kaydedilen Mart ayından itibaren, iki sene müddetle muteber olacaktır. Bunları hükümdarım kendi eliyle yazdı ve ağzı ile Tanrı ve mukaddes havaliler üzerine yemin etti. Bu fermanı efendim kırmızı harflerle yazdı ve altına kendi altın mührünü koyarak kırmızı mübür mumıyla mühürledi." (Turan, 1958: 143-146)

1246 senesinde Anadolu Selçuklu Devleti Köseadağ Savaş'ında Moğollar tarafından mağlup edilince Moğol işgaline uğrayan Anadolu'da sultan gücünü kaybetmeye başladı. Bu yeni vaziyette Anadolu'nun birçok yerinde önce yarı bağımsız daha sonra da tam bağımsız olacak şekilde Germiyanogulları, Karesiogulları, Menteşe Beyliği, Hamidoğulları, Osmanogulları, Saruhanoğulları, Aydınoğulları, Candaroğulları, Karamanoğulları gibi beylikler ortaya çıktı. Bunların arasından Aydınoğulları, Menteşe Beyliği, Hamidoğulları gibi beylikler denizcilik faaliyetleriyle uğraşmışlardır. Hamidoğulları Venedikliler'in 1293 yılında zaptettiği Antalya'yı ele geçirmiştir. Bilhassa 1330'lu yıllarda Menteşe ve Aydınoğulları Beylikleri Ege'de Ceneviz, Venedik ve Bizans'a ait birçok kıyı bölgesine ve adaya akınlar düzenleyerek bu yerlerin halklarını haraçgüzar konumuna getirmişlerdir. Bu durum ileriki yıllarda kıyı şeritlerinin ve adaların fethine giden, Cenevizliler ile Venedik'in siyasi-ekonomik kayıplar yaşamasına sebep olacak sürecin temelini teşkil etmektedir (Zachariadou, 2007, s. 213).

14. yüzyılın başında Moğol işgali nedeniyle Batı Anadolu'ya kaçıp burada bağımsız beylikler kuran Türk beylerinin önemli bir bölümü Ege'de korsanlık faaliyetlerinde bulundukları için bu dönemde Venedik ile bu beylikler arasındaki münasebetler genelde gergin olmuştu. Beylikler Ege'de ve Mora kıyılarında

Venediklilere ait ada ve sahil bölgelerine saldırıp köle ve ganimet elde ettikleri için Venedik'e ciddi zararlar verebiliyorlardı (Pedani, 2016, s. 232-233).

Bunlardan ilki olan Menteşe Beyliği 1261 tarihinden sonra Muğla civarında kurulmuş bir Türk beyliğiydi. İsmi beyliğin lideri olan Menteşe Bey'den alıyordu. 1281 senesinde Sultan Hisarı ve Aydın bölgelerini ele geçirip büyüyen beyliğin sınırları tam olarak Çine, Davaz, Milas, Köyceğiz, Beçin, Muğla bölgelerini kapsıyordu. Bu kıyı şeritlerini ele geçirdikten sonra donanma inşa ederek deniz akınlarına başlayan Menteşe Beyliği'nin "Sahil Beyliği" olarak anılması onların denizlere olan ilgisinin göstergesidir. Menteşe Bey'den sonra yerine geçen oğlu Mesud Bey 1296 yılında Karya bölgesini Bizans'a karşı korumuş, 1300'de Rodos'u Rumlardan alarak ele geçirmiştir. Fakat ada bir süre sonra Sen Jan Şövaliyeleri tarafından zaptedilmiştir. Menteşeoğlu Orhan Bey'in 1320'lerden sonra Ege'de Venedik'e tabi adalara akınlar yapmasıyla bozulan ilişkiler 1331 tarihli Venedik-Menteşe Antlaşması ile düzelmiştir. Antlaşma ahidname formatında olup Venedikliler'in özel tarifeli ürünler dışında %2'lik gümrük vergisi ödemesini öngörüyordu. Buğday, at, eşek, arpa ve kuru sebze gibi metâlar için de Venedikli tüccarlara özel tarifeler uygulanacaktı. İlâveten antlaşmaya göre Venedikliler Menteşe Beyliği topraklarında konsolos bulundurabileceklerdi. Fakat taraflar arasında bazı anlaşmazlıklar çıkınca ilişkiler yeniden bozulmuştur. Ardından 1337 tarihinde Aydınoğulları ile bozulan ilişkileri düzeltmek isteyen Venedikliler'in girişimi ile Menteşe beyliğiyle tekrardan antlaşma imzalanmıştır. Bu antlaşmanın ticarete dair hükümleri 1331 tarihinde yapılan antlaşmanınki ile aynı idi. 1343'te İzmir'e yapılan Haçlı seferine Venedikliler'inde de katılmaları iki ülke arasındaki ticareti etkilememiştir. Ancak Ege'de Hristiyanlar yararına değişen denge Menteşe beyliğini rahatsız etmekteydi (Turan, 2020, s. 255-256). Bu nedenle 1355 tarihinde Venedik'in öncülüğünde toplanan Haçlı donanmasına karşı Aydınoğullarına yardım etmek için girişim yapsalar da Latinlerin İzmir'i zaptetmesiyle bu girişim sonuçsuz kalmıştır. Aydınoğullarının yenilmesiyle Venedik'in dayattığı, şap ticaretine izin verilmesi, savaş tazminatı ödenmesi ve esirlerin serbest bırakılması gibi koşulları kabul etmek durumunda kalmışlardır (Uzunçarşılı, 2015, s. 55-56; Wittek, 1944, s. 70; Zachariadou, 1983, s. 60-62).

Aydinoğulları Beyliği Aydınoğlu Mehmed Bey tarafından kurulmuştur. Germiyanogulları Beyliği'nin ordusunda komutan olan Mehmed Bey Germiyanoglu Yakub Bey tarafından Ege bölgesine gönderilmişti. Mehmed Bey de ele geçirdiği yerlerde kendi beyliğini kurmuştur. Güzelhisar, Kestel, Bozdoğan, Ayasoluk, Çeşme, Yenişehir, Alaşehir, Birgi, Balat, Urla, Karaburun Nazilli gibi bölgeler bu beyliğin hakimiyetindeki bölgeleri teşkil ediyordu. Daha sonra Mehmed Bey Müslüman İzmir'ini ve 1326'da da Hristiyan İzmir'ini almış, Birgi'yi beyliğin merkezi yapıp Ayasoluk ve İzmir'de donanma inşa ettirerek deniz akıncılığına başlamıştı. Mora, Ağrıboz, Sakız, Bozcaada ve Rumeli sahillerine yaptığı akınlar Venedik Doğu'nun kulağına kadar gidiyordu. Mehmed Bey sonrası yerine geçen Umur Bey döneminde Bizans İmparatorluğu ile ilişkiler olumlu olmuş, İmparator'a karşı ayaklanan Foça ve Midilli adalarındaki isyancılara karşı birlikler yollamıştır. Ayrıca Latinleri, Mora yarımadası sakinlerini ve Rodos Şövalyeleri'ni sürekli akınlar yaparak sindirmiştir. İmparatorluk'taki taht kavgalarında da taraflardan birini diğerine karşı destekleme politikası uygulayan Umur Bey deniz akıncılığı faaliyetlerinden sonra Gazi Umur unvanıyla anılmaya başlamıştır (Pedani, 2016, s. 233-234; Uzunçarşılı, 2015, s. 65-69).

Bu bitmek bilmeyen akıncılık faaliyetleri sebebiyle Ege adalarındaki Latinler Papa'dan yardım isteyince Ceneviz, Venedik ve Rodos Şövalyeleri öncülüğünde yardım için hazırlanan Haçlı donanması Gazi Umur Bey'in donanmasını imha etti (Battûta, 2005, s. 293). İki kere İzmir'e saldıran Haçlılar 1344 tarihinde İzmir'i ele geçirmeyi başarınca iç bölgelere çekilmek zorunda kalan Umur Bey, İzmir'in kıyı bölgelerine saldırılar düzenleyerek Latinleri yıpratmaya çalıştı. Fakat işini savaş yolu ile çözmeyi kafaya koyan Umur Bey, İzmir Kalesi'ni yeniden ele geçirmek için saldırı yaptığı sırada alnından okla vurularak öldürüldü. Onun ölümü sonrasında yerine geçen kardeşi Hızır Bey 1348'de ağır bir antlaşma imzalamak zorunda kaldı. Antlaşmaya göre beyliğin donanma gemileri silahsızlandırılıyor, Latin donanmasının rahatça limanlara girip çıkmasına müsaade ediliyordu. Umur Bey'in ölümünden sonra Aydınoğulları Beyliği'nin akıncılık faaliyetleri yaşanan mağlubiyetler ve antlaşma şartlarının ağırlığı nedeniyle durma noktasına gelmişti. Latinler antlaşma sayesinde meyan kökü, ipekli, zahire, balmumu, halı v.b. ürünleri satın alıp ticaretini yapabilme gibi önemli ayrıcalıklar elde ettiler. Donanmasını yitiren Aydınoğulları ise bu

tarihten sonra Venedik gibi İtalyan kent devletleri için artık bir tehdit olmaktan çıkmıştır. Osmanlılar denizlerde gaza faaliyetlerini tekrar başlatana kadar Ege'de Venedik'in karşısına çıkabilecek tek önemli güç olarak bir başka İtalyan kent devleti olan Cenevizliler kalmıştı (Uzunçarşılı, 2015, s. 69; Zachariadou, 1983, s. 41-60).

Venedik Cumhuriyeti bu dönem Cenevizliler ile de rekabet halindeydi. Akdeniz'de tahıl taşıma konusunda bu rekabet, Bizans ve Osmanlılar ile siyasi-ticari ilişkiler, Venedik'i Ceneviz ile devamlı karşı karşıya getiriyordu. Venedikliler Anadolu Selçuklu Devleti yıkıldıktan sonra yukarıda da bahsedilen bazı sorunları yaşasalar da Aydınoğulları ve Menteşe Beylikleri ile Ege'deki ticareti münasebetleri devam ettirebilmişlerdi (Parlaz, 2013, s. 3). Venedikliler ilk olarak 1275 tarihinde bu beylikler ile ticari ilişkilere başlamış, ilerleyen senelerde de Girit adasındaki valilerine bu beyliklerle ticari münasebetlerin geliştirilmesi için yetki vererek ticaret hacmini genişletmişlerdir. İlaveten ticaretin denetiminin daha iyi yapılabilmesi için Balat ve Ayasuluk'a konsoloslar atamışlardır. Fakat 1318 yılında bu beyliklerin Yunanistan kıyılarında ve Ege'de Venedik'e ait adalara ve kıyı bölgelerine akınlar yapmaya başlamalarıyla ilişkilerin bozulduğundan bahsedilmişti. Venedik'e ve Bizans'a ait bölgelere yapılan akınlar Cenevizliler'in işine gelmişti. Bu bahane ile Cenevizli Zaccaria, Sakız Adası'nda yönetimini ele geçirdi. Yukarıda da bahsedildiği üzere Latinler ve Venedikliler bu akınları önlemek için bir Haçlı donanması kurduklarında Cenevizliler bu ittifaka girmemiş, beyliklerle ticari münasebetlerini devam ettirmişlerdi. Karadeniz'de de ticari faaliyetlerde bulunan Cenevizliler bu gibi nedenlerden ötürü Venedik'in doğu ticaretinin sekteye uğramasını ve beyliklerin güçlenip yeniden akınlara başlamasını istiyordu. İlaveten Rodos Şövalyeleri'nin Cenevizliler ile ittifaklarını tazeleyerek Venedikliler ile ticari ilişkilerini kesmesi, Cenevizliler'in Yeni Foça ve Eski Foça'yı ele geçirmeleri Ceneviz-Venedik ilişkilerini germekteydi. Son olarak 1343'de Kırım'ı egemenlikleri altına alan Moğollar Latin tacirleri buradan kovup buğday ihracına koyulan yasağı kaldırdıktan hemen sonra Venedik'le yeni bir antlaşma imzalamışlardır. Ardından Tana bölgesine gitmekte olan Venedik gemilerinin Cenevizliler'in saldırısına uğraması nedeniyle 1351 yılında iki devlet arasında savaş başlamıştır. Bu savaş yüzünden kutsal ittifak dağılmış, Menteşe ve Aydınoğulları Beylikleri ile Venedikliler arasındaki ilişkiler yeniden kurularak

1353 tarihinde bu beylikler ile Venedik Cumhuriyeti arasında yeni bir barış antlaşması imzalanmıştır (Zachariadou, 1983, s. 21-63).

Batı Anadolu bu dönemlerde doğu-batı ticaretinin önemli bir transit merkeziydi. Ticaret genel olarak Batı Anadolu'dan ham madde alımı karşılığında batılı tacirlerin mamul mal getirmesi şeklinde yürümekteydi. Para birimi olarak Floransa florisi, Bizans altın hiperperonu, ve ileride altın parayla eş anlama gelecek olan Venedik duka'sı kullanılıyordu. Bizans hiperperonu zamanla piyasalardaki gücünü kaybedince yerini duka ve florin almaya başladı (Fleet, 2009, s. 15).

14. yüzyılda Venedik-Ceneviz rekabeti belli başlı ürünler üzerinde dönmekteydi. Sabun, şap, üzüm ve kumaş bu ticarete büyük bir öneme sahipti (Heyd, 1973, s. 603-607). Şap uzun zamandır beyliklerle, ilerleyen dönemlerde de Osmanlılar ile bu iki devlet arasındaki rekabetin başlıca konusuydu. Bu metânın ticareti için Anadolu Selçuklu başkenti Konya'da ortaklıklar bile kurulmuştu. Şap belirli kayalardan elde edilir, çeşitli endüstrilerde kullanılırdı. Şap ayrıca boyacılık ve tıp endüstrisinde de kullanılmaktaydı. Avrupa'da kumaş sektörü için oldukça önemli madde olan şaptan kumaş liflerinin temizlenmesi için yararlanılmaktaydı. Ayrıca tacir gemilerinde yük dengeleyici öge olarak kullanılması açısından da önem taşımaktaydı (Fleet, 1993b, s. 204; Parlaz, 2013, s. 102). Cenevizliler'in Türk tacirlerden Sakız adasında şap satın alma imkanları vardı. Bunun haricinde sabun Doğu Akdeniz ticaretinde lüks sayılan bir metâ idi. Fakat talep olduğu için ihracat veya ithalat konusu olmaktaydı. 14. yüzyılda sabunun yumuşak ve küçük olmasına dikkat edilirdi. Tutulduğu kutular da küçük olmalıydı. Anadolu'da imal edilen sabun iç yağından olması dolayısıyla Batı Anadolu'da genelde daha kaliteli olan Venedik sabunu tercih edilmekteydi. Sabun Levant'a genellikle tacirler tarafından Ancona, Messina, Kıbrıs ve Venedik'ten alınıp getirilir; Konstantinopolis, Sakız, Midilli ve Pera'da satılırdı. Cenevizliler de genelde Sakız, Napoli ve Galata'dan sabun alıp Balat ve İzmir'e getirirlerdi. Venedikliler ise sabunu Aydın'a getirip satıyorlardı. Sabun 14. yüzyılda bir tüccar için önemli bir gelir kaynağıydı. Kate Fleet 1344 tarihinde tacir Francesco Bartolomei'nin Venedik'te yaşayan Pignol Zucchello'ya kendisine Sakız Adası'ndan sabun alıp göndermesi hakkında yazdığı mektuptan bahseder. Sabun, Aydınoğulları

topraklarında gümrük vergisine tabi idi. Ancak bu durum Venedik ve Mente e arasındaki antla malarda yer almamaktadır. Aydın beyi özellikle şarap,  ap ve sabun ticaretini Venedik ile barış dönemlerinde iltizam yoluyla i letse de bu uygulamadan bir müddet sonra vazgeçmiştir (Fleet, 2009, s. 25-26; Parlaz, 2013, s. 104; Turan, 2020, s. 319-323).

Batıdan doğuya getirilen ürünlerin arasında sakız da bulunuyordu. Pisa gibi kentlerde de ticari ürün olarak pazarlarda satılan sakız  am,  skenderiye gibi Levant'taki diğer mühim kentlere de ihraç ediliyordu. Sakız adasında üretilen bu met dan yılda 200 kantar satış yapılmaktaydı. 1396 tarihinde sakızın Suriye ve Mısır'daki fiyatı kantar başına 190 altın florindi. Sakız ticareti 14. yüzyıl sonunda Batı Anadolu'da mültezimler tarafından kontrol edilmekteydi. Sakızın Anadolu'daki fiyatı ise kantar başına 25 Venedik dukası idi. Türkler de sakıza ilgi duyuyorlardı. Çünkü sakızdan parfüm yapımında da faydalanılmaktaydı. 1404 tarihinde Hacı Mustafa isimli  ahıs Elias Sacerdotus isimli tacirden 13 kutu sakız almış ve ürün kendisine Bergama veya  e me civarlarında verilmişti. Bunun dışında yine batılı tacirler tarafından getirilen yakut gibi değerli ta lar da Doğu Akdeniz'de alınıp satılmaktaydı (Fleet, 1993b, s. 304-305; Turan, 2020, s. 320).

Tahıl insanların hayatlarını devam ettirmeleri, devletlerin her türlü organizasyonlarının yürütülmesi ve halkların ia esi gibi konularda hayati öneme sahiptir. Bu nedenle arpa, buğday gibi hububatlar 14. yüzyıl Do u Akdeniz ticaretinde en önemli ürün türlerinden biriydi. Temel tüketim maddesi olduğu için ticareti en zor ve en değerli olan ürün tahıldı. Fakat Cenevizliler ve Venedikliler yeterli tahıl ekim alanları olmadığı ve denizci devletler oldukları için bu ürünü ithal ederek ordularının ve halklarının ia elerini sa lamaktaydılar. Bu nedenle Sicilya'da, Anadolu'da Osmanlılar'ın elindeki Bitinya'da hububat üretimi yapıldığı için Cenevizliler ve Venedikliler bu beyliklerle tahıl ticareti yapıyorlardı. Venedikli tacirler bu beyliklerin limanlarından gümrük vergilerini ödedikten sonra kendi gemilerine tahıl y klemekteydiler. 1344 tarihinde Aydıno ullarına Haçlı Seferi düzenlenmesinin en önemli nedenlerinden biri olarak Aydın beyinin Latinlere tahıl ihracı yapılmasına sınırlama getirmesi gösterilir. 1337 ve 1353 senelerinde Aydın ve Mente e beyleriyle Venedikliler arasında yapılan antla malarda da tahılın adı geçmektedir. Cenevizliler de Batı Anadolu

Beylikleriyle hububat ticareti hususunda etkindiler. Bilhassa Pera ve diğer koloni bölgelerinin iâşesi için hububat ithalatı hayati önem taşımaktaydı. Bu nedenle Ayasoluk, Foça, Antalya, Fethiye limanlarından buğday ithal ediyorlardı. Cenevizliler ve Venedikliler aynı zamanda bu yerlerden aldıkları buğdayın ticaretini de yapıyorlardı. Ayrıca Cenevizliler bu limanlardan aldıkları tahıl kârlı bir şekilde Konstantinopolis'e ihraç etmekteydi. Burada edilen kâr üzerinde para birimlerindeki denklik farklılıklarının da etkisi olabilmekteydi. İlâveten Venedik hakimiyetindeki Girit Adası da buğday üretimi yapılan yerlerden biriydi. Fakat herhangi bir ticarete veya taşımacılık hususunda bahislerinin geçtiği görülmediğinden Girit buğdayı adanın kendi tüketimi için ayrılmış olmalıydı. Hububat fiyatları doğal ve siyasi şartlara göre değişmekteydi. Yaşanan siyasi gerilimler ve kıtlıklar tahıl fiyatlarında dalgalanmalara neden olabiliyordu. Mesela 1344 tarihinde Aydınoğulları'nın tahıla ihraç yasağı koyması Venedik ve Ceneviz ticaretini kötü etkilemiş fiyatlarda yükselmelere neden olmuştu. Mevsimsel sebeplerden dolayı mahsulün az olması da kıtlık çıkmasına neden olabiliyor, bu da tahıl ihracatının o beyliklerce yasaklanmasına veya sınırlı ölçüde satılmasına yol açıyordu. Bunun sonucunda da tahıl fiyatları önceki dönemlere göre çok daha yüksek oluyordu (Fleet, 2009, s. 177-204; Turan, 2020, s. 320-321).

Şarap Latinler ile Batı Anadolu arasında ticareti yapılan tüketim maddelerden biriydi. Latinler şarabı hem gündelik hayatta hem de dini törenlerde kullanırlardı. Anadolu'da da Aydınoğulları, Germiyan Beyleri ve Saruhan beylerinin şarap içtikleri, Umur Bey gibi bazı beylerin işret meclislerinde şarabı kebabın yanında tükettiği ve genellikle daha kaliteli kabul edilen Venedik ve Ceneviz şaraplarını tercih ettikleri bilinmektedir (İnalcık, 2011b, s. 273-275). Bunun dışında Levant'taki şarap ticaretinde Girit ve Kıbrıs adalarının şarapları revaçta idi. Batı Anadolu'da ise şarabın sadece ithali yapılmıyor, şarabın ham maddesi olan üzümün yetiştiriciliği de yapılıyor ve dışarıya ihraç ediliyordu. Üzüm Gelibolu, Ayasoluk, Balat gibi yerlerde yetiştirilir ardından Venedik'e, Bizans'a, Ceneviz'e ihraç edilirdi. Bu bölgelerde şarap imali de gerçekleşmekteydi. Üretenlerin çoğu Hristiyandı. Burada yaşamakta olan yerli Rumlar şarap üretimi konusunda tecrübelilerdi. Ayasoluk'un güneyindeki Kadı Kalesi bölgesi, Fethiye ve Aydın şarabın üretilip satıldığı yerlerdi. Cenevizliler ise Anadolu'ya şarap ihracatı konusunda ön plandaydılar. Cenova şarabı daha kaliteli

bulunuyordu. Ayrıca işret meclislerinde de bu şarap tüketiciliyordu. Cenevizliler şarabı Ayasoluk'a Napoli'den getirmekteydiler. Bunun haricinde Rumlar da şarap ithalatında tıpkı üretiminde olduğu gibi rol oynamaktaydılar. Ayasoluk'a gelen şaraptan varil başı bir altın flori, Menteşe'de de varil başına 50 akçe vergi alınıyordu. 1337 senesinde Aydın beyi sabun ve şarap haricinde bütün ürünleri ithalat vergisinden muaf tutarken bu iki ürünü vergi kapsamı içine almıştı. Aynı şekilde Sakız ve Yeni Foça Adasında da şaraptan yük başına vergi alınıyordu. Bu oran Yeni Foça'da yük başına 4 florin iken Sakız Adasında yük başına 0,5 florindi (Fleet, 2009, s. 75-80; Kaymakçı, 2021, s. 114-115; Zachariadou, 1983, s. 171-172).

Asya ve Avrupa arasında ticareti en çok yapılan mallardan bir diğeri de kumaştı. Devletler arası hediyeleşme ve iyi niyet göstergeleri, halkların temel kullanım ürünlerinden biri olması, bahşış gibi pek çok nedenden ötürü kumaş ticareti Avrupa ve Asya'da önemini korumuştur. Latinler ile Anadolu'daki beylikler arasındaki kumaş ihracatı ve ithalatı ikiye ayrılır. İlki beylikler ve devletler arası hediyeleşme anlayışıyla yapılandır. Genel olarak beyliğin veya devletin yönetici sınıfına hediye olarak gönderilen ya da karşı taraftan siparişi verilen yünlü kumaştan ve ipekten dokunan elbiselerin hediye edilmesiyle ürünün tanıtımının yapılması amaçlanırdı. İbn Battûta'nın kumaş pişkeşinden ve kendisine verilen kemha kumaşından yapılma hediye den bahsetmesi bunun bir örneğidir (Battûta, 2005, s. 293; Dursteler, 2012, s. 242-245). Bunlar genelde lüks metâ olarak kabul edilirdi. Dolayısıyla fiyatları diğeri kumaşlardan daha yüksekti ve yönetici sınıfı ithalata teşvik etmek amacıyla da gönderilmekteydi. Diğeri de genelde orta veya düşük kaliteli pamuklu kumaşlardan dokunan ürünlerin ticaretidir. Venedik, Ceneviz ve Floransa 14. ve 15. yüzyılın Akdeniz'inde kumaş ticaretinde öncü devletlerdi. Anadolu ile devam eden kumaş ticaretinde genellikle mamul maddeyi bu devletler Anadolu'ya getirirdi. Karşılığında da Anadolu'da üretilen pamuk, sof, baharat gibi ham maddeleri alırlardı. Özellikle İran'dan gelen ipek ve pamuk Ayasoluk, Bursa gibi yerlerden Ceneviz ve Venedik'e ulaşırdı (Heyd, 1973, s. 604; Kaymakçı, 2021, s. 116). Anadolu'da da kumaş sektörü gelişmiştir. Fakat bu ürünlerin ticareti genellikle iç piyasada idi. Dış piyasada ise yönetici sınıfa ve soylulara yönelikti (Zachariadou, 1983, s. 169-170). Bunun haricinde Cenevizliler ve Venedikliler Batı Anadolu'dan yük beygiri, at ve eşek

gibi hayvanlar ithal etmek için çabalıyorlardı. Türklerin yarı göçebe bir millet olmasından ötürü binek hayvanlarının sayısı fazlaydı. Venedikliler bilhassa bu nedenden ötürü Anadolu ile at ticaretini daha da geliştirmek için uğraşıyorlardı. Fakat at, post ve deri gibi ticari metâların ithali Ceneviz ve Venedik devletleri için her daim kolaylıkla yapılamamaktaydı. Savaş ve akın dönemleri Türkler bu üç metâyâ oldukça ihtiyaç duyduklarından dolayı bu iki devlet Apulia gibi başka bölgelerden bu ürünleri almak zorunda kalabiliyordu(Fleet, 2009, s. 31-105).

Görüldüğü gibi Batı Anadolu beylikleri ile yapılan ticarete Venedikliler ve Cenevizliler rekabet halindeydi. Her iki devlet de varlığını deniz ticaretine borçlu olduğu için bu rekabetin bilhassa tahıl, kumaş ve baharat gibi ürünler üzerinde yoğunlaştığını söylemek mümkündür.

2.2. Erken Dönem Osmanlı-Venedik Ticari ve Siyasi İlişkileri

Osmanlı Beyliği Anadolu Selçuklu Devleti'nin gücünü yitirmesinden sonra yukarıda bahsedilen diğer beylikler gibi 13. yüzyılın başında bağımsızlığını kazanmıştı. Bugün Bilecik şehrine bağlı olan Söğüt bölgesinde kurulan Osmanlı Beyliği Bursa, Sakarya, Yalova gibi bölgelere doğru genişlemeye başlamıştır. Osmanlılar'ın iç bölgelerde kurulup gelişmeye başlamasından ötürü ilk etapta bahsi geçen diğer beylikler gibi denizcilik faaliyetlerine girişmemişlerdir. Osmanlılar sırasıyla 1326 tarihinde Bursa, 1331 yılında da İznik'i ele geçirmişlerdir. Daha sonra 1361 tarihinde Karesioğulları'nın iç çekişmelerinden yararlanan Orhan Gazi ve oğlu 1. Murad'ın zamanında bu beylik Osmanlılar'ın hükmü altına girmiştir. Beyliğin denizcilik bilgilerinden faydalanan Osmanlılar gözünü Rumeli'ye dikmiş olduğundan Karesioğullarından kendilerine geçen donanmadan faydalanmışlardır (Uzunçarşılı, 2015, s. 79). Karesioğulları Beyliği'nin ilhakı ve Aydınoğullarının 1344 senesindeki savaştan sonra giderek ticari ilişkilere ağırlık vermeye başlamasıyla Ege'de, daha sonra da Akdeniz'in belli bölgelerinde Venedik'e karşı koyabilecek tek güç Osmanlılar olacaktır (Dursteler, 2012, s. 4).

Osmanlı Devleti Orhan Gazi zamanında Balkanlara doğru genişlemeye başlayınca Venedik'in Ege ve Balkanlar'daki çıkarlarını gittikçe daha çok tehdit eder hale gelmiştir. Orhan Gazi'nin oğlu Süleyman Paşa'nın emrindeki akıncılar

Çimpe Kalesi'nden sonra sırayla Keşan, Marmara'nın Rumeli'deki sahillerini ve Malkara gibi bölgeleri ele geçirmiş, Orhan Gazi'nin diğer oğlu Şehzade Murad ise tahta geçtiğinde Burgaz ve Çorlu'yu almıştı. Endişelenen Venedikliler bu sebeple 1361 tarihinde Bizans imparatoruna Osmanlılara karşı birlikte hareket etme teklifinde bile bulunmuştur. Osmanlı Devleti'nin büyüüp Bizans'ı tehdit etmesi Venedikliler'in Bizans'tan aldığı ekonomik ve siyasi imtiyazların zedelenmesi manâsına geleceği için Venedikliler'in böyle bir reaksiyon gösterdikleri söylenebilir. Ayrıca Bizans'ın gitgide Osmanlı Devleti'nin nüfuzu altına girmesi, Anadolu ve Rumeli arasında geçiş ve nakliyat güvenliği açısından bir deniz gücü ihtiyacı hisseden Osmanlılar'ın güçlü bir donanma kurma fikri ile hareket etmesi, Venedik'in kaygılarının boş olmadığını gösteriyordu (İnalcık, 1976, s. 83-85; Uzunçarşılı, 2015, s. 158-159). Orhan Gazi'nin ve oğlu Süleyman Paşa'nın 1360-61 senelerindeki zamansız ölümü nedeniyle idareyi ele alan 1. Murad Hacı İlbey'i, Lala Şahin ve Evrenuz Bey gibi akıncı kumandanlarıyla Rumeli'deki pek çok bölgeye akınlar yapmaya başlamıştır (Pitcher, 1999, s. 70). 1362-68 tarihleri arasında Kuzey Trakya ve Doğu Rumeli, 1371-75 yılları arasında Makedonya ve Batı Trakya fethedilmiştir. 1385-89 seneleri arasında ise Bulgaristan ve Sırbistan'a akınlar başlamış, Kratova ve Üsküp ele geçirilmiştir. Bu dönemde Osmanlı akıncılarının Buda'ya kadar ulaştıkları görülmektedir. 1. Bayezid devrinde de Bosna Kralı Tvrtko'nun ölümüyle topraklarının büyük bir kısmı Osmanlılar'ın eline geçmiştir (Pitcher, 1999, s. 76-80). Böylece Osmanlı Devleti'nin Balkanlar'da sınırları Mora Yarımadasından Kuzey'de Tuna nehrine kadar, Batı'da ise Dubrovnik'in 1365'den beri Osmanlı vassallığını kabul etmesiyle Adriyatik'e kadar uzanıyordu (Köse, 2009, s. 16-17; Turan, 1994, s. 542-544; Yemişçi, 2017, s. 30-37). Bu hudutlar güneyde İstanbul'a kadar gelmekteydi. Osmanlı Devleti'nin Arnavutluk'a ve Bosna'ya akınlarının sürmesi, Boyana Nehri ve Venedikliler'in elinde olan Draç limanına doğru ilerlemesi, Batı Anadolu beyliklerinin de Osmanlı hakimiyetine girmeleri sonrası Ege'de devam eden deniz akınları 1. Bayezid'in Osmanlı Devleti'ni imparatorluğa dönüştürme hayalinin gerçekleşmesi adına yürütülen faaliyetlerdi. Dolayısıyla bu gelişmeler Venediklileri ve Cenevizlileri endişelendirmekteydi (Pedani, 2008, s. 155-159; Wittek, 2013, s. 65). Fakat bu iki devlet Osmanlı Devleti ile pek çok şeye rağmen devam eden ekonomik ve siyasi ilişkileri bozmak istemediklerinden 1392-94 senelerinde Macar Kralı Sigismund'un yeni bir Haçlı seferi çağrılarına sadece dört

gemi yollayarak cevap verecek, Türkler'in boğazlardan Rumeli'ye geçiş yapmalarına görünürde engel olmaya çalışacaklardı. Venedikliler Osmanlılar'ın Anadolu'da ve Balkanlar'da ilerlemesinden dolayı endişe duyup Osmanlı Devleti'nin aleyhinde hareket ettiyse de daha sonra bu genişlemeye mani olamayacaklarını anlayınca ticari açıdan zarar görmemek adına Osmanlılar ile iyi geçinmeye çalışacaktı. Bu sebeple Venedikliler Niğbolu Savaşı'na dahil olmak istememişlerdir. Dinsel fanatizmden uzak olan Venedikliler Papa'nın engelleme çabalarına rağmen Müslümanlarla ticari münasebetler kurmaktan çekinmemesi bunun bir göstergesidir. İşte bu sebeple Venedik Cumhuriyeti, Osmanlı Devleti ile değişen siyasi şartlara ayak uydurarak ilişkilerini devam ettirmiş ve ticarete odaklanmıştır (Kaçan, 1995, s. 12; Uzunçarşılı, 2015, s. 279-280).

Venedik Cumhuriyeti ile Osmanlılar arasındaki ticari ve siyasi ilişkiler 14. yüzyılın ortalarına yakın bir tarihte başlamıştır. 1333 tarihinde Giritli yöneticilerinden Orhan Gazi ile Girit'e buğday ve at ithalatı yapabilmeleri için antlaşma yapmalarını talep eden Venedik Meclisi diğer beyliklerle olduğu gibi Osmanlılar ile de tahıl ticareti yapmak istiyordu. Osmanlı ricali, Venedikliler ile Cenevizliler'in rekabet ettiklerini bildiklerinden Venedikli tüccarlara alternatif olacakları düşüncesiyle Cenevizlilerle de ticaret antlaşmaları için görüşmeler yapıyordu. Venedik ve Cenova 13. ve 14. yüzyıllarda Doğu Akdeniz'deki ticaretin Avrupalı temsilcileri durumunda oldukları için Osmanlı ile Avrupa arasındaki deniz ticareti ve ihtiyaç duyulan ürünlerin tedariki genelde bu iki devletin tüccarları tarafından yapılmaktaydı. Bu nedenle 1352 yılında Orhan Gazi Cenevizlilere ilk ticari imtiyazı vermiş ve bu imtiyazlar 1387 senesinde 1. Murad tarafından yenilenmiştir. Cenova ile Venedik savaş halinde iken Venedik, Katalonya ve Bizans ile müttefikti. Osmanlı Devleti de bu rekabetten olabildiğince faydalanabilmek amacıyla Cenevizliler'i destekliyordu (Parlaz, 2013, s. 4-5; Theunissen & Alexander, 1998, s. 105-106).

Cenevizliler ile Osmanlılar arasında 1352'de imzalanan ve 1387'de yenilenen imtiyaz antlaşması şu şekildedir:

"1) Rabbin adıyla, Amen. Muhteşem ve güçlü Lord Murad Bey ki kendisi büyük Emir ve Turchia Emirlerinin efendisidir ve soylu, basiretli Lordlar 8. Gentile de Grimaldi ve Janono de Boscho, ünlü Cenova Komünü'nün elçileri, sendikaları ve vekilleri, Öte yandan, Cenova Komünü noter ve İptallerius Petro de Bargallio tarafından 2 Mart 1387'de yazılan ve mümkün olan her şekilde, hak ve biçimde

onaylanan bir kamu belgesi ile yetkileri verilmiş olan sonuncuya, bir yanda Muhteşem Lord Murad Bey ile önceden merhum muhteşem Lord Babası Orhan Bey, diğer yanda şanlı Cenova Komünü arasında yapılan tüm sözleşmeleri ve antlaşmaları en iyi şekilde onaylayabilir. Adı geçen taraflar savunma hakkından [yani sözleşme hükümlerinin yerine getirilmesine karşı] antlaşma, pakt ve sözün yapılmamış olması ve konunun yukarıda ve aşağıda olduğu gibi yürütülmemiş olması gerekçesi ile dava açma hakkından feragat etmiştir. Tazminat veya herhangi bir haksız sebep nedeniyle dava ve diğer tüm haklar buna dahildir. Söz konusu taraflar, bu paktları, sözleşmeleri ve vaatleri hatasız olarak yerine getirecekleri ve kendilerine veya herhangi birine karşı herhangi bir bahane ile veya herhangi bir nedenle ihlal etmeyeceklerine karşılıklı olarak kanunen ve fiilen söz verdiler.

2) Elçiler, Giovanni Demelode'den alınan tüm paraları, Pera comerchiarii'leri ve nüfus sayımı vergi tahsildarlarının yukarıda adı geçen Lord Murad Bey'e iade edeceklerini ve bunun için Cenova Komünü adına söz verdiler.

3) Elçiler, Pera'ya getirilen veya söz konusu Türkler veya onlardan herhangi biri tarafından çıkarılan herhangi bir mal ve ticaret için, muhteşem efendi Murad Bey'in Türk tebaasının Pera'da Cenevizlilere herhangi bir ticari ödeme yapmayacaklarına söz verdiler.

4) Söz konusu elçiler, adı geçen Lord Murad Bey'in Türk tebaasının Pera'da censarilere veya censaria vergi tahsildarlarına getirdikleri veya sattıkları mallar için her 100 Hiperpira'da sekiz karati dışında herhangi bir ödeme yapmayacaklarına söz verdiler.

5) Muazzam Lord Murad Bey, yukarıdakilerin hepsini kabul ederek, sözü geçen Cenova Komünü adına ve onun adına sözünü alan söz konusu elçilere, diğer şeylerin yanı sıra Cenevizliler'in burada kalmasını sağlama sözü verdi. Topraklarının tamamına güvenli ve emniyetli bir şekilde girip dolaşabilmeleri ve orada ticaret yapabilmeleri, istedikleri tüm malları kendi özgür iradeleri ile hiçbir şekilde engellenmeden, saldırıya uğramadan, tacize uğramadan alıp satabilmeleri ve geleneksel olarak eski teamüllerin biçimine göre ödemelerin yapılabilmesi teminata dahildir. Ayrıca bahsi geçen Emir Bey, Cenevizlilere ait tüm gemilerin ve Ceneviz namına ele geçirilen ve Cenevizliler'in sayılan gemilerin, her bir modio için Muhteşem Lord Murad Bey'e veya onun temsilcilerine ödeme yaparak, topraklarının tamamında Romanya tahılı, arpası, darısı ve diğer bakliyatlar gibi erzakları Arapların, Rumların, Venedikliler'in ve daha düşük oranda ödeyen diğerlerinin yaptığı gibi yükleyebileceğini ve sağlayacağını taahhüt etmiştir.

6) Her iki taraf da yukarıdaki maddelere uyacaklarına karşılıklı olarak söz verdiler ve vaat edilenlerin daha büyük bir güvencesi için kutsal kitaplara el basarak Tanrı'nın kutsal kitapları üzerine yemin ettiler. Adı geçen isimler ve yüce efendi Murad Bey, Müslümanların örf ve âdetlerine göre riayet etmek, yerine getirmek ve onlara veya bunlardan herhangi birine karşı herhangi bir mazeret veya herhangi bir sebep ile aykırı hareket etmemekle yükümlüdür. İş bu antlaşmada yürürlüğe giren ve her bir bölümü elçilerin anılan isimlerde tutulmasını sağlamak için Pera Lordu Podestai ve onun Konseyi'nin yukarıdakilerin tümüne uyacağına ant içmektedir.

7) Söz konusu lordun herhangi bir kölesi veya tebaası Pera'ya kaçtığında, Pera'nın ve banliyölerinin her sakininin eline böyle bir köle geçtiğinde Pera'nın Podestat Lorduna teslim etmelidir. Adı geçen adlarda akit taraflar arasında yapılan işbu antlaşmada yürürlüğe girmiştir. Massarii'nin, söz konusu Komün adına ve adına hareket ettiğini ve söz konusu şeyler hakkında Pera ülkesinde bir ilan ve emir verilmesi gerektiğini, buna karşılık adı geçen lord Murad Bey, söz konusu büyükelçilere, söz konusu elçilere ciddi bir şekilde mutabık kalarak söz verdi. Efendilerinden kaçıp Türkiye'ye veya Yunanistan'a sığınan Cenevizliler'in tüm kölelerinin serbestçe geri verilmesini sağlamak için Ceneviz Komünü adına hareket

eden söz konusu isimler, kaçanlar Müslüman olmadıkça koruma altına alınmayıp, sahiplerine iade edilmelidir.

8) Aşağıda adı yazılı katip bana, Quilico de' Tadei'ye verilen sözlerin şahidi olarak yukarıda belirtilen maddelere ilişkin mevcut kamu belgesini düzenlememi emrettiler.

9) Turchia'da, Lord 1387 yılında, Vespers'ten biraz sonra 8 Haziran'da, adı geçen efendinin şu anda ikamet ettiği evin avlusunda Mallaina adlı küçük bir yerleşim yerinde yürürlüğe girmiştir. çağrılan ve özel olarak talep edilen şu tanıkların huzurunda: Bartolomeo de Lamgascho, Pera Burgensis, mevcut belgenin Yunancadan Latinceye tercümanı, Giovanni de Draperis, Dario Spinola, Anthonio de Mentono, Pera burgenses ve Amgelino de Saulo, Cenova vatandaşı, söz konusu Lord'un Müslüman Baronları, Cassanus Bassa ve Tomortassius." (Fleet, 1993a, s. 16-18)

Venedikliler ile ilk siyasi münasebetler ise 1. Murad'ın Edirne'yi ele geçirmesinden sonra Marino Venier ve Leonardo Contarini isimli iki elçinin Sultan'ı tebrik etmek adına gönderilmesiyle başladı (Doğan, 2017, s. 21). 1. Murad'ın saltanatının son dönemlerine denk gelen 1384-87 yılları arasında Venedik Cumhuriyeti de Cenevizliler'in yaptığına benzer bir ticaret antlaşması yapmayı başarmıştı (İnalcık, 2000b, s. 243). Venedikliler için bu antlaşmanın çok önemli olduğu anlaşılmaktadır. Öyle ki Gibbons'un yayımladığı bir belgede 1. Murad'ın ölümü sonrasında oğlu Yıldırım Bayezid tahta geçtiğinde Venedikliler'in savaş dönemlerinde tarafsız kalmalarından ve 1. Murad ile yaptıkları imtiyaz antlaşmasını yeni sultana tasdik ettirip yenilettiklerinden bahsedilmektedir (Gibbons, 1928, s. 181). Venedikliler Menteşe ve Aydın gibi beyliklerle tahıl ticaretini sürdürebilmişlerdi. Fakat Osmanlılar 1390 senesinden sonra bu beylikleri hakimiyetleri altına alınca buğday ihracını denetim altına almışlar ve bu bölgelerden hububat ihracını sınırlandırmışlardır. İlaveten bu beyliklerin donanmaları da Osmanlı donanmasına katılınca Ege adalarına düzenlenen akınlar artmış, bu da bölgedeki ticareti istikrarsızlaştırmıştır. Dolayısıyla hem Venedikliler hem de Cenevizliler bu durumdan kötü bir şekilde etkilenmişlerdir. Osmanlı Devleti tahıl konusunda önceliği ordunun ve halkın iaşesine verdikleri için tahıl ticaretini kısıtlayarak sıkı bir denetim altında tutmuşlardır. Ordularını 14. ve 15. yüzyıllarda düzenli olarak seferlere ve akınlara gönderdikleri için askerlerin ve hayvanların temel besin ihtiyacı olan arpa ve buğday gibi metâların ticari kâr amacıyla ihracatına izin vererek kıtlıklara karşı hazırlıksız yakalanma gibi ihtimalleri göze almak istemiyorlardı. Genel olarak Osmanlı ordusu sefere gidiyorken yerel pazarlardan bölgedeki pazarcıların veya devletin belirledikleri fiyattan hubuat alıyordu. Böylelikle tahıl büyük oranda iç

pazarda kullanılıyordu (Âşıkpaşazâde, 2013, s. 97). Venedikliler ilaveten hububat ticareti için limanlardan vergi ödemeden geçebilmeyi talep ediyorlardı. Ticarete sınırlı sayıda konu olan bu üründen bir de gümrük vergisi alınması onlara ilave bir külfet olmaktaydı. Bu hususta muafiyet alabilmek için Marino Malipetro ismindeki elçi pek çok kez çabaladıysa da 1. Murad'ı ikna edememişti. İlerleyen yıllarda aynı talep 1. Bayezid'e yapılsa da bir şey değişmemiş, 1. Bayezid de Ceneviz-Osmanlı ahidnâmesinde bahsedilen modio (bir ölçek) başına vergilendirme yönteminden vazgeçmemiştir. Böylelikle 1. Murad dönemi modio başı yarım hiperperon, Yıldırım Bayezid zamanında da modio başına 1 hiperperon vergilendirmeyi kabul etmekle birlikte Venedik elçisi 1. Bayezid'den az miktarda tahılın ihracını sadece Venedik topraklarına yapmak gibi kısıtlı bir imtiyaz alabilmişti (Fleet, 2009, s. 72; Turan, 2020, s. 375-376).

1402 tarihli Ankara Savaşı sonrasında başlayan Fetret Devri'nde Rumeli topraklarının hükümdarı, Yıldırım Bayezid'in büyük oğlu Emir Süleyman, Timur'un Rumeli'ye geçmesinin engellenmesi karşılığında Venedik ile imtiyaz antlaşmasını yeniledi. Venedikliler tahıl ihracına yönelik yeni imtiyazlar koparmayı başarmışlardı. Bulgaristan toprakları Venedik'in hububat alabildiği önemli bir bölgeydi. Bulgar Krallığı Osmanlılar tarafından yıkılıp bir de ihraç yasağı getirilince Ege'deki Venedik tahıl ticareti önemli bir darbe almıştı. Bu sebeple Venedik aldığı yeni imtiyazlar ile bu zararı telafi etmeye çalışmıştır. Bundan sonraki ahidnâmeler sırayla 1419'da 1. Mehmed, 1430'da ve 1446'da 2. Murad, 1454'de de 2. Mehmed tarafından yeniden tasdik edilmiştir. (Theunissen & Alexander, 1998, s. 1991; Turan, 2020, s. 421-422).

Osmanlılar döneminde ticarete konu olan bir diğer ürün de keçi ve koyun postudur. 2. Mehmet devrinde ihracı yasak sayılan bu ürünün ticareti hem İtalyan kent devletleri hem de Osmanlılar için karlı bir iş gibi görünmekteydi. Bursa'da 1438 tarihinde koyun postunun tanesi 3 veya 3,5 aspere satılmaktaydı. Christofal Bonifazio isimli tacir ise 2.075 koyun postunu 6.571 aspere satın almıştı. Keçi postunun tanesine ise aynı tarihlerde 2 asper ödenmekteydi. Satın alma işleminden sonra bu metânın taşıma masrafı genel masrafın %9'u kadardı ve olağandışı durumlar olmadıkça fiyatlar değişmiyordu (Fleet, 2009, s. 33-34; Turan, 2020, s. 594-596).

Balmumu İtalyan tüccarlar ile Osmanlılar arasında ticarei yapılan başka bir ürün olarak karşımıza çıkmaktadır. 1430'lu yıllarda Gelibolu'da 1.369 aspere 3 çuval balmumu satın alan Agustin di Franchi %2 gümrük vergisi ödeyerek nakliye ve depolama masraflarını da karşıladıktan sonra alış fiyatı üzerinden %7 civarında harcama yapmıştır. Yükte daha hafif olan bu ürünün koyun ve keçi postuna göre nakliye masraflarının daha az olduğu görülmektedir. Gelibolu, Balat, Selanik, Arnavutluk, Antalya gibi yerlerden ihraç edilen balmumu, Osmanlı topraklarından gemilerle Venedik'e götürülürdü (Fleet, 2009, s. 34).

Şap ise tıpkı buğday gibi Osmanlılar tarafından dış ticareti ticaretine kısıtlama getirilen bir üründü. 1381 tarihinde şap madenlerinin olduğu Kütahya'yı ele geçiren Osmanlı Devleti şap ihracatını kısıtlamıştır. Bu durum Venedikliler'i olumsuz etkilemiştir. Bu yüzden tıpkı buğday ihracında olduğu gibi şap ihracı için de Venedikliler imtiyaz isteyecektir. İlaveten şap fiyatlarının düşürülmesini de isteyecektir. Fakat şap ticareti hususunda Venedik beylikler döneminde olduğu gibi kâr edemeyecekti. 1. Murad Venedikliler'in talep ettiği bu muafiyetleri Cenevizliler'e bağışlayacak, onlara bazı şap madenlerinin iltizamlarını verecektir (Fleet, 2009, s. 32-35; Parlaz, 2013, s. 102).

Osmanlı Devleti'nin dış ticaretindeki en önemli kalemleri ipek, pamuk ve kumaş ticaretinden oluşuyordu. Bursa'nın Osmanlılar için hem ticaret yolları üzerindeki önemli bir uğrak noktası hem de ilk başkent olması nedeniyle ticaret hacmi büyüktü. Avrupa'da ipekli kumaş sektörünün gelişmeye başlaması ilk etapta Çin, daha sonra da İran ham ipeğine olan talebi arttırmış, Bursa ve diğer kıyı kentleri Avrupalıların kervanlarla gelen ipeğe erişebildiği önemli satış merkezleri haline gelmişlerdir. 1340 tarihinde İtalyanlar'ın Tebriz'den kovulması, daha sonra da Altın Orda Hanı Canibek'in Cenevizliler'in elindeki Kefe'yi almasıyla Avrupalılar Amasya-Ankara-Bursa-Mudanya güzergâhından Pera'ya ya da Konya, Denizli yolu üzerinden Efes, Ayasoluk veyahut Antalya ve Alanya'ya gelecek ipek kervanlarına bel bağlamışlardır (İnalcık, 2011a, s. 19-21).

Pamuk İtalyan dokuma sanayisinin en önemli hammaddelerinden biri olduğu için Venedikliler'in ihtiyaç duydukları önemli bir üründü. 14. ve 15. yüzyıllarda pamuk Venedik'e çoğunlukla Güney ve Batı Anadolu'daki limanlardan ihraç ediliyordu. Fetret Devri'nde Venedikliler Süleyman Çelebi'nin

hakimiyetindeki Gelibolu'dan da pamuk alıyorlardı. Fakat Anadolu üzerinden kendi ülkelerine götördükleri pamuk yeterli sayıda olmadığı için 14. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Şam ve Halep'ten pamuk ithal etmeyi tercih ettiler. Bunun dışında hakimiyetleri altındaki Kıbrıs'ta da pamuk üretimi yapmaya çalıştılar (Dursteler, 2012, s. 247; Köse, 2005, s. 180; Turan, 2020, s. 596).

11 yıllık Fetret Devri sonrasında Osmanlılar'ın Anadolu ve Rumeli'de hakimiyetlerini tekrardan kurmaları yasaklı mal sayılan tahıl, demir, at gibi ürünler haricinde Venediklilerin ticaretini çok etkilememiş, 14. yüzyılda Cenevizliler ile Venedikliler'in ticaretine konu olan birçok metânın ticareti 15. yüzyılda da devam etmiştir. 15. yüzyıl ayrıca Venedik'in imalat sektöründe büyüme ve gelişme yaşadığı bir yüzyıl olmuştur. Bu nedenle Venedikliler'in hammaddeye olan ihtiyaçları daha da artmıştır. 1. Bayezid döneminde Bursa'nın gelişip ticaret yolları üzerindeki uğrak noktalarından biri olmaya başlamasıyla kent karabiber, diğer baharat ürünleri ve İran ipeği için pazar halini almış, bu durumda Venedikliler'i kente çekmiştir. Yine aynı dönemde Şam ve Halep üzerinden Bursa'ya ulaşan yüklü miktarda karabiber gibi çeşitli baharat ürünleri Cenevizliler ve Venedikliler tarafından satın alınıp Ayasoluk, Balat ve Antalya gibi yerlerden Avrupa'daki kentlere götürülmekteydi (İnalcık, 2000b, s. 293; Pezzolo, 2006, s. 276). Nakit usûlüne göre yapılan ticarete genel olarak 60 hiperperondan 20-25 kantar karabiber satılmaktaydı. Karabiber ticaretinde takas usûlü de başvurulmuş yollardan biriydi. Örneğin 1439 tarihinde Damian Spinola isimli tüccar, Bursa'dan Giacomo Badoer için karabiber alıp karşılığında beş çuval yün ve yirmi dört çuval kanaviçe vermiştir (Fleet, 2009, s. 28-29). İlaveten 1400'lü yıllarda Bursa ipek ticareti için önemli merkezilerden biri olmuştur. 1. Bayezid'in Batı Anadolu'daki beylikleri ilhak etmesi sonucunda bu bölgedeki önemli ticaret noktaları olan limanlar da Osmanlı Devleti'nin kontrolü altına girmiş bulunuyordu. Osmanlılar'ın himayesinde kervanlar İtalyan tacirlerin örgütlendiği Pera'ya ulaşıyor, satın alınan ürünler buradan İtalyan tacirler tarafından Avrupa'ya naklediliyordu. Bu nedenle Anadolu güzergâhı istikrarlı bir yol olması açısından daha da önem kazanmıştı. Ayrıca Bursa'nın gelişip bir antrepo haline gelmesi yalnızca ham madde ticaretinde değil mamul madde ticaretinde de gelişim göstermesini sağlamıştır. Cenevizliler ve Venedikliler Bursa'dan aldıkları ham ipeği kendi kumaş sanayilerinde kullanıp ipekli kumaş

olarak satmaktaydılar. Ürettikleri bu mamul malların Bursa'daki pazarlara da ihraç etmek amacıyla yanlarında getiriyorlardı. Bursa'ya gelen İranlı tacirler de bu ticarete katılıyor, Batı'nın yünlü kumaşlarından satın alıyorlardı. Ayrıca İpek ticaretinin Bursa'da gelişmesi bu kentteki pamuklu dokuma sanayisinin gelişmesini sağlamış, Bursa pamukluları Fransa ve Venedik gibi Avrupa ülkelerine ihraç edilmeye başlanmıştır (İnalcık, 2011d, s. 21-25; İnalcık, 2000b, s. 270-276; Parlaz, 2013, s. 100).

2.3. İstanbul'un Fethi Sonrası Venedik-Osmanlı İlişkileri

İstanbul'un Fethi Osmanlı Devleti ve Venedik Cumhuriyeti için önemli dönüm noktalarından biri olmuştur. Venedikliler özellikle 4. Haçlı Seferi sonrası Bizans İmparatorluğu'na ait birçok adayı ve sahil bölgelerini ele geçirmiş, ticari imtiyazlar elde etmişlerdi. Bizans'ın yıkılmasının bu imtiyazları kaybetmek anlamına geleceğini çok iyi bilen Venedikliler, İstanbul Kuşatması esnasında Bizans'a yardım etseler de şehir Türklerin eline geçmiş ve Fatih şehirde yakalanan Venedik Balyosu Girolamo Minotto ve maiyyetini idam ettirmiştir (Jorga, 2009:46).

İstanbul ele geçirildikten hemen sonra Osmanlı Devleti'nin yeni başkenti olmuştu. Bu yüzden şehrin büyümesi ve gelişmesine Fatih Sultan Mehmet ayrı bir önem veriyordu. Ayrıca Ege'de İmroz ve Limnos gibi Bizans'a ait adalar da Sultan Mehmet'e teslim edilince Venedik'in Ege ve Doğu Akdeniz'deki varlığı için tehdit iyice belirginleşmişti. Osmanlı İmparatorluğu da diğer imparatorluklar gibi kendisine ekonomik olarak yetebilen, bütünleşik bir devlet kurma gayreti içindeydi. Bu sebeple Osmanlılar kendilerine stratejik ve ekonomik yönden kazanç sağlayacak yerleri hakimiyeti altına almaya çalışıyorlardı (Kritovulos, 2012:102). Dolayısıyla ortaya çıkan bu yeni durumda Venedikliler Bizans devrindeki imtiyazlarını kaybetmişlerdi. Fatih Sultan Mehmet Venedikliler'den Bizans döneminde tamamen muaf oldukları gümrük vergisini talep etmiş, önce %2 daha sonra da %5 oranında gümrük vergisi almıştır. Bunun haricinde Bizans döneminde Haliç'te ayrı bir mahalleye sahip olan Venedikli tacirlerin Fatih devrinde İstanbul'un herhangi bir yerinde kendilerine ait bir mahalle kurmalarına izin verilmemiştir (İnalcık, 2011c, s. 40).

Osmanlı İmparatorluğu'nun yeni başkenti olan İstanbul'un iâşesi de artık Sultan için önem arz eden bir konuydu. Fatih İstanbul'u aldığıında şehir harap bir vaziyetteydi. Şehirin nüfusu ise 40 bin civarındaydı. Bu durumu tersine çevirmek isteyen Fatih Sultan Mehmet şehirde imar faaliyetleri başlatmış, un kapanı, yağ kapanı, yemiş kapanı ve büyük bedesten gibi yapılar inşa ettirerek İstanbul'u yeniden bir cazibe merkezi haline getirmek için uğraşmıştı. Ayrıca müslim ve gayri müslimlere şehire gelip yerleşmeleri için çeşitli teşvikler veren Fatih'in bunları yaparken Roma geleneğini benimsediği açıktır. Roma İmparatorluğu'nda, daha sonra da Bizans'ta öncelik başkentindi. Başkent en büyük nüfusa sahipti. Bu yeni durumun Osmanlı ile Venedik arasındaki ticari ilişkilere yansıması ise negatif yönde olmuştu. Fatih zorunlu ihtiyaç maddeleri olan tuz, sabun mum gibi maddeleri devlet tekeline alarak iltizama vermeye başlamış, buğday ticaretini oldukça sınırlandırmış ve buğday kaçakçılığına karşı denetimleri sıklaştırarak dışarıya tahıl ihracını engellemeye çalışmıştı. İstanbul'un iâşesi meselesinin Venedikle Osmanlı arasındaki ticari münasebetlere yansıması şöyle özetlenebilir: Artık büyüyen bir kent olan İstanbul'un ihtiyaç duyduğu, Anadolu ve Balkanlar'da yetişen buğday, tuz, sabun, üzüm, şıra, zeytin, koyun, at, kereste, kenevir, meyve kuruları gibi birçok ürünün öncelikle İstanbul'un ihtiyaçlarının giderilmesinde kullanılması öncelikli hedeftir. Ancak bu hedeflere ulaşıldıktan sonra bahsedilen ürünler ticarete konu olabilmekteydi. Bilhassa kıtlık dönemlerinde bu durum daha da belirgin bir şekilde ortaya çıkıyordu (İnalcık, 2009, s. 121). Bütün bu kısıtlamalara rağmen Venedik kendisi için hayati öneme sahip olan ticareti devam ettirebilmek adına 1454'te Marcello adındaki elçisini Fatih Sultan Mehmet'e gönderip yeni bir antlaşma imzalamıştır. Bu antlaşmaya göre Venedik Cumhuriyeti İstanbul'da eskisi gibi bir balyos bulundurabilecek, balyos Venedikliler'in sivil işleriyle ilgilenecek ve kendisine Osmanlı subaşı yardım edecektir. Balyos Bizans döneminde de olduğu gibi imparatorluğun herhangi bir yerinde yerleşebilecekti. Ayrıca Venedikliler İstanbul Limanına serbestçe giriş çıkış yapabilecekler ve ticaretini yaptıkları mallar için %2 gümrü vergisi ödeyeceklerdi. İlerleyen yıllarda bu vergi oranı %5'e çıkarılacaktı. Bunun dışında Avrupa ile ticaretin yararlarını gören Fatih, Bursa ve Edirne'ye pek çok Venedikli tüccarın yerleşmesini sağlamış ve Venedikliler'den mültezim olarak yararlanmıştır (İnalcık, 2011c, s. 40-41).

Fatih Sultan Mehmet bir yandan ticarete önem verirken diğ er yandan da denizlerde hakimiyet kurmayı hedefliyordu. Bunun pek çok sebebi vardı. İlki İstanbul'un güvenliğini tam anlamıyla sağlayabilmek, ikincisi Ege'deki stratejik önemi haiz adaları ve buralarda üretilen ürünleri denetim altına almak,          de Venedik'in Doğu Akdeniz'de kurduğu deniz imparatorluğunu yıkıp kendi egemenliğini etkin kılmaktı. Bu amaçlarla 1455'ten itibaren Ege'ye donanma gönderen Fatih Midilli, Yeni Foça ve  mroz gibi yerleri ele geçirdikten sonra Mora Yarımadasında Venedik'e ait Argos'u da alınca 1463-79 yılları arasında Venedikliler ile uzun süren bir savaşa girmiştir. Osmanlı Devleti savaş döneminde Venedikliler ile ticareti askıya almış, Edirne, Foça, Bursa, Gelibolu gibi kentlerde bulunan bütün Venedikli tacirleri tutuklatmı , ticarethanelerini kapatmı tı. Venediklilere alternatif olarak da Floransa ile ticareti teşvik etmişti. Bu savaşın sonucunda Osmanlı Devleti Argos, Ağrıboz, Limnos ve Arnavutluk'taki   kodrayı ele geçirmiştir. 1479'da yapılan barış anlaşması ile Venedik 100 bin flori savaş tazminatı ve 2. Murat devrinde olduğu gibi her yıl 10 bin duka altın pi  e  vermeyi kabul etmiştir. Padişah da eskiden olduğu gibi Venedik Balyosunun İstanbul'da oturmasına izin vermiş, Venedikli tacirlere Boğazlardan serbes e geçiş hakkı ve imparatorluğun herhangi bir yerinde ticaret yapabilme serbestisi tanımı tı. Sonuç olarak Osmanlı Devleti Levant'ta yeni bir g   olarak belirmeye ba larken Venedikliler'in bu bölgedeki egemenlikleri ağır bir darbe almıştır (Bostan, 2009:92-95). Dolayısıyla Venedikliler Ege'de artık beylikler dönemindeki     nl ğ n  kaybettiklerini ve Osmanlılara karşı duramayacaklarını g rm  lerdi. Ege'de kendilerine ait olan pek çok ada ve sahil şeridinin ellerinden çıkmasına rağmen imzalanan barış anlaşmasında Venedikliler, Osmanlı topraklarında ticarete devam edebilme hakkını yeniden elde etmişlerdi. Bu tarihten itibaren Venedikliler, Levant ticaretlerinin daha fazla zarar görmemesi adına Osmanlı Devleti ile doğrudan bir savaşa girmekten kaçınmaya  alı acaklardı ( nalcık, 2011c, s. 41-42).

Fatih'in ölümünden sonra tahta çıkan Sultan 2. Bayezid 1482 tarihinde Venedik'e yeni bir ahidname vermiştir. Karde i Cem Sultan ile yaşadığı iktidar mücadelesinden ötürü saltanatının ilk yıllarında barı sever bir tutum takınmak zorunda kalan 2. Bayezid'in tavrı ahidnameye de yansımaktaydı. Sultan ahidnamede Venedikle dostluğun devamını dilediğini söylemiş, Venedik Elçisi

Antonio Vittore ile yapılan görüşmelerde bu dostluğun daha da pekiştiğini belirtmişti. Padişah uzun bir yeminle dostluğun bozulmayacağını sözünü de vermiştir. Daha sonra da ticari taşımacılık, ticari seferlerin güvenliği, güzergah üzerinde bulunan adalar ve sahillerin güvenliği, karşılıklı zarar ve ziyanların tazmini gibi konulardan bahsedilmiştir. Ticaret için gelen Venedikli tacirlere Osmanlı sancak beyi, subaşı ve tımar erlerinden herhangi birinin zarar vermeyeceği ve vergilerde aşırılığa gidilmeyeceği söylenmiştir. Bu tacirlere Osmanlı topraklarında ticaret serbestisi eskiden olduğu gibi tanınmış, Venedikli tüccarların Sultanın topraklarına rahatlıkla gelip gidebileceği garantisi verilmiştir. Ayrıca Venedik'ten de bu garantinin verilmesi istenmiştir. Naksos Dukalığı'nda bu anlaşmaya dahil edilmiş onlar da Venedik tebaası olarak değerlendirilmiştir. Bunun dışında denizde seyrüsefer halinde olan iki devletin ticari veya askeri gemileri karşılaştığında birbirlerine dostluk göstermeleri istenmektedir. Venedik'ten gelen tüccar borç alıp ödemezse verdiği zarardan sadece onun sorumlu tutulacağı belirtilmiş, bu kuralı aynı şekilde Venedik'in de kendi topraklarında uygulaması talep edilmiştir. İlaveten Ahidnamede Osmanlılar ve Venedikliler tarafından yakalanan korsanların idam edilmesi gerektiği, Osmanlı ülkesine gelen Venedikliler'in başlarına bir kaza geldiğinde zararlarının tazmin edileceği (Bunu aynı şekilde Venedikliler'in de uygulamasını istemişlerdir) de vurgulanmaktaydı. Miras konularında ise herhangi bir Venedikli Osmanlı topraklarında ölürse malları Venedik Balyosuna teslim edilecekti. Eğer Balyos yoksa yine ahidnameye göre Venedik Beylerine teslim etmek için Venedikli bir tüccara verilecekti. Ahidnamenin başka bir bölümünde Baylos'un yetkilerinden ve görev süresinden bahsedilmektedir. Ahidnamede Fatih devrinde Venedikle yapılan savaşta esir edilen Venediklilerle ilgili bir hükümde yer almaktadır. Bu hükme göre esir Venedikliler serbest bırakılacaktır. Esirlere ait eşyalar da iade edilecektir. Ayrıca korsanlar Venedik'e zarar verirse Padişah tarafından zararın tazmin edileceği sözü verilmiştir. Ahidnamenin en önemli maddelerinden birisi de Sultan 2. Murat ve babası Fatih Sultan Mehmet'ten beri Venedikliler'den pişkeş olarak alınan yıllık 10 bin florinin artık alınmayacağını beyan edilmesiydi. Son olarakta Sultan 2. Murat ve Fatih devirlerinde imzalanan bazı maddeler yeniden kabul edilerek dostluk temennilerinde bulunulmuştu (Aksın, 2017, s. 75-78). Ancak 1499 tarihinde ilişkiler iki sebepten ötürü gerilmişti. İlki Arnavutluk'ta Venedikliler'in Jan Kastriyota'ya destek olmaları, ikincisi de Memlûklüler ile

yapılan savaşı takviye getiren Hersekzade'nin İskenderun'a giderken fırtınaya yakalanıp Kıbrıs limanına sığınmış olan donanmasının Venedik makamlarınca adaya kabul edilmemesiydi. Venedikliler ayrıca 1497'de Fransa ile ittifak yapıp Milano, Ferrara, Mantua ve Floransa'ya karşı mücadeleye girişmişti. Papa'nın da desteğiyle bu dört İtalyan Kent Devleti 2. Bayezid'e başvurup yardım talep etmiş, Sultan'a eğer Venedik'e savaş açarsa 50 bin duka vermeyi vaat etmişlerdi. Batı ile ticaretin aksamasını istemeyen Osmanlı Devleti Venedik ile olası bir savaşta önceden olduğu gibi Floransa'ya güveniyordu. Fatih zamanında Flonrasalılar Venedik'in oluşturduğu ticari açığı kapamak amacıyla büyük kazançlar sağlamışlardı. Ayrıca 2. Bayezid, Şehzade Cem meselesi de çözüme kavuştuğu için Avrupa'daki siyasi olaylara müdahil olurken herhangi bir çekince yaşamamaktaydı. Bütün bu sebeplerden ötürü Mora Yarımadasında ve Ege'de Venedik'e ait, denizcilik faaliyetleri açısından önemli yerlere göz koyan Osmanlı Devleti 1499 tarihinde, Venedikliler'in tüm çabalarına rağmen savaşı başlatmıştır. 1502 yılına kadar devam eden bu savaşta Osmanlılar Modon, Koron, İnebahtı, Draç, Santamavra gibi yerleri ele geçirmiş Kefalonya'yı da Venedik'e bırakmışlardır. Böylece Osmanlı Devleti 16. yüzyıla girmeden Adriyatik kıyılarına ulaşmış, Kıbrıs, Girit ve Naksos Dükalığı'na ait adalar haricinde Venedik'in elinde bulunan pek çok adayı ve sahil bölgesini ele geçirmişti (İnalçık, 2009, s. 109-134; Uzunçarşılı, 2011, s. 111-219)

Sonuç olarak Osmanlı Devleti Cenova ve Floransa'nın yapamadığını yaparak Venedikliler'in Ege ve Doğu Akdeniz'deki varlıklarına ağır darbeler indirmeyi başarmıştır.

3. 16. YÜZYILDA AKDENİZ'DE OSMANLI-VENEDİK TİCARETİ

3.1. Ahidnameler

16. yüzyılda Venedik Cumhuriyeti ile Osmanlı Devleti arasındaki ticaretin ahidnameler temelinde devam ettiği, orada kabul edilen koşullara riayet edilmeye çalışıldığı görülmektedir. Dolaşımda olan her bir ürünün ticareti 16. yüzyılın farklı zaman dilimlerinde verilen bu imtiyazlara göre yapılmaktaydı. Ahidnamelere aykırı bir şekilde ticareti yapılan veya belirlenen miktarlardan daha fazla alışverişi yapılan ürünler hakkında takibat yapıldığına dair arşiv belgeleri bulunmaktadır. Bunların birçoğu Tayyip Gökbilgin ve Serap Mumcu tarafından neşredilen, kaçakçılık faaliyetlerinin engellemesine ve cezalandırılmasına yönelik belgelerdir (Gökbilgin, 1972; Mumcu, 2014). Tezin ilerleyen bölümlerinde bu belgelerin bazılarında detaylıca bahsedilecektir.

16. yüzyılda Osmanlı Devleti 1503, 1513, 1517, 1521, 1540, 1567, 1573, 1575, 1576 ve 1595 yıllarında Venedik'e ahidnameler vermiştir. Bu ahidnamelerin bazıları öncekinin aynısıyken bir kısmı da iki taraf arasında vuku bulan bir savaşın bitmesinden hemen sonra ortaya çıkan yeni siyasi ve ekonomik koşullara göre yeniden hazırlanmaktaydı. Gümrük, seyrüsefer, ticareti yapılan emtialar, güvenlik ve karşılıklı beklentiler üzerine yapılan bu düzenlemelerle ahidnameler güncellenerek tekrardan tasdik ediliyordu. Bu tasdik edilme işlemi yeni bir padişahın tahta çıktıktan sonra da gerçekleşiyordu (İnalçık, 2000a, s. 246-252).

Bu maddede ahidnamelerin Osmanlı-Venedik ticaretini ilgilendiren hükümleri incelenip, değerlendirilecektir.

3.1.1. Ahidnamelerde Yapılan Değişiklikler

Venedik'e verilen ahidnamelerin ticaret üzerine olan maddelerine bakıldığında on ahidnamenin onunda da ortak olan ve ilerleyen tarihlerde değişikliğe uğramış pek çok madde bulunmaktadır. 16. yüzyıl boyunca Venediklilere verilen ahidnamelerde ticaret ve diğer meselelere dair değişmeden aynı kalan maddeler aşağıdaki gibidir:

- “Benim memalik-i mahrusemden derya yüzüne giden gemilerim ve kadirgalarım ve donanmalarım rencberlerim olsun benim deniz yüzünde Venedik gemilerine buluşurlarsa birbirine dostluk idüp zarar ve ziyan etmiyeler hemçünan anların gemileri ve kadirgaları ve donanmaları deniz yüzünde benim gemilerime veyahud rencber gemisine buluşurlarsa dostluk üzere geçeler zarar ve ziyan etmiyeler.
- Venedikden bir kimesne gelüb benim memalik-i mahrusemde bir kimesne ile satu bazar etse akçasın tamam eda etmeden hile idüp kaçub giderse ol kimesne bulunursa ki benim hükm-ü hümayunum ile varub taleb oluna sahibine rızkın aliverler benim memalik-i mahrusemden bir kimesne varup Venedik'de bir kimesne ile satu bazar idüb akçasın tamam eda etmeden hile idüp kaçub geldiği sabit olursa ben dahi aliverem.
- Venediklü'nün birbiri arasında nizaları olsa baylosları ayinleri mucebince dinleye kimesne dahl etmeye.
- Memalik-i mahrusemde bir kimesne bir borc edince veyahud bir vechile müttehem olsa dahi gıybet eylese anun çün bir günahsız dutılmaya ve Venedik beglerine töhmet olunmiya meğer ki anların memleketlerine varadura hemçünan ben dahi öyle edem.
- Venedikden bir esir kaçub benim memalik-i mahruseme gelse müslüman olursa gelicek sahibine bin akçe virile sahibi gelmeyüb vekil gönderirse ol bin akçe vekiline verile eğer küfrü durursa ol esir aynı ile verile hemçünan bizden kaçub anlara varırsa anlar dahi bu vechile ideler.
- Venedik gemileri benim memalik-i mahruseme gelirken muhalif yel çıkıb ol gemiyi helak ederse ne denlü adam kurtulursa âzad ola ve tavarları kurtulursa sahibine verile eğer memalik-i mahrusemden ol tarafa bir gemi varurken muhalif yel çıkub ol gemiyi helâk ederse ne denlu adam kurtulursa anlara dahl olunmayub ve tavarları kurtulursa sahibine vereler ve kata niza etmiyeler.
- Venediklü bazirgân Burusa'ya veyahud gayri yere gitmek istese bailosdan icazet-name almayınca gitmiye eğer temerrüd üdüp icazetnamesüz gitmek istese subaşı bailosa muavenet idüp koyuvermiye.
- Venedikden gelen gemilerin neftileri memalik-i mahrusemde hizmete dutulmiya nice geldilerse gemileriyle girü öyle gideler.
- Venedikliden bir bazirgân memalik-i mahrusemde yolda ve izde veya köyde basılıb rızkı alınsa veyahud basıldıkda bazirgan depelenmiş olsa ya gayip olsa varisi yahud vekili gelirse şerile görölüb hak yere vara.
- Mağrib müslimanlarından ve bunlardan gayri sair yerlerin bazirganları ki benüm memalik-i mahrusemde bey ü şıra etmek için yaşdan ve kurudan gelmeliü olacak ki Venedik hükm ettiği yerlere uğraya âdetleri ve kanunları üzere metalarının rüsumu aldıktan sonra mâni olmyalar zarar ve ziyan yetiştirmeyeler memaliki mahrusemde nice dilerlerse geleler ve gideler.
- Korfozdan yukaru boğazda yürüyen gemiler Venedik olsun ve gayri olsun ki Venediğe ticarete varalar ve geleler bizden kimesne onlara mani olmya zarar ve ziyan yetiştirmiye meğer ki bir uğruluk etmiş olalar.
- Venedikden İnebahtı ve Mora ve sayir memalik-i mahruseme bir bazirgan ki gele gayri kimesne borcu için anı tutub incitmeyeler.” (BOA, Fon Kodu A.DVNS.DVE.d., Dosya No 016/4, Sayfa No 3-8; Şakiroğlu,1986; Theunissen&Alexander, 1998)

Hükümler incelendiğinde Osmanlı yönetiminin Venediklilere, iki taraf arasında devam eden ticaretin aksamasına neden olacak şeylere karşı güvence verdiği görülmektedir. Venedikli tacirlerin Osmanlı topraklarında rahatça ticaret yapılabilmesi için gereken can ve mal güvenliğinin sağlanmasına yönelik hükümler ve ticaret serbestisi hakkı bütün ahidnamelerde değişikliğe uğramadan kalmıştır. Bunun haricinde Osmanlı topraklarındaki Venedik taifesinin iç meselelerini kendi aralarında çözebilme hakkı da bulunmaktadır. Bütün bunlar Osmanlı Devleti'nin Venedikliler ile yapılan ticarete önem verdiğinin bir göstergesidir.

16. yüzyılda Venediklilere verilen ahidnamelerde ticaret ve diğer konulara dair zamanla değişikliğe uğrayan ve eklemeler yapılan maddeler de aşağıdaki gibidir:

- “*Venedikden gelüb temekkün eden kimesneler evlü olsun ergen olsun bir yıla karib muafiye üzere durub andan sonra şer ile amel oluna.*” (BOA, Fon Kodu A.DVNS.DVE.d., Dosya No 016/4, Sayfa No 3-8; Şakiroğlu,1986; Theunissen&Alexander, 1998)

Bu madde 1503 ahidnamesine aittir. 1513 ve 1517 ahidnamelerinde ise madde şu şekilde değiştirilmiştir:

“*temekkün eden kimesneler evlü olsun ve ergen olsun madam ki gelüb gidüb rençberlik idüb benim memalik-i mahrusemde temekkün idüb yerleşmeye*” (A.S.V. Miscellanea di documenti Turchi, fascicolo 1-4; aktaran Gökbilgin, 1972, s. 47-61)

1521 ahidnamesinde "*anlardan haraç talep edilmeye*" ibaresi de cümlelerin sonuna eklenirken, 1540 ahidnamesinde de bu rencberlerin 1 yıldan fazla durmamaları ve geri dönmeleri gerektiği yazılmıştır. Ancak sonraki ahidnamelerde bu şart kaldırılmıştır (Theunissen&Alexander, 1998).

- “*Venedik adına ola benim memâlik-i mahruseme yaşdan ve kurudan kadırga ile ve köke ile gayrı küçük gemi ile İstanbul'a ve Galata'ya ve Trabzona ve Kefe'ye ve bana müteallik olan yerlere ne vakit dilerlerse Boğazın içinden ve taşından geleler ve gideler.*” (BOA, Fon Kodu A.DVNS.DVE.d., Dosya No 016/4, Sayfa No 3-8; Şakiroğlu,1986; Theunissen&Alexander, 1998)

1503, 1513-17 ahidnamelerinde yukarıdaki gibi olan madde Sultan I. Selim'in Suriye ve Mısır'ı Osmanlı hâkimiyeti altına almasından sonra güncellenmiştir. 1521 tarihinde 1. Süleyman'ın Venedik'e verdiği ahidnameye

İstanbul, Galata, Trabzon ve Kefe'ye ek olarak "*İskenderiye-i Mısra ve sair Arabistan*" ifadeleri de eklenmiştir (Theunissen&Alexander, 1998, s.420). 1540 tarihli ahidnameden itibaren de Kefe ve Trabzon'un adı silinmiştir. 1567 ahidnamesinde ise "*ve Gelibolu'dan aşağı olan boğaza ve İnebahtı ve Preveze boğazlarına ve Moton limanına*" ibareleri de maddeye eklenmiştir (Şakiroğlu, 1986). Yine 1540 tarihili ahidnameden sonra bu maddeye limanlara girerken ve çıkarken dizdarlardan izin alma şartı getirildiğine dair cümle dahil edilmiştir. (Theunissen&Alexander, 1998, s. 454):

- “*sayir memalik-i mahrusemde olan kal'aların iskelelerine ve limanlarına geldiklerinde gafler ile gelüb girmeyüb mukaddema dizdarlarına tenebbüh eyleyüb icazet ile ile gelüb girüb meğer ki rüzgar şiddet üzere furtuna olub ol iskeleden gayri konacak yeri olmayub zaruret ola ol vakt gelüb gireler emma girü tenebbüh eyleyeler ve gitmelü olıcak icazetsüz gitmeyeler*” (BOA, Fon Kodu A.DVNS.DVE.d., Dosya No 016/4, Sayfa No 3-8; Şakiroğlu,1986; Theunissen&Alexander, 1998)

- “*Venedikliden bir bazirgân veya kimesne fevt olsa metrukâtîçün vereseşi gelse ol rızkı taleb etse nasbda haraçgüzar şهادeti makbuldur mütevaıffayı veraset taleb eden metrukâtı açub nesebi sâbit olıcak metrukâtı verile.*” (BOA, Fon Kodu A.DVNS.DVE.d., Dosya No 016/4, Sayfa No 3-8; Şakiroğlu, 1986; Theunissen&Alexander, 1998)

1503 ahidnamesinde yer alan bu madde 1513 ahidnamesinden itibaren değiştirilerek şu şekli almıştır:

“*Venediklü'den bir bazirgân veya bir kimesne benüm memalik-i mahrusemde vefat eylese anun metrukâtına beytü'l malcı karışmayub bayloslarına teslim oluna*” (Theunissen&Alexander, 1998)

- “*Venedikliyle bir haraçgüzarın nızai olsa Venedikli haraçgüzar üzerine zimmi şahid getirse kabul oluna.*” (BOA, Fon Kodu A.DVNS.DVE.d., Dosya No 016/4, Sayfa No 3-8; Şakiroğlu,1986; Theunissen&Alexander, 1998)

Yine 1503 ahidnamesinde yer alan bu hüküme 1521 tarihli ahidnamede eklenme yapılarak aşağıdaki hale getirilmişti:

“*Venedik bâzirgânlarıyla bir kimesnenin niza'ları vâki' olub kadıya varalar Venediklünün kendü tercümanları hâzır olmayınca kadı olan da'vaların istima' eylemiye*” (BOA, Fon Kodu A.DVNS.DVE.d., Dosya No 016/4, Sayfa No 3-8; Şakiroğlu,1986; Theunissen&Alexander, 1998)

Ayrıca 1540 ahidnamesine bu maddeye ek olarak "*emma anlar dahı te'allül edüb tercüman hazır değıldir deyü avk etmeyüb tercümanlarını ihzar eyleyüb*" eklemesi yapılmıştır. 1567 tarihli ahidnamede aynı maddeye "*eğer tercümanlarım mühim maslahatta olur ise, gelince tevakkuf oluna*" cümlesi de eklenmiştir. Madde 1595'te verilen ahidnamede tekrardan güncellenip 1503 ahidnamesindeki haline benzer bir şekile sokulmuş ve bazı eklemeler yapılmıştır. Son hali şu şekildedir:

"Venediklünün ba'zı harac-güzar kafirlerle niza'ları olub hin-i da'vada Venediklü şahidler ikamet ederlerimiş hasm olanlar bu yer kafirlerinden gerekdir deyü müzayeka verüb Venediklü nasranilerin şهادetlerin kabul etmezler imiş imdi cümle nasara millet-i vahide olduğu ecilden gerekdir ki anların eger kefare ile niza'ları olub ikamet-i şahide ihtiyac olur ise kefare ta'ifesinden kankı sınıfdan ki şahid ikamet edüb şer-i şerif-i nebevi muktezâsınca isbat edeler kabul oluna". (Theunissen&Alexander, 1998, s. 561-578)

- "*Bir Venedik gemisi adet üzre İstanbul'da aranub gıtdikden sonra kanun-i kadim üzre bir dâhi boğaz hisarları önüne vardıkda aranub andan sonra gitmeğe icâzet virülü hâliya kanun-i kadime muhalif Gelibolu'da dâhi aranur imiş min-ba'd Gelibolu'da aranılmayub âdet-i kadime muktezâsınca girü heman boğaz hisarları önünde aranub gide."* (BOA, Fon Kodu A.DVNS.DVE.d., Dosya No 016/4, Sayfa No 3-8; Şakiroğlu,1986; Theunissen&Alexander, 1998)

Bu maddeyi 1521 ve sonraki tarihlerde verilen ahidnamelerde görmekteyiz 1503, 1513 ve 1517 ahidnamelerinde ise böyle bir hüküm yer almamaktadır (Theunissen&Alexander, 1998).

- "*Memalik-i Mahrusemden 'Arabistan memleketleri feth olunduğu zamandan berü oligelen üslub-i kadim üzere iki pare mavnaları Mısır İskenderiyesine ve iki kı'ta mavnaları dahi mahruse-i Şama tabi' olan Trablus iskelesine oligeldüğü üzere esbab ve meta'ları ile mukarrer olan vakitlerinde ve mevsumlarında gelüb gideler vaktinden ve mevsumundan te'hir etmeyüb eger mavnalardır ve eger büyük ve küçük gemilerdir şimdiye degin ne vechile gelüb gidüb bey' ve şıra ede gelmişler ise gerü edüb oligelene muhalif niza' etmeyeler ol mavnalara ve ademlerine benim beglerbegilerimden ve beglerimden ve sayir kullarımdan bir ahad kanun-i kadime muhalif zulm ve te'addi etmeye emn ve eman üzere olalar kimesne anları incitmeye."* (BOA, Fon Kodu A.DVNS.DVE.d., Dosya No 016/4, Sayfa No 3-8; Gökbilgin, 1972; Şakiroğlu,1986; Theunissen&Alexander, 1998)

Venedik'e verilen ahidnameler içerisinde ilk kez 1540 ahidnamesinde görülen bu madde 1567 tarihli ahidnamede ufak bir değişikliğe uğramıştır. Maddedeki "iki kıta mavnalar" diye başlayan bölüme "eğer daha ziyadedir" sözleri de eklenmiştir (BOA, Fon Kodu A.DVNS.DVE.d., Dosya No 016/4, Sayfa No 3-8; Şakiroğlu,1986; Theunissen&Alexander, 1998).

- "*Bozulduğu zamanda iki canibde bulunub mahbus ve girift olunan bazirganlara esbab ve meta'ları ve gemileri verilüb utlak olunalar eger mezbur bazirganların meta'ları satılub yahud zayı olmuş ise ki sabit ve zahir ola satılanların niceye bey' olunmuş ise akçeleri ve zayı' olanların kıymetleri ne ise bahaları verile deyü zıkr*

eylemiş eyle olsa mezbur baylosun Venedik Doju ve begleri canibinden verdiği mektubunda münderic olan şûrut üzere sulhı kabul edüb bu ahidname-i hümayun-i meserret makrunı verdüm ve buyurdum ki madam ki muma ileyhim begler tarafından şerait-i 'ahd ve eman riayet ve himayet olunub hilaf-ı ahd vaz' zuhur etmeye ben dahı mabeynde olan dostlukdan şûrut ve 'uhuddan 'udul ve inhiraf göstermeyem.” (BOA, Fon Kodu A.DVNS.DVE.d., Dosya No 016/4, Sayfa No 3-8; Şakiroğlu,1986; Theunissen&Alexander, 1998)

1573'te verilen ahidname hükümleri arasında bulunan bu madde, daha sonra 1575 ve 1576 tarihli ahidnamelerde tekrar yer almıştır

- “Vilayet-i Arabistanda sâbıkan yahudi olub sonra müslüman olan İbrahim Geşturi nam kimesne, Beyrut ve Trablus iskelelerinde eğer akçeden ve eğer meta'dan evvelden olıgelene adet ve kanun-i kadime muhalif ihdâş itdüğü bid'atleri ref olunub kadimden nice olıgeldi ise ana göre 'amel olunub kanun-i kadime muhalif kimesneye ta'addi etdirilmeye” (BOA, Fon Kodu A.DVNS.DVE.d., Dosya No 016/4, Sayfa No 3-8; Şakiroğlu,1986; Theunissen&Alexander, 1998)

İlk olarak 1540 tarihli ahidnamede yer alan bu hüküm ise 1595 ahidnamesine eklenen İstanbul ibaresi ile birlikte şöyle güncellenmiştir:

"Mahruse-i İstanbul ve Beyrut ve Trablus iskelelerinde ve sair yerlerde eğer akçe ve metâ'dan evvelden olıgelene muhalif ihdas olunan bid'atler ref olunub kadimden nice olıgeldiyse ana göre amel olunub kanun-i kadime muhalif kimesneye ta'addi etdirilmeye ve merhum ceddım Sultan Süleyman Han zaman-i şerifinde verilen ahidname-i hümayun muktezasınca mu'tad-i kadim olan kanunname defteri mucebince müstakilen emr-i şerif verile ki dergah-ı muallamda ve Şam Trablusunda ve Mısır İskenderiyesinde ve sair memalik-i mahrusemde sakın olan Venedik Baylosları ve konsolosları ol emri temessük edeler ve mezbur mavnalara ve sair gemilerine tacirlerine ve meta'larına beglerbegilerimden ve beglerimden ve sair kullarımdan hiç ahad kanun-i kadime muhalif zulm ve ta'addi etmeye emn üzere olalar kimesne anları rencide etmeye." (Theunissen&Alexander, 1998).

- “Benim memalik-i mahruseme yaşıdan ve kurudan kadırgaları ve kökeleri ile ve gayri küçük gemileri ile mahruse-i İstanbula Galataya ve gayri memalik-i mahrusemde olan iskelelere ve diyar-i 'Arabistandan İskenderiye- i Mısra ve sayir iskelelere gelmek istediklerinde dostluk üzere gelüb gidüb ve bogaza girmelü olduklarında ve sayir memalik-i mahrusemde olan kal'alarını iskelelerine ve limanlarına geldiklerinde gaflet ile gelüb girmeyüb mükaddema dizdarlarına tenebbüh eyleyüb icazet ile gelüb girüb meger ki rüzgar şiddet üzere furtuna olub ol iskeleden gayri konacak yeri olmayub zaruret ola ol vakt gelüb gireler emma girü tenebbüh eyleyeler ve gitmelü olıcak icazetsüz gitmeyeler.” (BOA, Fon Kodu A.DVNS.DVE.d., Dosya No 016/4, Sayfa No 3-8; Şakiroğlu,1986; Theunissen&Alexander, 1998)

Bu madde de ilk kez 1540 ahidnamesinde yer almıştır. 1567 ahidnamesinde ise şu ifadeler eklenerek güncellenmiştir:

“icazetsüz gidüp gidüp muhalefet edenlerin haklarından geline. Anun için Venedük beglerine töhmet olunmiya. Amma bu husus altı aydan sonra ve illâ ki Venedük gemileri mütenebbih olub bu sebeple ahd-i şerifime muhalif iş olmalu olmiya.” (Şakiroğlu, 1986)

1573 ve 1575 ahidnamelerinde yer alan bu ek 1595 ahidnamesinde kaldırılmıştır (Şakiroğlu,1986; Theunissen&Alexander, 1998, s. 561-568).

3.1.2. Ahidnameler ve Ticaret

16. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin Venedik'e verdiği bu on ahidname, yüzyıl boyunca her iki devletin Akdeniz'deki ticari ilişkilerinin temel dayanaklarından birisi olmuştur. Öyleki arşiv belgelerine baktığımızda iki taraf arasında devam eden ticaret ve bu ticaretin güvenliği hakkında ihtilaflı durumlar ortaya çıktığında, İstanbul'dan Beylerbeylerine veya Venedik Doçuna gönderilen fermanlarda ve name-i hümayunlarda ahidnamelerdeki maddelere muhalif hareket edilmemesi, işlerin ahidname-i hümayuna göre yapılması gerektiği vurgulanmaktadır. Örneğin Tayyib Gökbilgin tarafından neşredilen 1557 tarihli bir belgede, Malta'ya ticarete giden Venedikli tüccarların gemisine çıkan Osmanlı bezirganlarının gemideki esbabları aldığından, daha sonra da 10-11 yaşlarındaki üç çocuğu müslüman oldular diye yanlarında götürdüklerinden bahsedilmiştir. Venedik Doçu bu durumu Osmanlı başkentine bildirince Sultan, Trabusgarp Beylerbeyi Turgut Reise ferman gönderip, ahidname gereği Venedikli tüccarların kendi güvencesi altında olduğundan bahsetmiştir. Ayrıca Sultan bu tacirlerin seyrü sefer gerçekleştireceği gemideki insalara ve mallara dokunulmamasını, ahidnameye aykırı hareket edilmemesini ve götürülen çocukların da bulunup eğer gerçekten müslüman oldularsa bırakılmalarını, kendi dinlerine bağlı kaldılarsa ahidname mucebince Venedik'e iade edilmelerini emretmiştir (A.S.V. Miscellanea di documenti Turchi, fascicolo 36; aktaran Gökbilgin, 1972, s. 25). Belgeyi dikkatli incelediğimizde 1540 Ahidnamesinde yazan "*esir müsliman olmuş ise azad ola salıvereler ve eger henüz küfri üzerine ise Venedikliye teslim oluna*" hükmüne göre karar verildiği anlaşılmaktadır. Buna ek olarak 1591 tarihinde 3. Murat'ın Venedik Doçu Pasquale Cicogna'ya gönderdiği name-i hümayunda; Halep'e ticarete giden Venedikli tüccarlardan ahidnamede belirlenen oranlardan daha fazla vergi talep edilmesi sonucu tüccarların bu vergileri vermek istememeleri sebebiyle Trablusşam Hakimi Mansuroğlu Mehmet Bey'in, kethüdalarının, Trablusşam Defterdarı Mehmet Bey'in ve bazı bezirgan taifesinin Venedik'le yapılan barışın sona erdiğini düşünerek bu tüccarları katlettiğinden bahsedilmekteydi. Bunun üzerine Venedik balyosu Girolamo Lippomano durumu

İstanbul'a bildirmişti. Name-i hümayunda iki devlet arasında barışın bozulmadığından ve Halep'e gelen Venedikli tüccarların işlerinin ahidname-i hümayuna göre yapılması ve onlara kötü muamelede bulunulmaması için hüküm verildiği yazmaktaydı (Mumcu, 2014, s. 62). 11 Temmuz 1590 tarihli başka bir belgeye baktığımızda ise Leş iskelesinden Venedik tüccarına ait bazı metallerin alınması için Venedik reayasından Marko Peraştolonik isimli gemi kaptanının bölgeye geldiğinden, ancak kaptan burada vefat edince, Leş İskeleyi Emininin "*mal beytülmal*dır" diyerek geminin içindeki eşyalara el koyduğundan şikayet edilmekteydi. Belgeye göre İstanbul'daki Balyos Giovanni Moro'ya gönderilen mektup üzerine durum Sultan 3. Murat'a bildirilmiş, ardından Leş mukataa müfettişine hüküm gönderilip ahidname-i hümayun gereğince el konulan malların Venediklilere iadesi emredilmiştir. (Mumcu, 2014, s. 50)

1557, 1591 ve 1590 tarihli bu üç belge Osmanlı Devleti ile Venedik arasındaki deniz ticaret hukunun temelini ahidnamelerden oluştuğunu kanıtlar niteliktedir. Ortaya çıkan ihtilafları çözerken Osmanlı ve Venedik makamlarının ahidnamelerdeki maddelere göre hareket ettiği yukarıda bahsedilen belgelerden anlaşılmaktadır. Bazı dönemlerde yerel makamların ahidname kurallarını ihlal etmeye çalışmasına karşın, gelen şikayetler üzerine padişah bizzat yolladığı fermanlarda "*ahidname-i hümayunuma mügayir iş itmeyesüz*" ve "*ahidname-i hümayunuma muhalif iş ittürmeyesüz*" (A.S.V. Miscellanea di documenti Turchi, fascicolo 36; aktaran Gökbilgin, 1972, s. 25) gibi ifadelerle ahidname hükümlerine uyulmasını emretmekteydi.

1540 ve sonrasında İbrahim Geşturi maddesinin ahidnamelere dahil olması da yerel yöneticilerle tüccarlar arasında düzenli olarak problemler yaşandığının bir göstergesidir. Osmanlı Merkezi ahidnamelere doğrudan bu maddeyi eklese de yukarıda bahsedilen belgeler incelendiğinde benzer sorunların devam ettiği göze çarpmaktadır. İbrahim Geşturi gibi farklı bölgelerde bulunan pek çok mültezim daha fazla kar elde etmek amacıyla ek vergiler talep edebilmekteydi. Bu durum başta Balyos olmak üzere birçok Venedikli'nin şikayetine sebep olduğu için İbrahim Geşturi ifadesi ahidnamelerde 1595'e kadar yer almıştır. Bu tarihten sonra maddeye Trablus ve Beyrut iskelelerinin yanına Mahruse-i İstanbul ibaresi de

eklenmiştir. Böylece şikayetlere de konu olan fazladan vergi talebi hakkındaki bu hükümün kapsamı genişletilmiştir (Bulunur, 2020, s. 95-96).

Yukarıda ayrıntılı bir şekilde incelenen 16. yüzyıl Venedik ahidnameleri ve bu ahidnamelerde yapılan güncellemeler, yürürlüğe girdikleri dönemin siyasi ve sosyal-ekonomik şartlarına göre şekillenmiştir. Örneğin 1503 tarihinde verilen ahidnamede Osmanlı topraklarında ölen bir tüccarın mirasına beytü'l-mâlcı* veya yerel mahkemeler karışabiliyordu. 1503 tarihinde Osmanlı-Venedik savaşı yeni bittiği için Venedik'e karşı genel anlamda bir güvensizlik hakimdi. Bu yüzden 2. Bayezid Venedik'den gönderilen balyosların Osmanlı başkentinde 1 seneden fazla kalmalarına müsaade etmemektedir (Şakiroğlu, 1983, s. 1567). Ancak Safeviler ve Memlûklüler ile problemi bulunan 1. Selim'in Venedik Devleti ile herhangi bir problem yaşamak istememesi sebebiyle 1513'de Venediklilere verdiği Ahidnamede Osmanlı topraklarında ölen Venedikli tüccarın malına beytûlmalcının karışmasını yasaklamış ve Venedik balyosunun İstanbul'da 3 yıla kadar durmasına müsaade etmiştir (A.S.V. Miscellanea di documenti Turchi, fascicolo 3, busta I; aktaran Gökbilgin, 1972, s. 48-50). 1573 ahidnamesine baktığımızda da Venedikli tüccarların serbest bırakılıp el konulan mallarının geri verilmesi ve zararlarının karşılanmasından bahsedilmektedir (Theunissen & Alexander, 1998, s. 494). Osmanlı Devleti'nin Kıbrıs'ı ele geçirmesiyle başlayan ve ardından yapılan İnebahtı Savaşı iki devlet arasındaki ilişkileri iyice bozmuştu. 1573'te imzalanan barış antlaşmasından hemen sonra bağışlanan bu imtiyaz iki taraf arasında devam eden ve savaş sebebiyle zarar görmüş olan ticaretin hızlıca onarılmasını öngörmektedir.

Venedik Ahidnamelerinde, diğer tüm ahidnamelerde olduğu gibi tacirlere verilen seyahat ve ticaret özgürlüğünden söz edildiği ve bu amaçla güvenlik garantisi (eman) verildiği görülmektedir. Ahidnamelerin karşı taraf için en önemli maddelerinden olan serbestiyet ve güvenceye yönelik hükümler genellikle ahidnamelerin ilk bölümlerinde yer almaktadır. Deniz yoluyla seyahat güvenliği henüz erken dönem İslam hukukunun ticaretle ilgili kaideleri açısından özel

* Belirli bir gümrük bölgesinin beytü'l-mâl gelirlerini toplama yetkisine sahip olan kişiye beytü'l-mâlcı denir (Bilgin&Bozkurt, 2010, s. 1-16).

olarak değeriendirilmemiş olsa da Dar'ül Harb[°] ile ticari ilişkiler geliştikçe bu eman telakkisi ortaya çıkmış ve nitelik kazanmıştır (İnalcık, 2000b, s. 247). Karşılaştırma yapıldığında Osmanlı Devleti'nin bu tip güvenceleri Fransızlara ve İngilizlere verilen ahidnamelerde de güçlü bir şekilde vurguladığı göze çarpmaktadır (Kurat, 1953, s. 179-186). Genel olarak Osmanlılar kendi ticaret ve seyahat alanları için memalik-i mahruse gibi genelleyici bir ifade kullansa da İngiliz ve Fransız ahidnamelerinde olmayan Kefe, Galata ve Trabzon gibi şehirlerin isimlerini Venedik'e verilen ahidnamelerde özellikle zikrederler. 1512'den sonra Yavuz Sultan Selim'in tahta geçip Mısır, Ortadoğu ve Arabistan coğrafyasını hakimiyeti altına almasıyla bu maddeye İskenderiye ve Arabistan gibi yeni ticari bölgelerinde eklendiği görülmüştür. Bunun dışında Venedikli tüccarların bu ahidnamelerle elde ettikleri bir diğer ayrıcalık da bir kişinin borcu yüzünden başka birisinin suçlanamayacağına dairdi. Öyle ki Balyos dahil kimsenin bu sebeple tahkir edilmemesi gerektiği ahidnamelerde özellikle vurgulanmaktadır. Ayrıca Venedikliler birtakım hukuksal imtiyazlar da kazanmıştır. Mesela Osmanlı mahkemelerinde olan davalarına kendi tercümanları katılmadan bakılmamasına yönelik madde 1521 ahidnamesiyle yürürlüğe girmiştir. 1540 tarihli ahidnamede ise tercümanların olmamasının bahane edilmemesi ve davaların geciktirilmemesi gerektiğine dair ek madde bulunmaktadır (Bulunur, 2020, s. 91-92).

16. Yüzyılda Fransa ve İngiltere'ye verilen ahidnamelerle Venedik'e verilenleri karşılaştırdığımızda Fransa ve İngiltere'ye karşı daha dostane bir tavır sergilendiği söylenebilir. Bu çıkarımın yapılmasındaki en önemli sebeplerden birisi de Venedik ahidnamelerinde olmayan bazı maddelerin 1569'da Fransızlara, 1580'de de İngilizlere verilen ahidnamelerde yer almasıdır. Örneğin Fransızlar kendi tüccarlarının ticari işlemlerini kadı mahkemesinde kayda geçirip hüccet alma imtiyazı kazanmıştı. Buradaki amaç Fransız tüccarının herhangi bir anlaşmazlık yaşandığında bu hücceti delil olarak gösterebilmesiydi (Kurat, 1953, s. 179). Venedikli tüccarlara ise böyle bir ayrıcalık verilmemişti. Bunun yanı sıra ahidnamede Osmanlı topraklarındaki Fransızlara iftira atılıp rencide edilmemeleri, Fransa'ya ve ona bağlı yerlerden gelenlerin Osmanlı topraklarında rencberlik

[°] Müslüman olmayan devletlerin toprakları için kullanılan isimdir. Günümüzdeki yabancı ülke tabirine karşılık gelmektedir (Özel, 1993, s. 536).

etmelerine müsaade edilmesi ve bu rencberlerden cizye talep edilmemesi gerektiği yazıyordu. Venedik ve ona tabi olan yerlerden gelenlerin rençberlik yapmalarına genellikle müsaade edilmezdi, edilse bile en fazla 1 sene kalmaları sonra da dönmeleri istenirdi. Aradaki önemli farklardan bir diğeri de Venedik ahidnamelerinde sadece İstanbul'da oturan balyosun isminin geçmesidir. Yukarıda bahsedildiği üzere bu balyosun görev süresi 1503'deki ahidnamede 1 yıla kadarken daha sonraları 3 yıla çıkarılmıştı. Ancak Fransızlar'a bu konuda bir süre belirtilmediği gibi İskenderiye, Trablusşam ve Cezayir'e rahatça konsolos göndermelerine de müsaade edilmiştir. İngilizlere ve Fransızlara verilen ahidnamelerde emn-ü eman vurgusunun ve ticaret serbestisinin Venedik'e verilenlere kıyasla daha kuvvetli olduğu görülmektedir. Buna örnek olarak Venedik ahidnamelerinde yer alan şu madde gösterilebilir:

"benim memalik-i mahruseme yaşıdan ve kurudan kadırgaları ve kökeleri ile ve gayri küçük gemileri ile mahruse-i İstanbula Galataya ve gayri memalik-i mahrusemde olan iskelelere ve diyar-i 'Arabistandan İskenderiye-i Mısra ve sayir iskelelere gelmek istediklerinde dostluk üzere gelüb gidüb ve bogaza girmeli olduklarında ve sayir memalik-i mahrusemde olan kal'alarıñ iskelelerine ve limanlarına geldiklerinde gaflet ile gelüb girmeyüb mükaddema dizdarlarına tenebbüh eyleyüb icazet ile gelüb girüb meger ki rüzgar şiddet üzere furtuna olub ol iskeleden gayri konacak yeri olmayub zaruret ola ol vakt gelüb gireler emma girü tenebbüh eyleyeler ve gitmeli olıcak icazetsüz gitmeyeler" (Theunissen & Alexander, 1998, s. 454-455).

Osmanlı yönetimi, topraklarına gelen Venedikli tüccarların limanlara girmeden önce bölgedeki askeri idare merkezlerinden özel izin alınmasını şart koşmuştu. Ancak İngiliz ve Fransızlar bu şartın dışında bırakılmıştı. Yine İngiltere'ye verilen 1580 tarihli ahidnamede, İngilizlere ait bir esir yakalandığında kendilerine iade edileceğine dair madde yer almaktadır (Kurat, 1953, s. 184-185). Venedik ise bu imtiyaza sadece esir müslüman olmamışsa sahiptir. Esir müslüman olmuşsa sahibine bin akçe verilip geri gönderilmesi ve esirin serbest bırakılması ahidnamelerde şart koşulmaktaydı (Theunissen&Alexander, 1998, s. 458).

Osmanlılar, Venedikliler ile siyasi arenada sürekli karşı karşıya geldikleri için onlara karşı her daim şüphe içinde olmuşlardı. Venediklilere verilen ahidnameleri diğer devletlere verilenlerle kıyaslayınca bu husus göze çarpıyordu. Ama Venedikliler'in ahidname edinme geçmişi İngiltere ve Fransa'ya kıyasla çok öncelere dayandığı için bu iki devlete verilen ahidnamelerde Venedik'e verilenlerin örnek teşkil ettiği görülmektedir. Öyleki İngilizlere ve Fransızlara

verilen ahidnamelerde aşağıdaki ifadeler geçmektedir: “*Venediklülere verilen hususlar Françalulara da verile*”,

“Venediklü ve França ve sair dostluk üzere olan krallara verilen Ahidname-i Hümayunumuzda mastur ve mukayyed olan hususlar İngilterelünün hakkında dahi mukarrer olup, şer'i kaviyyime ve ahd-ü hümayunumuza muhalif kimesne mani ve müzahim olmıya” (Kurat, 1953, s. 180-185)

İngilizlere ve Fransızlara verilen bu ilk ahidnamelere Venedik ahidnamelerinin rol model olmasının sebebi olarak Venedik Cumhuriyeti ile Osmanlı İmparatorluğu arasında sürekli gelişen ve 16. yüzyılın genelinde dinamizmini kaybetmeden koruyan ticari ilişkiler gösterilebilir.

3.2. Osmanlı Gümrükleri ve Venedikliler

Osmanlı gümrük rejimi iç ve dış gümrük olarak ikiye ayrılmaktadır. Uluslararası ticarete konu olan ve araştırmacılara devletler arası ticaret tarihinin gidişatı hakkında fikir sunan gümrükler ise çoğunlukla dış gümrüklerdir. Bu başlıkta Osmanlı gümrük sisteminin yapısına değinilip Venedikliler'in Osmanlı liman gümrüklerinde yaşadığı problemlerden ve Osmanlı yönetiminin bu problemlerin çözülmesine yönelik girişimlerinden bahsedilecektir.

3.2.1. Genel Kurallar

Deniz yolu ile başka ülkelerden gelen ticari gemiler yanaştıkları herhangi bir limanda demir atarsa, taşıdıkları mallar gemiden indirilir ya da başka bir gemiye aktarılırsa gümrüğe tabi olurlardı. 2. Mehmet ve 2. Bayezid döneminde pek çok kanunnamede, deniz ticaretinde malın gümrüğe tabi olmasının şartı olarak gemideki malın çıkartılması gerektiği şu şekilde ifade edilmiştir:

"Şol şartile ki, Venedik'den ve Cineviz'den gemi gelüb meta'ın gemiden çıkaracak olursa gerek satsun gerek satmasın yüz akçada dört akça gümrük alına yahud gemiden gemiye koyacak olursa dahi yüz akçada dört akça gümrük alına..." (Anhegger&İnalcık, 2000, s. 78-79)

Rüzgardan veya fırtınadan dolayı limana sığınan gemilerden gümrük resmi alınmazdı. Venedik'e verilen 1540 tarihli ahidnamede rüzgar ve fırtına olduğu zaman gemilerin limana sığınmasına izin vardı (Theunissen&Alexander, 1998, s. 454). Ancak bu gemilerden gümrük alınıp alınmadığı, alınsa bile hangi durumlarda bu işleme tâbi oldukları ahidnamelerde belirtilmemiştir. Bu durumda

sancak kanunnamelerini ve İstanbul gümrüğü kanunnamesi incelendiğinde benzer iki hükümle karşılaşılmaktadır:

1554 Tarihli Trabzon İskele Kanunnamesi

“Ve bir gemi Trabzon'a gelmelü olsa, yavuz rüzgâr zarûri getürüb limana koşarsa, terkesin çıkarmayub yine gitmelü olsa, gümrük alınmıya, Eğer çıkarırsa, gümrük alınur” (Akgündüz, 1993, s. 298)

1472 Tarihli İstanbul Gümrüğü Hükmi Sureti

“Ve Akdeniz'den ve Karadeniz'den ki, bir gemi İstanbul'a yahud Mudanya'ya yahud Gelibolu'ya gelüb lenger atsa, gemi yükünün tamam gümrüğün vere. Amma bir gemi ki, katı güne uğrayup nâçâr gelüb zikrolunan yerlerde limana girse lenger atsa ki, gemisinden nesne çıkarmaya veyahud gemisine nesne koymaya, gümrük vermeye. Amma katı gün olmayub kendi irâdetiyle limana girse tamam gümrük vire.” (Akgündüz, 1990, s. 418)

Birincisi Kanuni ikincisi de Fatih dönemine ait Eyalet ve Sancak Kanunnamelerinde bulunan bu iki hüküm ahidnamelerde bulunmayan sorunun cevabına ulaşılmasını sağlamıştır. Böylelikle limanlara ve iskelelere yanaşan gemilerin ne zaman, hangi koşullarda gümrüğe tabi oldukları kanunnameler sayesinde anlaşılabilir.

Bir gümrük bölgesinde vergi bir kere ödenirdi. Herhangi bir mal aynı bölgedeki başka bir noktaya sevk edildiğinde yeniden vergi alınmazdı. Ama bunun tam tersi uygulamalarla karşılaşmak da mümkündü. 1562 yılına ait Bursa Sancağı Kanunnâmesinde İstanbul, Sakız Adasından ve Galata'dan mal getiren tüccarın elinde, gümrük ödemelerini geldikleri yerde yaptığına dair temessük belgesi varsa gümrük alınmamasına dair hüküm bulunmaktadır (Akgündüz, 1992, s. 106-107). 1476 tarihli İstanbul gümrük kanunnamesine bakıldığında ise *"Herhangi bir limandan ki, bir limana vara, bir kere gümrük verdikten sonra tekrar bir limandan dahi gümrük alınmak benim emrüm değildir, almayalar"* maddesi görülmektedir (İnalcık, 2000b, s. 246; Akgündüz, 1990a, s. 418). Hükümde Osmanlı sınırları içerisinde bir limandan başka limana seyahat eden bir geminin gümrük vergilerinin sadece bir yerde alınacağı başka yerlerde yeniden bir gümrük vergisi talep edilemeyeceği açıkça belirtilmiştir. Ancak bu kural geminin yanaştığı başka bir limanda yükünü yeniden boşaltmaması şartıyla uygulanıyordu (Bulunur, 2020, s. 38). Bu uygulama sadece ihraç malları için değil ithal malları için de geçerlidir. Bazı zamanlarda hükümlerin ve kanunnamelerin ihlal edildiği

oluyordu. Daha fazla gelir elde etmek amacıyla gümrük görevlilerin veya mültezimlerin tüccarlardan ekstra vergi aldıkları ya da başka bir limanda ödedikleri gümrük vergisini gittikleri yerde tekrardan talep ettikleri dikkat çekmektedir. Bu gibi durumlarda Merkezden, denetleme mercileri olan bölge kadılarına uyarılar yapılarak hükümler gönderilmekteydi. Nitekim 1. Süleyman dönemi Rumeli Ahkam Defterinde şöyle bir hüküm bulunmaktadır:

"Mezkur tacirler ve sair tacirler derya yüzünden getürdükleri ve deryaya alub gıtdikleri kumaşların ve gayrın adet ve kanun üzere gümrüklerin virdiklerinden sonra bunlara dahl idüb kimesne incıtimeye ve te'addi ve tecavüz itmeye ve bir defa gümrüklerin virdükleri kumaşın tekrar gümrüğü alınmaya" (BOA, Fon Kodu KK.d, Dosya No.61, Sayfa No 272).

Nitekim Venedikliler de benzer problemlerden şikayetçiydi. Bu sebeple 1521 ahidnamesiyle birlikte 16. yüzyılda Venedik'e verilen bütün ahidnamelerde İstanbul'da ve Boğazhisari önünde aranan bir tüccar gemisinin Gelibolu'da yeniden aranmaması emredilmiştir (A.S.V. Miscellanea di documenti Turchi, fascicolo 3, busta I; aktaran Gökbilgin, 1972, s. 46). Diğer bir kafa karışıklığı ise gemilerin gümrük vergilerini hangi limanda ödeyeceği üzerineydi. Tüccar gemileri genelde kendi belirledikleri bir rota üzerindeki pek çok limana uğruyordu. Genellikle böyle bir durumda akla ilk gelen şey tüccar gemilerinin Osmanlı sınırları içinde yanaştıkları ilk limanda gümrük vergisini ödemiş olabileceğiydi. Ancak durum bundan biraz daha karmaşıktı. Gemiler bir limanda veya iskelede demir attıklarında, mallarını indirirlerse veya başka bir gemiyle mal takası yaptıkları gümrüğe tabi oluyorlardı. Fakat sadece demir attıkları için de gümrük eminleri veya mültezimler bu ticari gemilerden gümrük resmi talep edebiliyorlardı. Bu yüzden tüccarlarla bölgedeki mültezimler veya gümrük görevlileri arasında problemler yaşanabiliyordu. Kanuni devrine ait bir Rumeli Ahkam Defterinde, Mora sancağına gönderilen bir hükümde; *"tüccar taifesi kangı iskelede tahmil iderse lazım olan gümrüklerin dahi anda virmek kanundur"* ifadeleri yer almaktadır (BOA, Fon Kodu KK.d., Dosya No.62, Sayfa No 420). Bu hüküm aynı zamanda tüccarların da yukarıda bahsedilen çeşitli istismarlara uğramasını engellemek, ticaretin ve tüccarın zarar görmesinin önüne geçmek amacıyla verilmiş gibi gözükmektedir.

3.2.2. Gümrük Vergileri

İslam Hukukunda ticari ürünlerin vergilendirilmesi kişinin malından alınan zekat vergisinin bir parçası gibi kabul edilmekteydi. Bazı fıkıhçılar zekat adı altında müslümanlardan böyle bir vergi alınamayacağını savunsada müslüman hukuk âlimleri ümmete fayda sağlayacağını, iç pazarda bolluk oluşturacağını düşündüğünden düşük tarifeli gümrük vergilerini olumlu bulmaktaydılar. Bu konudaki farklı görüşler Osmanlılara da kendi yollarını belirleme imkanı tanımaktaydı. Yukarıda da bahsedildiği üzere Osmanlı Devleti genelde ilk dönemlerinden itibaren ele geçirdiği bölgelerdeki mevcut düzene dokunmayarak devam ettirmiştir. Bu sebeple diğer Anadolu Beyliklerinden ve Bizans'tan aldığı pek çok bölgede gümrük vergi oranları hemen hemen aynı kalmıştır (Kütükoğlu, 1996: 264). Bizans İmparatorluğu'nda uygulanagelen kırkta bir (%2.5) ve değerli mallardan alınan onda birlik (%10) gümrük vergisi oranları Osmanlı Devleti'nde de 15. yüzyılın ortalarına kadar büyük bir değişikliğe uğramadan uygulanmıştır. Osmanlılar da tıpkı Bizans ve diğer beylikler gibi değerli ürünler haricindeki ticaretle genellikle %2'lik vergi oranını kabul etmiştir. 15. yüzyılda Osmanlı hakimiyetindeki Menteşe ve Dubrovnik bölgelerinde de gümrük vergilerinin %2 olduğunu görülmektedir. 2. Mehmet döneminde ise gümrük vergileri %2 den %5'e yükseltilmişti. İstanbul'un fethinden sonra İstanbul ve Galata gümrük bölgelerinin hızlı gelişim göstermesi ve bu bölgelerin gümrük mültezimlerinin kısa zamanda büyük arttırmalar yapmalarıyla birlikte bu karar alınmış olabilir. Padişah böylelikle Batı ile ticaretten sağlanan en önemli kaynaklardan biri olan gümrük gelirlerinin hazineye olan getirisinin artmasını sağlayarak hazinenin nakit altın ve gümüş ihtiyacının da karşılanmasını amaçlamaktaydı (Darling, 2015, s. 6; İnalçık, 2009, s. 308-309).

Osmanlı Devleti'nin gümrük sistemi üzerine yapılan çalışmalarda gümrük vergi oranlarının genellikle müslümanlar için %3, zimmiler için %4, harbîler için de %5 olarak belirlendiği bilinmektedir. Ahidname verilen devletler için %5'lik oran değişebilmekteydi ama bu konudaki tasarruf hakkı tamamen Osmanlı Merkezinin elindeydi. Ancak gümrük bölgelerinde alınan vergilerin değerleri sancaktan sancağa veya eyaletten eyalete farklılık gösteriyordu. Sancak ve eyalet kanunnamelerine bakıldığında her bölgenin gümrük vergi oranlarının aynı değerde olmadığı dikkat çekmektedir. Bazı sancaklarda dini aidiyete veya Osmanlı tebaası olup olmadığına

bakılmaksızın gelen her tüccardan sabit bir gümrük alınırken, bazı sancaklarda yukarıda bahsi geçen %3, %4 ve %5 kuralının uygulandığı görülmekteydi. Gümrük vergisi, ithalat ve ihracat üzerinden alınan bir vergiydi. Bu sebeple ithal edilen veya ihraç edilen ürünün mültezim veya hükümet görevlisinin takdir ettiği değere (ad varolem) göre, ürün bazlı olarak alındığı da görülmekteydi. Yani malın cinsine göre gümrük vergisi belirlenebilmekteydi. Üstelik bu maldan başka sancaklarda farklı oranlarda gümrük vergisi alındığı da oluyordu. Böyle olduğunda malın değeri üzerinden tahsil edilen gümrük vergisinin oranı %1 ile %5 arasında değişebiliyor, bu oran başka sancak veya eyaletlerde %10'a kadar çıkabiliyordu (Bulunur, 2020, s. 69; İncılık, 2000b, s. 249; Kütükoğlu, 1996, s. 264).

Osmanlı Devleti'nin İstanbul ve çevresindeki gümrük uygulamalarının ve prosedürlerinin temeli 2. Mehmet döneminde atılmıştır. 2. Bayezid döneminde de büyük bir değişikliğe uğramadan devam etmiştir. 2. Bayezid'in yaptığı değişiklik ise gümrük vergi oranlarını düşürmek olmuştur. Sultan Bayezid babasının döneminde Avrupalı tüccarların ödediği %5'lik gümrük vergisini %4'e çekmiştir. Müslümanlardan alınan vergiyi ise %2'ye düşürmüştür. Ancak Fatih kendisinden önce uygulanan, tüccardan sadece deniz ticaretinde gümrük alınması, kara ticaretinde ise alınmaması uygulamasını kaldırmış, hem kara hem de deniz ticareti için gümrük vergisi alınmasını emretmişti. 2. Bayezid bu kuralı kaldırarak kara ticaretinde mal sadece yabancı tüccarlarca ithal edilirse gümrük vergisi alınması şeklinde bir düzenleme yapmıştır (Akgündüz, 1990b, s. 381; İncılık, 2000b, s. 247). Dikkate değer başka bir hususta merkezi ve umumi kanunnamelerde bulunan gümrük kanunnamelerine bakıldığında göze çarpmaktadır. Avrupalılar'dan nispeten daha yüksek oranda vergi alınmaktadır. Halil İncılık bu durumu Müslüman tüccarları koruma, Avrupa'ya ihracatı caydırma ve 1291 tarihli, Papalık'ın Müslümanlara karşı ekonomik boykot çağrısına bir karşılık olarak değerlendirmektedir (İncılık, 2000b, s. 247). Ancak İmparatorluğun her gümrük bölgesinin vergilendirme usulünde nitelik ve niceliksel açıdan farklılık bulunmasında gelirleri koruma veya artırma gibi başka sebeplerinde olabilme ihtimali yüksektir. Ayrıca kanunnamelerde doğrudan Avrupa'dan getirilen emtia ile ülke içi ticarete dolaşımda olan mallar arasında keskin bir ayırım yapıldığı ve bunun kanun maddelerinde de net olarak belirtildiği görülmektedir (Akgündüz, 1990, s. 381-414).

Gümrük vergisi oranlarının her sancak veya eyalette farklı olabildiği bilinmektedir. Kronolojik olarak bakıldığında bu oranların zaman zaman düşüp yükselebildiği de dikkat çekmektedir. Savaşlar, bozulan siyasi ilişkiler, doğal afetler, mültezimlerin beklentileri ve hazinenin nakdi, aynî ihtiyaçları bu oranların değişiminde etkili olmaktadır. Sancak ve eyalet bazında bakacak olursak 1482'de Sinop ve Samsun iskelelerinde Müslümanlar %1-2, zimmîler %2, harbîler ise %4 gümrük vergisi veriyordu (Bulunur, 2020, s. 73). 2. Bayezid devri Anadolu Eyaleti Kanunnâmeleri arasında yer alan Aydın Sancağı Kanunnâmesine bakıldığında ise şöyle bir kanun maddesi yer almaktadır:

"Ve livâ-i Aydın iskelelerinde kanun böyle câridir ki, hâric memleketden me'kûlat kısmından gayrı deryâ yüzünden Venedik metâ'ı gelse, müslüman eğer kâfir yüzde beş akçe alınur. Ve şekerden müslüman eğer kâfir yüzde beş akçe verürler." (Akgündüz, 1990b, s. 161)

Maddeye göre Aydın sancağı limanında Venedik'ten gelen üründen Müslüman, zimmî ve harbî ayrımı yapılmaksızın %5 oranında vergi alınmaktaydı. 1528 tarihli Aydın Sancak Kanunnâmelerine baktığımızda da sabit %5 lik iskele gümrük vergisi uygulaması devam etmekte olup herhangi bir değişiklik görünmemektedir. Aynı şekilde 1520, 1589 tarihlerinde Avlonya'nın, 1521'de Ayas (Yumurtalık)'ın, ve Selanik (16.y.y)'in ithalat vergileri %5'e endekslenmiştir. Ancak bu oran sadece Darü'l Harb'den gelen tüccarlara uygulanmaktadır (Akgündüz, 1994, s. 406; Akgündüz, 1993, s. 637). Yukarıda bazı sancak veya eyaletlerde ürünlerin değerine, yük başına ve cinsine göre farklı oranlarda vergiler alındığından hatta bu vergilerin bazen aynî bazen de nakdî olarak alındığından bahsedilmişti. Şam Eyalet Kanunnamelerine bakıldığında gümrük vergilerinin tam olarak bu şekilde alındığı tespit edilmektedir. Yukarıda zikredilen bu örneklere delil olarak Yavuz ve Kanuni dönemi Trablusşam iskele kanunnâmelerinde bu minvalde kanun maddeleri gösterilebilir:

"Feemmâ zikrolan etrâf-ı Memâlik-i Mahrûse'den ve Bilâd-ı Efrenciye'den Trablus iskelesine vârid olan emti'anın kanun-ı kadîmi budur ki, şerh kılınur: Meselâ akmişe ve emti'a esnâfinin kadîm'ül-eyyâmdan bey' ve şirâsı zirâ'la ma'hûd olandan her yüz akçeden iki akçe bâc alınmak kanundur. Femmâ zirâ' ile olmayub kıt'a ile olan bey' ve şirâsının husûs ile mezkûr olmayandan bâc alınmak kanun değildir. Ve bey' ve şirâsı mizânle ma'hûd olan esnâf-ı me'kûlât pirinç ve asel ve revgan ve findık ve bâdem ve üzüm ve incir ve gayr-ı zâlik emsâli metâ'dan her kantar ki, yüz rıtlıdır, beş buçuk rıtlı alınub hâss-ı şahîye zabt olunur." (Akgündüz, 1991, s. 498).

"Venedik canibinden ve Francise Vililyetinden ve Sakız'dan ve Kıbrıs'dan vel-hasıl külliyyen Diyar-ı Efrenc'den gelen tüccardan, eğer Şivani gemiler ile ve eğer ahar gemiler ile geleler, getirdükleri çuka ve atlas ve kemha ve kadife-i sade ve müzehheb ve dîbâ ve hâre her ne cins olursa, iskeleye çıkdukda değer bahalarıyla kıymete dutulub yüzde iki akçe gümrük alınub ve resm-i kalem deyü ümena kazzaziyye çukadan gayrı çukaların her pastavından birer akçe ve kazzaziyye çukanın yüz pastavından otuzar akçe ve dîbâ ve çatma ve kadifenin yüz zira'ından sekizer akçe ve kemha ve atlasın yüz zira'ından altışar akçe der-âmed aludur imiş. Sonra emr-i şerfle ol dahi hassa-i hümayuna zabt olunması ferman olunuh yüzde iki akçe resm-i gümrükden gayrı zikr olunan resm-i kalem dahi mlrl için zabt olunur" (Akgündüz, 1994, s. 77)

Osmanlı Devleti'nin fethettiği bölgelerde eski usûl ve kanunları genellikle olduğu gibi devam ettirdiği bilinmektedir. İmparatorluğa 1. Selim döneminde katılan Şam ve Mısır Eyaletlerinin Sultan Selim ve Kanuni dönemlerine ait kanunnâmelerine bakıldığında Memlûklüler dönemindeki usûllerinin devam ettirildiği görülmektedir:

"Memâlik-i Mahrûse'den ve Bilâd-ı Efrenciye'den Trablus İskelesine vârid olan emti'anın kanun-ı kadîmi budur ki, şerh kılınur:" (Akgündüz, 1991, s. 498)

"Gerekdir ki, Diyâr-ı Mısıriyye'ye tâbi iskelelerden Kayıtbay zamanından ilâ-hazel'ân müsta'mel ve câri olan 'âdet ve kanun üzerine tâife-i tüccârdan alınugelen rûsûm ve 'uşûr kemâ-kân alınub 'âdetden ve kanundan mütecâviz ve muhâlif nesne olmaya" (Akgündüz, 1993, s. 121)

Bu ve bunun gibi pek çok sebepten ötürü İmparatorluğun gümrük vergi oranları, daha da genellemek gerekirse gümrük sistemi tekçil ve sabit bir yapıya sahip değildi. Merkez bölgesinin gümrük sistemini esas alarak devletin tüm bölgeleri ve eyaletleri için genelleme yapmanın doğru bir yaklaşım olmayacağı açıktır. Burada amaçlanan bu farklılıklar imparatorluğunun sınırları içinde Venedik ticaretinin durumunu analiz etmeye çalışmaktır.

Tablo 3.1: Darü'l Harb ile Denizyolu İthalatında Gümrük Vergi Oranları (%), 1470-1593

Şehir	Tarih	Mal	Müslüman	Zimmî	Harbî
İstanbul	1476	Metâ	4	4	5
İstanbul	1481	Metâ	2	2	4
Aydın	II.Bayezid Devri	Metâ	2	2	4
Aydın	1528	Metâ	5	-	5
Avlonya	1520	Metâ	5	5	5
Avlonya	1583	Metâ	5	5	5
Ayas (Yumurtalık)	1522	Esbab	-	-	5
Selanik	1530-31	Metâ, İncir, Köfter	5	5	5
Bursa	1546	Metâ	2	4	5
Kahire	?	Baharat	10	10	10
Midilli	1548	Metâ	2	3	3
Rodos ve İstanköy	1592-93	Metâ, Mekûlât	2	4	5
Midilli	1548	Metâ	2	3	5
Trablusşam	1548	Esbab	-	-	2

Kaynak: A. Akgündüz (1990-94). *Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukuki Tahlilleri*, Cilt I, II, III, IV, V, VI, VII, İstanbul: Fey Yayınları; H. İnalçık (2000b). *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi*. İstanbul: Eren Yayıncılık, s. 250; Ö. L. Barkan (1943). *XV ve XVII'nci Asırlarda Osmanlı İmparatorluğunda Ziraî Ekonominin Hukukî ve Mali Esasları*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, s. 211-216.

Tablo 3.2: Ülke içi deniz ticaretinde gümrük vergisi oranları (%), 1482-1583

Şehir	Tarih	Mal	Müslüman	Zimmî	Harbî
Aydın	2. Bayezid	Metâ	2	4	5
Aydın	1528	Metâ	2	4	5
Avlonya	1520	Metâ	2	4	5
Avlonya	1583	Metâ	2	4	5
Selanik	Kanuni	Metâ	2	4	5
Selanik	Kanuni	İncir, Üzüm, Köfter	1	2	-
Selanik	Kanuni	Nar, Armut	2	5	-

Kaynak: A. Akgündüz (1990-94). *Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukukî Tahlilleri*, Cilt I, II, III, IV, V, VI, VII, İstanbul: Fey Yayınları; K.İ. Bulunur (2020). *Osmanlı Gümrük Sistemi (1476-1620)*, İstanbul: Kitabevi Yayınları, s.72-80.; Ö. L. Barkan (1943). *XV ve XVII'nci Asırlarda Osmanlı İmparatorluğunda Ziraî Ekonominin Hukukî ve Mali Esasları*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, s. 211-216.

Tabloları incelendiğinde bazı bölgelerden Avrupa'ya yapılan ihracatta gümrük vergi oranlarının ithalat ve ülke içi ticarettekilere kıyasla daha yüksek olduğu söylenebilir¹. Genelleme yapıldığında çoğu sancaktan darü'l harbe yapılan ihracatta, emtiayı götüren kişinin kimliği ve aidiyeti fark etmeksizin aynı oranda vergi alındığı göze çarpmaktadır. Ürün özelinde bakıldığında ise gıda ürünlerinden ve hayvan ticaretinden alınan gümrük vergisinin özellikle Ege Adalarında ve Trablusşam'da yüksek olduğu görülmektedir. Adalardaki

¹ 1481-1572 tarihleri arasında Avrupa'ya ihraç edilen ürünlerden alınan gümrük vergisi oranları için bkz. ek 6.

kaynakların sınırlı olması ve bahsi geçen ürünlerin temel tüketim maddeleri olması sebebiyle bu ürünlere böyle bir vergi oranı konulduğu düşünülebilir. Ülke içi ticarete ve ithalatta ise alınan vergiler nispeten daha düşüktü. Osmanlı Devleti'nin iç pazarda bolluk olarak bilinen iaşecilik anlayışına mensub olduğu, halkın temel ihtiyacı karşılandıktan sonra artı ürünün dışarıya gönderilmesine izin verildiği, böylelikle reayayı kıtlık v.b durumlara karşı koruma içgüdüsüyle hareket ettiği Halil İnalcık ve Mehmet Genç tarafından özellikle vurgulanmaktadır. Kanunnamelerde belirtilen oranlar bu görüşleri teyit eder niteliktedir. Ancak daha önce yukarıda bahsedildiği üzere her bölgenin ithalat ve ihracatta farklı gümrük oranları uygulamasının bölgesel, siyasi ve ekonomik pek çok sebebi bulunmaktadır. Vergi oranlarını incelerken genelleyici yaklaşımlardan ziyade bölgesel yaklaşımlarda bulunmak daha isabetleri tespitler yapılmasını sağlayabilir (Genç, 2000, s. 55).

Gümrük bölgelerinde resm-i gümrük dışında alınan ek vergilerde bulunmaktaydı. Bunlara resm-i bac, resm-i lenger, resm-i amediye, resm-i reftiye, resm-i müruriye ve resm-i dellâliye denilmekteydi. Tezin ana konusundan sapmamak adına bu ek vergilerden özetle bahsetmek gerekirse: malın geldiği yerde giriş ve çıkışlarda alınan vergilerden olan amediye vergisi malın gümrük bölgesine girişinde alınmaktaydı. Reftiye vergisi ise çıkışta alınmaktaydı. Bu uygulamaya malın geldiği yerde satılmasını sağlama amacıyla yapılıyordu. Transit geçişlerde de resm-i mürûriye alınmaktaydı. Dellâliye vergisi ise gayrimüslim tüccarların getirdiği mal üzerinden hem satıcı hem de alıcıdan alınan bir diğer vergiydi. Ayrıca limana girip demirleyen gemilerden gümrük vergisi haricinde resm-i lenger diye adlandırılan demirleme vergisi alınmaktaydı. Bunun dışında gümrük bölgelerinde malın kıymet esasına göre ek olarak resm-i bac vergisi de toplanmaktaydı. Bu vergiler limandan limana değişmekle birlikte genelde ürün üzerinden alınan vergiler gümrük vergisinden daha fazla olmamaktaydı (Bulunur, 2014, s. 254; Kütükoğlu, 1996, s. 263).

3.2.3. Gümrükhane

Gümrük işlemlerinin yapılması, ürünlerin değer üzerinden fiyatlandırılması ve gümrük vergilerinin ödenmesi gibi işlemler gümrükhane denilen bölgede yapılmaktaydı. Şehire gelen gemilerin yükleri burada boşaltılır ve gemiler gümrük

görevlileri tarafından arandıktan sonra gemideki tüccarlar gümrüğe tabi emtia kalmadığına dair icazet alırlardı. Daha sonra gümrükhanede bekletilen ürünlerin değerleri belirlenip vergileri ödendikten sonra ürünler tüccarlara iade edilirdi. Gümrük binaları limanların hemen yakınında bulunurdu. Yeterli depolama alanı olmayan yerlerde mallar bölgedeki kervansaraylara veya hanlarda da depolanabiliyordu. İstanbul gibi ticari hacmi yüksek şehirlerde, kente gelen mallar türüne göre farklı liman veya iskelelere götürülüp bu iskele ve limanların hemen yanında bulunan kapan isimli depolarda saklanırdı. Un, yağ, bal ve yemiş kapanları İstanbul'un aynı zamanda sahil gümrükhaneleriydi. Gümrük vergileri bu kapanlarda tahsil edilir, mallar bu kapanlarda yüklenir veya boşaltılırdı (Mantran, 1990: 282). Mısır Eyaletinde de Vekâletü's-sâbûn isimli hana Şam ve Kûdus'ten gönderilen sabun ve çeşitli ürünler indiriliyor ve gümrük vergileri bu handa ödeniyordu. Ayrıca gümrüğe giren emtiaya fiyat biçilmesi ve pazara çıkarılması gibi işlemler bu kapan veya binalarda yapılmaktaydı. Venedikli tacirler ile gümrük görevlileri arasındaki anlaşmazlıklar genelde gümrükhanelerde, malın değerinin belirlenmesi esnasında yaşanıyordu (Bulunur, 2020, s. 60-65; İnalçık, 2000b, s. 249).

3.2.3.1 Venedikli Tüccarların Gümrüklerde Yaşadığı Problemler

Venedik ve diğer devletlere verilen ahidnamelerde gümrüklerle ilgili maddeler ya sınırlı sayıdadır ya da hiç bulunmamaktadır. Yukarıda bahsedilen Venedik Ahidnamelerinin pek çoğunda Trablus'tan Venedik hakimiyetindeki bölgelere gelen tüccarların gümrük ödemelerine dair madde ile İstanbul ve Galata'da gümrük vergisi ödeyen Venedikli tacirlerden Gelibolu'da ekstra gümrük vergisi alınmamasına yönelik hükümler olmakla birlikte, herhangi bir gümrük vergi oranı belirtilmemiş olup adet üzere gümrüğün ödenmesi yazmaktadır. Osmanlı Devleti'nin değişen ekonomi ve siyaset politikaları ve Venedik ile olan siyasi ilişkilerin değişkenliği sebebiyle Osmanlılar Venedik'e verilen ahidnamelerde net bir gümrük vergisi oranı belirtmekten kaçınmışlardır. Yukarıda bahsedilen bölgesel koşullar da devreye girdiğinde bazı gümrük işlemlerinin uygulanması hususunda Venedikli tüccarlar ile Osmanlı Merkezi ve Yerel Yönetimleri arasında sorunlar olduğu görülmektedir (Gökbilgin,1972; Kaçan, 1995, s. 14-32).

Venedikli tüccarlar ile Osmanlı Gümrük Görevlileri arasında yaşanan ihtilafların bir bölümünü ahidnamedeki kuralların uygulanması meselesi oluşturmaktadır. Venedikli tüccarların gittikleri gümrük bölgelerinde kendilerinden ahidnamede yazan maddelere aykırı olarak ek vergiler talep edildiğinden, tüccarlarında baylos vasıtasıyla durumu İstanbul'a bildirdiğinden bahsedilmiştir. Bu tip durumlarda genellikle Osmanlı gümrük personeli ek gelir elde etme çabası içindeymiş gibi gözüksede problemin kanunlardaki bazı çelişkili maddelerden kaynaklanabileceği de düşünülebilir. Örneğin 1519 Trablus Sancağı Kanunnâmesinde şöyle bir madde yer almaktadır:

"Deryâ yüzünde gemiler pârelenüb helâk olsa, Frenk tâifesinin olıcak emîn olan cemî'i âlât-ı harb ve sâir esbâbı ve tahtaları hâssa-i padişahîye râci' olmak kanundur. On bin ve on binden yukarı olan beyt'ül-mal hâssa-i padişahîye hâsıl kayd olunmuşdur. Külliyyen abîd ve cevârî kısmının beyt'ül-malı ve Yahudi ve Nasarâ beyt'ül-malı hâssa-i padişahîye olmak kanundur" (Akgündüz, 1991, s. 498).

Halbuki Venediğe 16. yüzyılda verilen ahidnamelerin hemen hemen hepsinde şu madde yer almaktadır:

"Venedik gemileri benim memalik-i mahruseme gelirken muhalif yel çıkıb ol gemiyi helak ederse ne denlü adam kurtulursa âzad ola ve tavarları kurtulursa sahibine verile eğer memalik-i mahrusemden ol tarafa bir gemi varurken muhalif yel çıkıub ol gemiyi helâk ederse ne denlu adam kurtulursa anlara dahl olunmayub ve tavarları kurtulursa sahibine vereler ve kata niza etmiyeler" (BOA, Fon Kodu A.DVNS.DVE.d., Dosya No 016/4, Sayfa No 3-8; Şakiroğlu, 1986; Theunissen&Alexander, 1998)

Venedikliler tarafından İstanbul'a gönderilen şikayet mektuplarında genel olarak ahidname hükümlerinin uygulanmadığından bahsedilmektedir. Ancak burada gümrük görevlileri, sancak kanunnâmeleriyle ahidnamelerdeki hükümler arasında ikilemde kalmış ve sancak kanunnâmelerini uygulamayı tercih etmiş gibi görünmektedirler. Gümrük mukataalarına daha fazla gelir sağlamak için mültezim veya diğer görevlilerin suistimaller de yapabildiği bilinen bir gerçektir. Ancak bu tip ikilemlerde genel olarak Osmanlı yönetimi ahidnamede yazan hükümlere uyulmasını ve suistimallerin önüne geçilmesini istemektedir (Mumcu, 2014, s. 41-50; La Bibliothèque Nationale, Manuscrits Turcs, No 83, var. 133-135; aktaran Gökbilgin, 1972, s. 109-110). Bunun dışında ahidnamelerde Aydıncık ve Bandırma gibi yerlerde Venedikli tacirlerden yeniden gümrük vergisi istendiğine dair şikayetler Balyos tarafından İstanbul'a bildirilmekteydi. 1546 tarihli bir belgeye konu olan bu şikayet üzerine Aydıncık kadısından ve Bandırma iskele

emininden hilaf-ı kanun üzere hareket edilmemesi ve ek gümrük vergisi alınmaması istenmiştir. Şikayetler bitmemiş ve bu sorun çözülememiş olacak ki 1603 tarihli başka bir belgede gümrük eminleri tarafından verilen bir arzuhalde Venedik gemilerinin Bandırma ve Aydıncık'a yanaşmaması istenmiştir (BOA, Fon Kodu İE. BH.4., Gömlek No 348, Sayfa No 1; La Bibliothèque Nationale, Manuscrits Turcs, No 83, var. 127-129; aktaran Gökbilgin, 1972, s. 105). Venedikliler'in şikayetlerine konu olan, anlaşmazlıkların yaşandığı diğer bölge de Halep idi. Ahidnâmelere aykırı olarak tüccarlardan alınan gümrük vergisinden hariç ek vergi talep edilmesi, miri için kumaş lazım oldu bahanesiyle tüccarların kumaşlarına el konulması, Halep'te ödenen gümrük vergisinin Trablusşam iskelesinde tekrardan talep edilmesi, mültezimlerin kötü muamelelerde bulunması gibi birçok sebep Venedikli tüccarların Baylos'a gönderdikleri şikayet dilekçelerinin ana konularını oluşturmaktaydı. Bunun dışında Girit'ten şarap ve esbab getiren ve İstanbul'da ya da Galata'da gümrüğe giren tüccarların gümrük vergilerini ödedikleri halde gümrük eminlerinin tüccarların rızası dışında malları zorla gemiden indirerek ek vergilendirme yapmaları yaşanan başka bir anlaşmazlık örneğidir (Mumcu, 2014: 39-65). Gümrüklerde tüccarlar ve görevliler arasında en çok tartışma konusu olan meselelerden diğeri de ürünlere fiyat biçilmesi sırasında yaşanıyordu. Gümrük görevlilerinin mala kıymet takdiri üzerinden fiyat biçip vergi oranı belirlemesi tüccar taifesinin itirazına sebep olabiliyordu. Bu sebeple çoğunlukla tüccarlar reel piyasadaki satış değeri üzerinden vergi oranının belirlenmesini istiyorlardı. Nitekim Tavernier seyahatnamesinde bu soruna dikkat çekerek İzmir gümrüğünde görevlilerinin mallara diledikleri değeri biçtiklerinden, üç yüz ekülük bir mala bin ekü değer biçip ona göre gümrük vergisi aldıklarından bahsederek tüccarların bu yolları aşmak için gümrükten kaçak mal sokma teşebüsünde bulunduklarından bahseder (Tavernier, 2006, s. 117). Bu şikayetlerin imparatorluğun diğer bölgelerinde de yaşandığı görülmektedir. 1632 tarihli bir belgede şu ifaedeler yer almaktadır:

"Âsitâne-i sa'âdet'deki] Venedik baylosunun [Giovanni Cappello] Dergâh-ı mu'allâ'ya 'arz-ı hâlidir. Haleb'deki Venedik bezirgânları getirdikleri kadife, çuka, atlas, kemha (ipek kumaş) ve sâire çeşitli akmişeyi sevk-i sultâniyede narh cari üzere birer bahâya tutulup ne miktar akçe ederse gümrük emini olanların yüz akçede ikişer akçe resm gümrük alıp ziyâdesini almamaları, Venedik ile süre gelen dostluk ve 'ahidnâme-i hümayûn gereğince gümrük işlemlerinin yapılmasını bildiren hükümdür." (Mumcu, 2014, s. 276-277)

Buradan anlaşıldığı üzere tüccarların şikayetlerini haklı bulan Osmanlı Merkezi malın satış değeri üzerinden vergilendirme yapılmasını istiyordu. Yukarıda imparatorluktaki kuralların bölgeden bölgeye farklılık gösterebileceğinden bahsedilmişti ancak belgeleri incelediğimizde Sakız ve Kıbrıs gibi adalara da aynı hükümlerin gönderilmiş olması tüccarların mağdur olmasını ve ticaretin zarar görmesini istemeyen Osmanlı Merkezinin reel satış bedeli uygulamasından yana ağırlığını koyduğunun göstergesidir (Mumcu, 2014, s. 81-83).

3.3. Ticaret

3.3.1. Venedik İthâlatı

Osmanlı Devleti'nin 16. Yüzyılda sınırlarını genişletip, doğuda Halep, Şam, Kahire, İskenderiye ve Bağdat gibi önemli merkezleri ele geçirmesi, batıda da Viyana sınırına kadar gelmesiyle birlikte doğal olarak devletin ticari hacmi de artmıştır. Ele geçirilen bölgelerin Hindistan'dan gelen ürünlerin Avrupa'ya aktarıldığı yerler olması, Venedikliler için Osmanlı Devleti ile ticari ilişkileri daha önemli hale getiriyordu. Bu madde de 16. Yüzyılda Osmanlı-Venedik ticaretine ağırlıklı olarak konu olan ürünlerden ve bu ürünlerin ticaretinden bahsedilecektir.

16. yüzyılda Osmanlı Devleti ile Venedik Cumhuriyeti arasındaki ticarete konu olan ürünlerden ilki baharattır. Venedikliler yukarıdaki maddelerde de bahsedildiği üzere baharat v.b. ürünlerin doğudan batıya taşınması ve Avrupa pazarlarına dağıtılması hususunda önemli bir rol oynamaktaydı. Avrupa'da baharat tüketiminde artış yaşanması ve bunun sonucu olarak pek çok tüccarın Doğu Akdeniz'e gelmeye başlamasıyla 15. yüzyılda Venedik'in baharat ticaretinde %100'lük bir artış olmuştu (Ashtor, 1974, s. 40). 16. yüzyıl ise Venedik'in baharat ticaretinde inişler çıkışlar yaşadığı bir yüzyıldı. Bu dalgalanmalara sebep olan en önemli gelişme ise 1497'de Vasco da Gama'nın Ümit Burnu üzerinden Hindistan'a ulaşmasıydı. İkinci önemli gelişme ise Osmanlı Devleti'nin Memlûkler'i ortadan kaldırıp Ortadoğu ve Mısır toprakları üzerinde egemenliğini kurması ve Kızıldeniz'e inmesi idi. Bu yeni gelişmeler Venedik'in Doğu Akdeniz'de eskiden beri süregelen baharat ticaretinde dönemsel krizler yaşanmasına neden olsa da Venedikliler çıkarlarını korumak ve

ticaretlerinin devamını sağlamak için Portekizlilerle de ticari münasebetlerde bulunarak ortaya çıkan yeni durumlara ayak uydurmaya çalışmışlardır (Lane, 1973, s. 290-292).

15. yüzyılın ortalarından itibaren Afrikalılar ile yapılan ticaret Portekizli tacirleri ve soyluları zenginleştirmişti. Bu ticaret ayrıca Portekizliler'in gemi yapım tekniğinde kendilerini geliştirmelerini, rüzgar ve akıntılara karşı daha dayanıklı gemiler yapabilmelerini sağlamıştı. Böylelikle 1497'den itibaren Hint Okyanusuna ulaşan Portekizli denizciler burada işleyen ticaret trafiğini fark etmiş ve bu trafiği lehlerine çevirmek istemişlerdir. İlk olarak 1500 yılında Pedro Alvares Cabral'a verilen talimatla Kızıldeniz'e baharat götüren Müslümanların gemilerine el koyup Hindistan'dan mal almalarını engellemeye çalışmışlardı. Bu sayede Portekizliler Kızıldeniz üzerinden Memlüklüler Devleti vasıtasıyla Avrupa'ya dağılan baharatın ticari rotasını değiştirip kendilerini baharatın Avrupa'daki ana dağıtıcısı konumuna getirmek istemişlerdi. 1501'de ilk baharat sevkıyatı Lizbon'a ulaştı. Portekizliler'in Hint Okyanusu'ndaki trafiği ele geçirip Ümit Burnu üzerinden yeni bir güzergah oluşturma girişimleri Memlükler ve Venedik Cumhuriyeti gibi uzun zamandır baharat ticaretinin tekeli elinde bulunduran Akdeniz Devletlerini ürkütmüştü. Venedikliler Memlûk Sultanını Portekizliler'in baharat ticareti üzerinde ne gibi tahribata yol açabileceği konusunda uyarmaktaydı. Bu sebeple Memlûk Sultanı Portekizliler'in Kızıldeniz'e sızıp gümrük gelirlerinde önemli bir düşüşe neden olmasıyla birlikte harekete geçme ihtiyacı hissetmişti. 1508-09 yıllarında Memlûk filosunun Portekizlilere karşı giriştiği harekâtlar başarısızlıkla sonuçlanınca Hint Okyanusu'nda ve Kızıldeniz'de Portekiz filosuna karşı durabilecek bir güç kalmamıştır. Bu durum aynı zamanda Mekke ve Medine şehirlerinin güvenliğini de tehdit etmekteydi. 1510'da Memlûk Sultanı Kansu Gavri Osmanlı Padişahı 2. Bayezid'den yardım istemişti. Ancak Portekizliler'in talebi üzerine Rodoslu Hospital şövalyeleri tarafından Osmanlılara ait yardım gemileri ele geçirilmişti. Sonraki yıllarda Osmanlı Devleti Memlüklüler'e yeni yardım konvoyları gönderseler de sonuç değişmemiş, Hint Okyanusu'nda ve Kızıldeniz'de Portekizliler devriye gezerek baharat taşıyan Müslüman gemilere saldırmaya devam etmiştir. 1513 yılına gelindiğinde ise vaziyet Memlükler için daha kritik bir hâl almıştı. Kızıldeniz'deki Kamaran adası bu tarihte Portekizliler tarafından

ele geçirilmiş ve tahkim edilerek bir üs haline getirilmişti. 1513'den sonra her yıl Kızıldeniz'e giren Portekizliler gemileriyle devriye gezerek Hindistan ticaretini kesme konusunda kararlıydılar (Özbaran, 2009, s. 104-105; İncılık, 2000b, s. 378-379).

1501'de Portekizliler'in baharatı Ümit Burnu üzerinden ilk kez kendi ülkelerine getirip Hint Okyanusu'ndaki ticaret trafiğine müdahale etmeleri, Akdeniz'deki baharat ticaretini önemli ölçüde sarsmıştı. Ancak bu yeni durum Kızıldeniz-Süveyş güzergahı üzerinden yapılan baharat ticaretinin tamamen bittiği anlamına gelmiyordu. Portekiz devriyelerini aşır Süveyş'e mal getirmeyi başaran tüccar gemileri de bulunmaktaydı. Fakat Venedikliler Portekiz'in baharatı Ümit Burnu ve Batı Afrika sahilleri üzerinden Avrupa'ya getirme girişimlerine karşı aşırı derecede ürkmüşler ve bu gelişmeyi bir felaket olarak nitelendirmişlerdir. Venedik'in bu kaygıları yersiz değildi. Çok uzun bir süreden beri Süveyş üzerinden gelen baharat Avrupa pazarlarına Venedik'ten gönderiliyordu. Doğudan gelen ürünlerin batıya nakledilmesi hususunda da Venedikliler 14. yüzyılın ortalarından beri aktif rol oynamaktaydılar. Venedik'in baharat ticaretindeki tekelinin elinden gitme tehlikesi hakkında 1501'de Girolamo Priuli hatıra defterine “*bir süt çocuğunun gıdasız kalması gibidir*” yazmıştı (Braudel, 2017, s. 298-299; Lane, 1940, s. 581; Smith, 2001, s. 33).

Portekiz kralı Don Manuel'in 1504'te resmi karabiber fiyatını belirleyip Lizbon'da artan baharat ticaretini tekelleştirmesiyle birlikte Venedik'in yaşadığı endişe daha da artmıştır. Aynı tarihte Venedik gemileri İskenderiye ve Beyrut'ta baharat bulamamaktan şikayetçiydiler. 1503'te Venedikli soylu Michele Foscari'nin vekili Marco Zorzi İskenderiye'ye ulaştığında şehirde baharat ticaretine yönelik herhangi bir hareket olmadığını ve şehirdeki baharat yokluğunun ürkütücü seviyede olduğunu yazmaktaydı. Bu duruma sebep olarak ilk etapta Portekizliler'in, Avrupa'nın yeni baharat tedarikçisi olmak için yaptığı girişimler gelmektedir. Ancak Marino Sanuto'ya göre 1499-1500 yılları arasında da Beyrut ve İskenderiye'deki duruma Osmanlı-Venedik savaşı da sebebiyet vermekteydi. Baharat ticaretinin aksamasında aynı zamanda bölgesel faktörlerin de etkili olduğunu unutmamak gerekir (ASV PSM M, fascicolo[□] XXIII, busta[▽]

[□] Dosya

43; Braudel, 2017, s. 299; aktaran Apellániz, 2021, s. 1-4). Ancak Halil İncalcık, Fernand Braudel ve Frederic Lane gibi akademisyenler Portekizliler'in girişimlerinin Akdeniz baharat ticaretini tamamen bitirmediğinden bahsetmektedirler. Nitekim yukarıda bahsedilen Marco Zorzi isimli tacir vekili İskenderiye'de baharat yokluğundan şikayet ettiği mektubundan birkaç ay sonra Venedik'e yolladığı yeni mektubunda Kızıldeniz üzerinden gelen sınırlı sayıdaki gemilerden ve bu gemilerin taşıdıkları baharat ürünlerinden detaylıca bahsetmiştir. Mektuba göre Cambay'dan 8, Kalikut'dan 22, Ceylon'dan 4, Pidië'den 2, Malecha'dan 9 gemi Cidde Limanına gelmiştir. Zorzi bu gemilerdeki ürünlerden satın alabilmek için Katalanlar ve Berberilerin de şehirde bulunduğu bahsetmekteydi. Mektupta ayrıca gelen baharatın büyük çoğunluğunun Memlûkler tarafından iç tüketimde kullanıldığından, geri kalanının da çoğunlukla Türkiye topraklarına gittiğinden bahsediliyordu. Zorzi Türkiye'ye giden baharat türlerini şöyle sıralamıştır: biber, karanfil, çivit, brezilya ağacı, buhur ve fazlaca sayıda hindistan cevizi (Apellániz, 2021, s. 22-24). Literatür ve birincil kaynaklar ışığında Venedik'in 16. yüzyılın ilk dönemlerinde yaşadığı sıkıntının Akdeniz baharat ticaretinin bitmesinden değil seyrekleşmesinden kaynaklandığını söylemek mümkündür. 1496'da İskenderiye ve Beyrut'tan 6.850 colli (141,122 kg) baharat alabilen Venedikliler'in 1502'de satın alabildiği miktar sadece 1.720 colli idi (İncalcık, 2000b, s. 403).

Portekiz'in Avrupa'da baharatın ana tedarikçisi olmak istemesi ve bu amaçla yaptığı girişimler 1500'lerin başından itibaren sonuç vermeye başlamıştı. 1501'de Hollanda, 1504'te de 380 colli Kalikut karabiberi ve diğer baharat çeşitlerinin yüklü olduğu Portekiz gemilerinin Falmouth'a gelmesiyle İngilizler bu yeni girişimden faydalanmak istemişlerdi. Augsburglu tüccarlar 1503'ten itibaren Venedik yerine Lizbon'dan baharat alımına başlamışlardı. Ravenburg'daki Magna Societas ise 1507'den itibaren karabiber alımını Lizbon üzerinden yapma kararı almıştı. Ayrıca 1503'te Cenevizliler de kendi ülkelerine karabiber tedarikini Lizbon üzerinden yapma kararı almışlardı. Portekiz'in Baharat sevkiyatı yıllık 30 bin kental kapasiteye ulaşmıştı. Bu miktar Avrupa pazarlarının ihtiyacını rahatlıkla karşılayabiliyordu. Aynı tarihte Venedikliler kara sınırlarını Cenova'dan gelen ürünlere kapatarak kırsal kentlerin doğrudan Venedik'ten mal almalarını

[∇] Mektup

emrediyordu. Portekizliler'in bu girişimleri Venedik'in ticaretini etkilemiş ve baharat ürünleri San Marco'ya eskisi kadar gelmediği için Venedik'te baharat fiyatlarında dalgalanmalar meydana gelmiştir. 1512-1513 yıllarında Viyanalı tüccarlar Venedik'te yeteri kadar karabiber bulamamaktan şikayetçiydiler. Venedikli tacirler 1504-1515 senelerinde Beyrut'tan yalnızca 3.234 collo baharat alabilmişler, İskenderiye'de ise hiç bir baharat ürünü bulamamışlardı. Portekizliler'in Müslümanların gemilerine saldırdığı haberi Venedik'e ulaştığında karabiberin fiyatı collo başına 75 dükadan 95 düka altına çıkmıştı. Portekiz filosu 1501'de Hint Okyanusu'ndan baharatla birlikte ilk döndükleri vakit Venedik'teki baharat fiyatı 33 dükaya çıkmıştı. Akdeniz pazarları da Portekizliler'in Hint Okyanusu'ndaki bu faaliyetlerine benzer tepki vermişti. 1501'de Edirne'de ve Bursa'da karabiberin fiyatı 19 düka iken 29 dükaya, Floransa'da ise 24 dükaya yükselmişti. Kahire'de ise 1496'da collo° başına 66-68 düka olan fiyat Portekiz'in faaliyetleri sonrası 1505'te 192 dükaya fırlamıştı. Venedikliler 1514'te Doğu Akdeniz üzerinden karabiber ve baharat sevkiyatını arttırarak fiyatlardaki dalgalanmanın önüne geçmeyi ve eski güzergahı canlı tutmayı hedefliyorlardı. Bu sebeple Venedik makamları eskiden sadece belirli ticari kadirgar ile baharat taşınmasına izin veriyor iken artık her türlü tekneye ticari taşımacılık için izin vermekteydi. Ancak bütün bu çabalara rağmen 1515'te Venedikliler eksik kalan işlerini tamamlamak için Lizbon'a gitmek zorunda kalacaktı. 16. yüzyılın ilk çeyreğinde Portekiz baharat ticaretinde Venedik'e karşı üstünlük sağlamış gibi görünüyordu. Öyle ki 1527'de Venedik Senatosu Portekiz kralı 3. Joao'ya Portekiz'in ihtiyacı dışındaki tüm baharatı satın almayı teklif etmiştir. Fakat teklif bir sonuca ulaşmamıştır. Venedik'in Levant'ta 4000 aileyi bulan ve Halep, Trablusşam, İskenderiye ve Kahire gibi yaşayan tüccar kolonileri vardı. Ayrıca Venedikliler Osmanlı pazarlarından aldığı baharat ve ham ipek karşılığında kendi yünlü ve ipekli kumaşlarını bu pazarlara ihraç edebiliyordu. Bu sebeple Venedik'teki bazı kesimler Doğu Akdeniz limanlarının terkedilmesi halinde Osmanlılar'ın göstereceği tepkiden endişe ediyordu. Yine de bu girişim Venedik'in yaşadığı tedarik sıkıntısını göstermesi açısından önemlidir (Braudel, 2017, s. 300-301; İnalçık, 2000b, s. 403-406; Lane, s. 1973: 289-292).

° Yük başına

Osmanlı Devleti 1517’de Suriye ve Mısır’ı ele geçirdiğinde Venedikliler telaşa kapılmış ancak Osmanlılara karşı çıkacak kadar ileri gitmemişlerdi. Venedik’in baharat tedarik ettiği Halep, Trablusşam, İskenderiye ve Kahire gibi kentler artık Osmanlılar’ın eline geçmişti. Önceleri Memlûk Devleti’ne bağlı olan Mekke ve Medine de artık Osmanlı hakimiyeti altına girmiş bulunuyordu. Yemen’deki yerel beyler ise Osmanlı Devleti’nin üst egemenliğini tanımıştır. Böylelikle Osmanlılar Süveyş, Yemen ve Cidde vasıtasıyla Kızıldeniz’e inmiş bulunmaktaydı. Venedik’in yaşadığı en büyük sıkıntılardan biri olan baharat kıtlığının başlıca sebebi Portekizliler’in Hint Okyanusu’nda hiçbir Müslüman gemisine göz açtırmamasıydı. Osmanlılar’ın doğrudan Kızıldeniz’e inmesi ve Portekizliler ile mücadeleye girişmesinin en önemli nedeni ise eski güzergâh üzerinde Portekizliler’in uyguladığı ambargoyu kırmak ve geleneksel baharat rotasını yeniden canlandırarak gümrük gelirlerinin artmasını sağlamaktı. Bu yüzden Hindistan-Levant ticaret yolunun güvenliğinin sağlanması gerekiyordu. Bu amaçla Süveyş’te bir tersane inşa edilmişti. Burada inşa edilen gemiler ile Osmanlı donanması 1525-80 yılları arasında Selman Reis, Özdemir Paşa, Piri Reis ve Seydi Ali Reis gibi amiraller ile pek çok kez Hint Okyanusu’na açılmıştır. Portekizliler’i Kızıldeniz’den uzak tutmak, Levant-Hindistan ticaretinin güvenliğini sağlamak ve ticari gemilere eskortluk yapmak Osmanlı donanmasının Hindistan’daki temel amaçlarından (İnalçık, 2000b, s. 380-384; Özbaran, 1990, s. 2-5).

Osmanlı Devleti’nin Hint Okyanusu’ndaki faaliyetleri sonuç vermeye başlamıştı. 1525 tarihinden sonra Osmanlı donanmasının Portekiz filosunun karşısına çıkmasıyla birlikte Hindistan’dan Kızıldeniz’e giden tüccar gemileri Portekiz devriyelerini daha kolay atlatıyordu. Açe’den yapılan baharat sevkiyatı 1530’da Kızıldeniz’e ulaşmıştı. Osmanlı Devleti Portekizlilere karşı kendisinden yardım isteyen Açe Sultanı Alaeddin’e destek veriyordu. Hindistan’ın en büyük karabiber ihracatçısı olma iddiasında bulunan Açe Sultanı bu işbirliğine karşılık Kızıldeniz’e düzenli olarak baharat sevkiyatı yapmaya başlamıştı. 1527’de İskenderiye, Beyrut ve Trablusşam limanlarından yapılan baharat ikmali 15. yüzyıldaki seviyesine ulaşmıştı. 1525’de İran seyahati dönüşünde Halep’ten geçen Portekiz elçisi António Tenreiro Venedikli tacirlerin burada yoğun olarak çalıştığından bahsetmekteydi (Özbaran, 2007, s. 46). Venedik’in Levant ticareti

16. yüzyılın ortalarında tamamen toparlandı. Ancak kaliteli baharat türlerinin fiyatı 15. yüzyıla göre iki kat artmıştı. 1496'da Kahire'de 66 düka olan karabiberin fiyatı 1531'de 130 düka olmuştu. Bunun sebebi Kızıldeniz üzerinden Mısır'a baharat getirmenin eskiye göre daha tehlikeli olmasıydı. Osmanlı Devleti Hindistan-Kızıldeniz yolunu açık tutmak için mücadele ediyordu. Ancak Portekiz filosu kesin bir yenilgiye uğratılmış değildi ve Portekiz Krallığı'nın Hint Okyanusu'ndan çekilme gibi bir niyeti yoktu. Bu güzergâhı işlevsiz hale getirmek ve baharatı Ümit Burnu üzerinden Lizbon'a ulaştırmak için donanma faaliyetlerini devam ettiriyorlardı. 1546-47 yılları arasında Portekiz filosu Malabar kıyılarında etkili bir faaliyet gösterip karabiber kaçakçılığını büyük oranda engellemeyi başarmıştı. Dolayısıyla her iki tarafta birbirlerine karşı kesin bir üstünlük sağlayabilmiş değillerdi. Hint Okyanusu'ndaki bu belirsiz durum ticareti daha tehlikeli bir hale getirdiğinden fiyat artışlarının yaşanması olağan bir durumdu (Braudel, 2017, s. 303; İnalcık, 2000b, s. 406-407; Steensgaard, 1973, s. 9).

16. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren Doğu Akdeniz ticaret yolunun yeniden canlanmasının çeşitli sebepleri vardı. Osmanlılar'ın Hint Okyanusu'ndaki faaliyetleri Portekiz ablukalarını gevşetmeyi başarmıştı ve Müslüman tüccar gemileri eski rotalarından riskli de olsa geçebiliyordu. Bu tüccar gemileri Osmanlı askerleriyle ve toplarıyla takviye edilmişti. Böylelikle Portekiz filosu bu gemilere kolaylıkla saldırıp, mallarına el koyamıyordu. Bunun dışında Portekizliler'in Atlas Okyanusu üzerinden getirdiği baharat ucuz olduğu için yüzyılın başında Avrupa'da oldukça rağbet görmüştü ama Venedik üzerinden Avrupa'ya dağıtılan Doğu Akdeniz baharatına kıyasla daha kalitesizdi. Ayrıca Portekizliler Asya'dan ucuza aldığı baharatın düşük fiyatını muhafaza ederek uzun vadede zarar etmeye başlamışlardı. Yaşanan gemi kayıpları, malların yolculuk esnasında zarar görmesi gibi sebepler Portekizliler'in zararının başlıca nedenlerindendi. İlaveten geleneksel Kızıldeniz yolu mesafe olarak daha kısaydı. Bütün bu sebepler özellikle 1545'den itibaren Kızıldeniz ticaretinin net bir şekilde yeniden canlanmasına zemin hazırlamıştı. Açe sultanı Osmanlı yardımlarının devamını sağlamak ve iş birliğini devam ettirmek adına bu tarihten itibaren büyük partiler halinde karabiberi Kızıldeniz'e göndermeye başlamıştı. 1569 yılında büyük miktarda baharat Osmanlı limanlarına geldiğinde Flander'deki karabiber fiyatları bile düşüşe geçmişti. Braudel'in deyiimiyle “*Akdeniz'in karabiber ticaretinden*

büyük bir parçayı, hattâ en büyük parçayı kendi lehine tekrar toparladığı inkâr edilemez” (Braudel, 2017, s. 306). Portekizliler ise bu yeni gelişmelerden dolayı oldukça kaygılıydılar (Boxer, 1969, s. 417).

Akdeniz baharat trafiğinin yeniden canlanması en çok Venedik Cumhuriyeti’nin işine yaramaktaydı. Venedik diğer Batı Avrupa ülkelerine kıyasla yüzü Levant ticaretine dönük bir ülkeydi. İç pazardaki taleplerini ağırlıklı olarak Doğu’dan gelen ürünlerle karşılıyordu. Doğu Akdeniz güzergâhının tekrardan aktif hale gelmesi Venedik’in baharat arzının eskisi gibi karşılanması anlamına gelmekteydi. Ayrıca yaklaşık iki yüz yıldır İskenderiye, Kahire, Halep ve Şam gibi Doğu Akdeniz’in çeşitli kentlerinde yerleşmiş Venedikli tüccar kolonileri için eski kazançlarını yeniden elde etme fırsatı doğmaktaydı. Cenevizliler, Raguzalılar ve Fransızların sahip oldukları tüccar kolonileri Venedikliler’inkine kıyasla daha azdı. 1554-1564 tarihleri arasında yıllık 20 bin ile 40 bin kental civarı baharat İskenderiye’ye geliyordu. Libre cinsinden hesaplandığında yıllık ortalama 1.000.000 ile 2.000.000 libre baharatın kente ulaştığı görülmektedir. Yukarıdaki tablo incelendiğinde bu sayıların Portekizliler’in Hint Okyanusu’na inmeden önceki sayılarla aynı olduğu görülmektedir. Venedikliler ise kentteki baharat ticaretinin önemli bir bölümünü temsil ediyordu. 1554’te İskenderiye’den 6.000 kental (6 colli) baharat alımı yapmışlardı. Kahire’deki Venedik Konsolosluğu raporlarına göre 1560-64 arasında kentte Venediklilere yapılan ihracat yıllık 12.000 kental civarında idi. Bu sayı Portekizliler’in Venedik’e baharat ticaretinde rakip olmadığı zamanlardaki kadar yüksektir. 1564’te Venedik konsolosu kente 25.000 kental karabiber ulaştığından bahseder. Ayrıca konsolos 1565’in Ağustos ayında Cidde’ye Hindistan’dan gemilerle 20.000 kental karabiber sevkiyatı yapıldığından ve bu gemilerin birinin Daibul’dan, dört tanesinin Gucerat’tan, iki tanesinin Surat’tan, sekiz tanesinin Batical’dan, üç tanesinin Kalikut’tan geldiğinden söz etmekteydi. Aynı dönemde Lizbon’a 10.127 balya karabiber geliyordu. Kızıldeniz’e gelen baharatın miktarı 16. Yüzyılın ikinci yarısında Lizbon’a gelen miktarla eşitti. Hatta bazı dönemlerde daha fazla olduğu bile oluyordu. Doğu Akdeniz baharat ticaretinin yeniden canlanması ile birlikte Avrupa’daki baharat tüketimi de artmıştı. Hem Portekiz’den hem de Levant üzerinden Avrupa’ya yapılan baharat sevkiyatı ve rekabet, Avrupa pazarlarında çeşitliliğin artmasına

katkı sağlamaktaydı. Venedik Levant'taki baharat ticaretinde lider konumdaydı ve Serenissima'ya Osmanlı limanları üzerinden bolca baharat gelmekteydi. Venedikli tüccarlar İskenderiye'ye geldiklerinde yanlarında yünlü ve ipekli kumaşlar, cam, bakır gibi kendi mamul mallarını da getiriyorlardı. Altın ve gümüş paralar haricinde takas usulü de Venedikliler'in baharat ticaretinde sıklıkla başvurduğu bir ödeme yöntemi idi. Venedikliler Osmanlı Devleti ile savaş zamanlarında Levant ticaretinde kısa süreli kayıplar yaşasa da çıkarları gereği bir şekilde Levant ticaretinin devamını sağlamayı başarıyorlardı (Braudel, 2017, s. 308-310; İnalçık, 2000b, s. 407-408; Lane, 1940, s. 582-587; Lane, 2017, s. 33-35).

Venedikliler'in baharat ticaretinde aktif oldukları tek kent İskenderiye değildi. Halep ve Şam'da Batı'ya baharat ticaretinin yapıldığı önemli kentlerdendi. Kızıldeniz'den Cidde'ye getirilen baharat aynı zamanda kervanlarla bu iki kente de götürülmekteydi. 1538 İrakeyn Seferi ve 1546 Basra'nın ele geçirilmesiyle Osmanlı Devleti Hürmüz Boğazı'nda da Portekizliler'in karşına çıkmış ve Basra üzerinden de baharat tedarikini canlı tutmak için faaliyete geçmişti. Basra ve İran yolu üzerinden gelen baharat kervanları da direkt olarak Halep ve Şam'a gelmekteydi. Halep, Şam'a kıyasla tüccarların daha yoğun olduğu bir kentti. Bu sebeple Venedikliler Suriye'deki baş kolonilerini Halep'e taşımışlardı. İlaveten Halep, Bağdat ve Basra yoluna daha yakın olduğu için coğrafi olarak da daha avantajlı bir konuma sahipti. Ayrıca Halep ve Kahire baharat ticaretinde birbirine rakip olan iki kentti. Bu kentlerden biri baharat ticaretine kapandığı zaman diğeri açılıyordu. Venedikli tüccarlar İskenderiye'de baharat bulamadıklarında doğal olarak Halep'e yöneliyorlardı. Venedikli tüccarların Halep'te yoğun bir şekilde ticaret yaptıklarından yukarıda bahsedilmişti. Ancak İran ile yapılan savaşlar Akdeniz'deki bu canlanma döneminde Halep'i olumsuz etkiliyordu. 1548-53 yılları arasında Osmanlı Devleti ile Safeviler arasındaki savaş ve 1560-63 yılları arasında yaşanan Türk-Portekiz Savaşı, Basra üzerinden Halep'e baharat getiren kervanları olumsuz yönde etkilemişti. Yaşanan siyasi gerginlikler Halep piyasasının durumunu dengesizleştirmişti. Bir günden diğere ani fiyat artışları yaşanabiliyordu. 1557'de Raguzalı firma temsilcisi Christofano Allegretti Mısır'a gitmeye karar verdiğini, Halep'te sabun ve kül dışında hiçbir şeyin bulunmadığından bahsetmekteydi. 1555'te Osmanlı-Safevi savaşı devam ederken pek çok Venedikli

ve Kuzey Afrikalı tüccar Mısır'a gitmeyi tercih etmişti. Bu sebeple kentin ticari hayatında durgunluk yaşanmış olması kaçınılmazdı. Kahire veya İskenderiye'ye kıyasla Halep'e 1550'lerde daha az ürün geliyordu. Ama 1560'lara gelindiğinde Lorenzo Tiepolo kentte kendisini 250 tüccarın karşıladığından bahsetmekteydi. 1563'te ise Pera'daki Venedik baylosu tüccar gemilerinin Suriye'den Venedik'e doğru hareket ettiğini bildirmekteydi. Halep yaşanan bunalımlara rağmen büyük bir ticaret merkezi olmayı sürdürüyordu. Şam'ın durumu da Halep'e benzer bir vaziyette idi. 1538-1540 arasındaki Osmanlı-Venedik Savaşı kentin baharat ticaretini etkilemişti. Ancak 16. yüzyılda Osmanlı Devleti ile Venedik Cumhuriyeti arasındaki yaşanan siyasi krizler kısa süreli olduğundan kentteki ticaret hızlıca toparlanma eğilimindeydi (Braudel, 2017, s. 307-308; İnalçık, 2000b, s. 410; Lane, 1940, s. 583-584). Trablusşam sancağı ve limanı ise Şam eyaletinde baharat ticaretinin yapıldığı ana bölgelerden biriydi. 1516'da Osmanlı hakimiyetine girdikten sonra sancak olarak Şam Eyaletine bağlanan kentin limanı Osmanlı idaresinde iken büyük gelişme göstermişti. Bu sebeple 1579 yılında Osmanlı merkezi yönetimi tarafından ayrı bir eyalet haline getirilen Trablusşam'dan 1583'e gelindiğinde Hristiyan tüccarın en çok uğradığı liman kenti olarak söz edilmekteydi. Bunun sebebi Trablusşam'da yabancı tüccarlardan alınan ihracat vergilerinin ve gemi vergilerinin daha düşük olmasıydı. 1571'de yeni bir kararname ile Trablus limanındaki Avrupa gemilerinden, limandan ayrılırlarken ebatlarına göre bir ödeme yapmaları isteniyordu. Büyük teknelerden 614 akçe, orta boy teknelerden 200 akçe, küçük teknelerden 25 akçe alınması kararlaştırılmıştı. Avrupa tüccarları ve Osmanlı gümrük görevlileri tarafından ortaklaşa alınan bu karar 1571'de Sultan tarafından da onaylanmıştı. Trablusşam; 16. yüzyılın ortasından itibaren Avrupa'dan gelen yün, ipekli dokumaların, bakır, kalay ve çelik gibi madenlerin baharat ile takas edildiği önemli bir ticaret merkezi olmuştur. Fransa, Ceneviz, Marsilya ve Venedik'ten gelen tacirlerin oluşturduğu Avrupalı tüccar taifesinin başını Venedikli tacirler çekiyordu. Tıpkı Halep ve İskenderiye'de olduğu gibi Trablusşamda da Venedikliler oldukça aktiftiler. Yanlarında bakır, kalay, ipekli ve yün kumaşlar getirip %2'lik ihraç gümrüğü ödeyerek bu ürünleri satıyor ve karşılığında baharat satın alıyorlardı (Barkan, 2001, s. 211; İnalçık, 2000, s. 410-411; Bayat, 2012, s. 295). 1591-92 yıllarına gelindiğinde Lizbon'a gelen baharat miktarıyla Kızıldeniz üzerinden Levant'a ulaşan baharat miktarı hemen hemen aynıydı. Her iki bölgeye yıllık

ortalama 30.000 kental karabiber gelmekteydi. Venedikliler 1588'de 6000 kantar Portekiz baharatından da satın almıştı. Paulo Dandolo bu girişimin Venedik'in Doğu Akdeniz ticaretinin sonu olabileceğinden endişe ediyordu. Osmanlı limanlarından gelen baharatın haricinde Portekizlilerden de benzer miktarda baharat alınması Venedik'te baharat fiyatlarının %20 düşmesine sebep olmuştu. Venedikliler bu durumu felaket olarak nitelendirmekteydi. Gereğinden fazla karabiberin Venedik piyasasına sokulması baharat fiyatının düşmesine yol açmıştı. Avrupa'da ve Osmanlı topraklarında Amerikan altın ve gümüşünün piyasalara girip fiyatların yükselmesine sebep olduğu bir dönemde Venedik'te karabiber fiyatlarında dalgalanmalar yaşanması kentteki ticarete zarar veriyordu. Bunun haricinde 1578-90 yıllarında Osmanlı ile İran arasında yaşanan savaş hem Osmanlı Devleti'nde hem de İran'da para krizlerine yol açmıştı. Sonuç olarak bu durum Halep piyasasına da zarar vermektedir. Bu sebeple 1586'da Suriye'den Venedik'e giden mallardan alınan gümrük vergisi yüzde 1, 1.5 oranlarında arttırılmıştır. Savaş sonrası ise durum toparlanmış gibi görünmektedir. Venedik'in 1593'de Suriye ile yıllık ticaret hacmi 1 milyon altın iken 1596'da 2 milyon altın olmuştur. Ticareti yapılan ürünlerin başını ipek ve baharat çekmektedir. 1593 yılından itibaren Venedikliler İskenderun limanını da aktif olarak kullanmaya başlamışlardı. Gümrük maddesinde belirtildiği üzere Trablusşam'daki gümrük görevlileriyle yaşanan pek çok anlaşmazlık bu limanda yaşanmamaktaydı. Bu sebeple Venedikli tacirler faaliyetlerini bu limanda yoğunlaştırmışlardı (Braudel, 2017, s. 333-423; Steensgaard, 1973, s. 54-56).

Bursa ve İstanbul baharat ticaretinin yapıldığı diğer önemli kentlerdendi. Mısır ve Suriye üzerinden bu kentlere nakledilen baharat Venedikliler tarafından satın alınıyordu. Bursa 17. yüzyıla kadar doğudan gelen malların antreposu olma konusunda önemini korusada kentte baharatın fiyatının yüksek olması sebebiyle Mısır ve Suriye ile rekabet edebilecek seviyeye yükselememişti (İnalcık, 1992, s. 448). İstanbul ise Osmanlı Devleti'nin başkenti olmasından ötürü öncelikle iâşe konusunda ön plana çıkmaktaydı. Osmanlılar Roma geleneğinde olduğu gibi başkenti imparatorluklarının en büyük ve en müreffeh kenti yapabilmek için ülke içinden ve dışından pek çok insanın İstanbul'a yerleşmesini sağladılar. 16. Yüzyılda nüfusu üç yüz bini geçen bu kentin en önemli meselesi de kentin iâşesinin düzenli olarak yapılabilmesiydi. 1517'den sonra Mısır ve Suriye, 1538

sonrası da Irak ve Basra'nın ele geçirilmesiyle karadan ve denizden, baharat dahil pek çok ürün kervanlarla ve Osmanlı kaptanlarının öncülüğündeki gemilerle İstanbul'a gelmekteydi (BOA, Fon Kodu TS.MA.d., Dosya No 6809, Sayfa No 1; BOA, Fon Kodu A.DVNS.MHM.d., Dosya No 46, Sayfa No 99; BOA, Fon Kodu A. DVNS.MHM.d., Dosya No 40, Sayfa No 190). Kent Fatih Sultan Mehmet döneminden itibaren büyük bir ticaret merkezi yapılmak istenmiş ve bu sebeple kapalı çarşı, un kapanı, yağ kapanı, yemiş kapanı gibi ticari merkezler inşa edilerek dünyanın herhangi bir bölgesinden pek çok tacirin başkente gelip ticaret yapması amaçlanmıştı (Genç, 2000, s. 41-43; İnalçık, 2000b, s. 227-231). Dolayısıyla baharat da İstanbul'da ticarete konu olan bir üründü. Özellikle Galata, Frenk tüccarların çoğunlukta olduğu bir yer olduğu için kentteki ticaretin önemli bir kısmı burada gerçekleşiyordu. Venedikli tacirlerin Hindistan'dan gelen tüccarlardan çivid ve karanfil gibi pahalı baharat türlerini aldıkları oluyordu. Örneğin Venedikli Gazir veled-i Civan, El-hac Ali bin El-hac Hüseyin'e 57 bin akçe değerindeki 60 çile çukadan vermiş ve karşılığında aynı değerde karanfil ve çivid almıştı (Bulunur, 2014, s. 276). Ancak İstanbul'da daha çok ipek, pamuk ve çeşitli kumaşların ticareti ön plana çıkmaktaydı. Kentte baharatın ticaret hacmi Mısır ve Suriye'deki kadar büyük değildi. Halep, Şam, İskenderiye ve Kahire gibi kentler yüzyıllardır Frenk tacirler için Kızıldeniz ve Basra üzerinden gelen baharatın ana tedarik noktalarıydı. Aynı zamanda İstanbul'un bu kentlere nazaran baharatın geldiği Kızıldeniz ve Basra'ya daha uzak bir konumda olması sebebiyle kentin Suriye ve Mısır ile baharat ticareti konusunda rekabet etmesi zorlaşıyordu. Ayrıca kente gelen baharat çoğunlukla Mısır üzerinden geliyordu. Bu sebeple 1517'den itibaren Ortadoğu ve Kahire'ye, sonraki yıllarda da Bağdat ve Basra'ya hakim olan Osmanlı İmparatorluğu Doğu Akdeniz ticaretini İstanbul'da yoğunlaştırma planlarından vazgeçip mevcut düzeni korumak üzerine yoğunlaşmıştı (Braudel, 2017, s. 303).

16. yüzyılın ortalarından itibaren Amerika'dan gelen altın ve gümüşlerin Akdeniz piyasasına girmeye başlamasıyla yaşanan fiyat devrimi başta Osmanlı Devleti olmak üzere pek çok Avrupa ülkesinde hiperenflasyon oluşturmuştu. Bunun sonucunda fiyatlar %100 civarında artmış, para birimleri taşışe uğramıştı. Osmanlı pazarlarında baharatın fiyatı yük başına 200 düka kadardı. 1587'de Venedik'te bu fiyat 120 dükaya kadar çıkmıştı. 1583'te Halep'te aynı durumu

yaşamaktaydı. Ancak bütün Akdeniz ülkeleri bu durumdan etkilendiğinden fiyat devrimi olarak bahsedilen gelişmenin Akdeniz'deki ticarete bir daralmaya sebep olduğu söylenemez. Nitekim 1590'larda Doğu Akdeniz ticareti canlılığını korumaktadır. 1596'da Halep'te Venedik'e giden mallardan alınan gümrük vergisi oranı yeniden düzenlenip yüzde 2'ye düşürülmüştür. 1603'te Venedik'in Halep'te ticaret hacmi 1.5 milyon altın civarındaydı. Ayrıca Halep'teki 16 Venedik firması faaliyetlerini aktif bir şekilde sürdürmekteydi. Fransızlar ise yarım milyon altınlık bir ticaret hacmine sahipti. Avrupalıların buradaki toplam ticaret hacmi yıllık 3 milyon altını buluyordu. Venedik Cumhuriyeti, Osmanlı Devleti ile yaşanan pek çok krize (1499-1503 Savaşı, 1538 Preveze Savaşı, 1569-1573 Kıbrıs-İnebahtı Savaşı) rağmen Levant baharat ticaretinde 16. yüzyıl boyunca en çok faaliyet gösteren devlet olabilmeyi başarmıştı (Braudel, 2017, s. 262-336; Pamuk, 1999, s. 139-140).

Doğu Akdeniz baharat ticaretinin yeniden canlanmasında Osmanlı Devleti'nin Kızıldeniz'e inip Portekizliler'in karşısına çıkmasının önemi büyüktür. Memlükler, Portekizlileri durdurma konusunda yetersiz kalmış ve Portekiz filosu Kızıldeniz'e giden deniz güzergahını büyük oranda bloke ederek Levant baharat ticaretinde kriz yaşanmasına sebep olmuştu. Osmanlılar'ın Portekizlilere karşı yürüttüğü mücadele Portekiz gemilerini Hint Okyanusu'ndan tamamen çıkarmaya yeterli olmasa da en azından geleneksel baharat yolunun yeniden açılmasını sağlamıştır. Portekizliler 16. Yüzyıl boyunca Osmanlılara ve Osmanlılar ile iş birliği yapan Açe Sultanlığı gibi pek çok devlete karşı faaliyette bulunsalarda Kızıldeniz-Levant güzergahının yeniden canlanmasının önüne geçememişlerdir. Portekizliler'in kazandığı önemli başarı ise Avrupa'ya yapılan baharat tedariğinde Venedik Cumhuriyeti'ne rakip olmak olmuştur. (Boxer, 1969, s. 417-420).

Doğu Akdeniz'deki baharat ticaretinin yeniden canlanmasında tek faktör Osmanlılar'ın Kızıldeniz'e inmeleri değildir. Mısır ve Suriye'yi ele geçirdikten sonra Osmanlı Devleti, Memlüklerin aksine fiyat sabitleme politikası izlememiş, daha liberal davranarak serbest fiyat politikası yürütmüştür. Osmanlı Devleti baharat ticaretini gümrük gelirlerini arttırdığı ve hazineye yarar sağlamasından ötürü destekliyordu. Venedik ve Fransa'ya baharat satışının hazineye çok faydası

olduğu belirtilerek teşvik ediliyordu (BOA, Fon Kodu A.DVNS.MHM.d., Dosya No 48, Sayfa No 220). Hadım Süleyman Paşa ve Semiz Ali Paşa'nın sadrazamlıkları döneminde Osmanlı Devleti baharat yolunun canlılığını koruması ve ticaretin devam etmesi için Portekizliler ile antlaşma yoluna gitmeyi de denemişlerdi. Semiz Ali Paşa Portekizlilere Sind, Cambay, Dabul ve Kalikut'ta Osmanlı tacirlerinin yerleşmesine izin verilmesine karşılık Basra, İskenderiye ve Kahire'de Portekizlilere aynı hakların tanınacağına söz veriyordu. Böylelikle Portekizliler ile bir serbest ticaret antlaşması imzalanıp Hint Okyanusu'ndaki mücadelenin bitirilmesi ve Hindistan-Kızıldeniz-Basra güzergâhının daha güvenli bir hale getirilmesi planlanıyordu. Ancak Lizbon ve Goa'nın teklifleri kabul etmemesi sebebiyle bu serbest ticaret antlaşması tasarısı hayata geçirilemedi. Ama bu müzakereler Osmanlılar'ın Doğu Akdeniz baharat ticaretini canlı tutmak için birçok yola başvurduğunu göstermesi açısından önemliydi (Casale, 2006, s. 170-182).

16. yüzyıl Osmanlı-Venedik ticaretine konu olan önemli ürünlerden bir diğeri de ipektir. Önceki maddelerde bahsedildiği üzere bilhassa 1. Bayezid devrinde Osmanlı Devleti'nin doğuya doğru genişleyip, Sivas'a kadar gelmesiyle önceleri Tebriz, Trabzon ve İstanbul güzergâhı üzerinden Avrupa'ya ulaşan ipek, artık kervanlar vasıtasıyla Anadolu'dan geçip Bursa üzerinden Avrupa'ya gönderilmeye başlanmıştı. İran üzerinden gelen ipek kervanlarının İstanbul'a ve Ege'deki limanlara ulaşması açısından önemli bir konumda bulunan Bursa, kuzey kervan yolu olarak bilinen ticari güzergâhın üzerinde bulunması sebebiyle bir antrepoya dönüşmüştü. Bunun haricinde İran ipek kervanlarının uğradığı önemli şehirlerden biri de Halepi. Coğrafi olarak Tebriz, Gilan gibi ipek üretiminin yapıldığı önemli merkezlere yakın olması ve Doğu Akdeniz'in kıyısında bir kent olması sebebiyle uluslararası ticarete uygun bir konumda olan Halep, İran İpeğinin Ortadoğu'daki önemli antrepolarından biriydi. Bu sebeple Venedikliler, Floransalılar ve Cenevizliler bu iki kentte yoğun bir ticari faaliyet yürütmekteydiler. Bilindiği üzere bu İtalyan kent devletlerinin 15. yüzyıldan itibaren yünlü ve ipekli dokuma sanayileri geliştikçe, Anadolu ve Ortadoğu'ya gelen ham ipeğe daha çok ihtiyaç duymaya başlamışlardı. Çin ipeğine nazaran daha ucuz ve daha kaliteli olan İran ipeği İtalyan dokuma sanayisi için önemli bir

ham madde idi (Çizakça, 1980a, s. 143; Faroqhi, 2003, s. 102-103; İnalçık, 2000b, s. 280).

Osmanlı Devleti'nin 1517'de Suriye ve Mısır'ı ele geçirmesiyle Halep, Şam gibi kentlere gelen ipek kervanları da doğrudan Osmanlılar'ın denetimine girmiş bulunuyordu. Böylelikle Osmanlı Devleti İran'dan gelen ipeğin Avrupa'ya aktarıldığı önemli Ortadoğu kentlerinin de ele geçirmiş ve ipeğin Osmanlı ticaretindeki gelir payı artmıştır. Ayrıca İstanbul da Fatih Sultan Mehmed döneminden itibaren Avrupa ile ipek ve kumaş ticaretinin yürütüldüğü önemli merkezlerden biri olmuştur. Özellikle Pera ve Galata'nın çeşitli bölgelerinde bulunan Venedikli, Floransalı ve Cenevizli tüccarlar Bursa üzerinden kente gönderilen ham ipeği cam, bakır, kalay, kağıd, Frenk sabunu ve yünü, ipekli kumaşlarıyla takas ediyorlardı (Bulunur, 2014, s. 266-271; Dursteler, 2012, s. 241-244; Pedani, 2012, s. 227-228).

İpek ticaretinin Osmanlı topraklarındaki en eski ve en önemli antrepolarından biri olan Bursa 16. yüzyılda da İtalyan tacirleri açısından önemini korumaktaydı. İstanbul'un fethinden sonra Osmanlı Devleti yeni başkentinde ipekli kumaş sanayisinin gelişmesi için Bursa'ya gelen ipekten başkentin ihtiyaç duyduğu kadarını alır, kalanının ticaretine izin verirdi. 1487-1512 yılları arasında kente büyük miktarda ham ipek geliyordu. Öyle ki 1460 tarihinde 180 bin akçe olan Bursa gümrük geliri 1494'te 5.5 milyon akçeye gelmişti. Yük hesabıyla ortalama senelik 3.125.000 lidre ipeğin kentten çıktığı anlaşılmaktadır. Çoğu Venedik, Floransa ve Cenova'dan gelen İtalyan tacirler kentteki belirli hanlara yerleşip (çoğunlukla Piriç Hanı) İran'dan ham ipek getiren toptancılardan takas ve nakid yoluyla alım yapıyorlardı. Kentte uzun süre kalmak için kefalet şartını yerine getirmeleri gereken Venedikli tacirler kentteki zımmîlerin kefilliğinden yararlanıp uzun süreli oturum hakkı elde edebiliyorlardı. Bazıları ise yanlarına aldıkları ipek ve ipekli kumaşlarla Foça iskelesine dönüp ayrılıyorlardı. Bunun dışında kentte Floransalı, Cenevizli ve Dubrovnikli tacirler de bulunmaktaydı (Dalsar, 1960, s. 142-143; Faroqhi, 2003, s. 106; İnalçık, 2000b, s. 278-279).

Venedik'in Osmanlı Devleti ile ticari ilişkilerindeki rakipleri hem bölgesel hem de ürün bazında değişim gösteriyordu. Baharat ticaretinde Halep, Trablusşam ve İskenderiye'de 16. yüzyıl boyunca en büyük ithalatçı olan Venedik, Bursa'daki

ipek ticaretinde bilhassa Floransalı tacirler ile rekabet halindeydi. Bunun haricinde Cenova da bu rekabete dahildi. Cenevizliler'in Bursa'da yaptığı ticarete en önemli ithalat kalemini yıllık 369 bin düka altın ile ham ipek oluştuyordu. 1501 yılının ilk aylarında Floransalılar'ın kentte satın aldığı 60 balya ipek Cenovalılar'ın aldığından iki katı idi. Fiyatlar ise 62-69 akçe arasında değişiyordu. 16. yüzyılda savaş veya krizlerin olmadığı dönemlerde Bursa pazarına yılda ortalama 6 yük kervanı geldiği bilinmektedir. Bu da ortalama 120 metrik ton ham ipeğe tekabül ediyordu. Kente gelen ham ipeğin yüzde 75'lik kısmı İtalyan kent devletlerine ihraç edilmekteydi (İnalcık, 2000b, s. 280-281).

2. Bayezid devrinde Bursa'daki ipek ithalatı rekor düzeye çıkmıştı. Ancak Safevi Devletini ekonomik açıdan da çökertmeyi amaçlayan 1. Selim'in ipek ithalatına ambargo koymasıyla birlikte Bursa ipek endüstrisinde iflaslar ve işsizlik baş göstermiş, birçok tezgah kapanmıştı. Ayrıca Bursa'da ham ipek fiyatları da fırlamıştı. İlaveten İran sınırının ipek ticaretine tamamen kapanmasıyla İtalyan paralarının Safevi Devleti'ne gitmesi de engellenmiş oluyordu. Bu sebeple Sultan 1. Selim'in uyguladığı bu ambargo İtalyan dokuma sanayisini en önemli kaynağından yoksun bıraktığı için Venedik, Floransa ve Cenova gibi pek çok İtalyan kentinde panik havası hakimdi. Astarabad-Hazar Denizi, Astrahan güzergâhını yeniden canlandırmanın yollarını arayan İtalyan tacirleri Bursa yolu kapanınca Halep üzerinden ipek ticaretini sürdürmeyi denediler. Ancak 1. Selim'in Halep'i ele geçirip İran sınırında uyguladığı sıkı denetimleri burada da uygulamasıyla birlikte yasaklardan kaçmak daha zor bir hale gelmişti. Ancak Ermeni tacirler sınırlı bir muafiyete sahipti. Bu tacirlerin Diyarbakır'a gidip İran ipeği almalarına izin veriliyordu. Bu ayrıcalığın gelen tepkileri bir nebze azaltıp, dolaylı yoldan sınırlı bir ticarete müsaade etmek amacıyla verildiği söylenebilir (Faroghi, 2003, s. 104-105; Çizakça, 1980a, s. 143).

İpek ambargosu 1. Selim'in saltanatı boyunca uygulanmaya devam etti. Padişah bu uygulamayı sadece Safevi Devleti'ni zayıflatma aracı olarak değil, Osmanlı Devleti içindeki ticari etkinliğe yeni bir yön verme amacıyla da yapıyordu. Bursa pazarındaki İran menşeli ham ipek, yerli ipeğin gelişmesini engelliyordu. Bu sebeple Sultan Selim ambargoyu daha da sıkılaştırarak İran ile ipek ticareti yapan tacirlerin ve Osmanlı topraklarındaki İranlı tüccarların

tutuklanmasını emretmişti. Venedik temsilcisi B. Contarini Halep'e gelen ipek kervanlarının kente gelmesi yasaklanarak İstanbul'a götürülmesinin planlandığını yazmaktaydı. Contarini'ye göre İstanbul'u ipek ticareti için büyük bir antrepoya çevirme amacıyla bu eylemlere başvuruluyordu. Ancak 1520'de 1. Süleyman'ın tahta çıkmasıyla yasak önemli ölçüde gevşetilecekti. Sultan Süleyman aynı zamanda hapisteki tüccarları da serbest bırakarak İran ile ipek ticaretini eski düzeyine kavuşturmayı başarmıştır. Ayrıca Azerbaycan'ın ipek üretim merkezlerini ele geçirmek Padişahın amaçlarından biri olmuştur. Bu sebeple İran üzerine 1533-55 yılları arasında üç farklı sefer düzenleyen Sultan Süleyman'ın ham ipeğin ihracı konusunda da ana tedarikçi olma gayesi taşıdığı düşünülebilir (Dalsar, 1960, s. 169-169; Faroqhi, 2003, s. 106; İnalcık, 2000, s. 282).

16. yüzyılın ortalarında gelindiğinde Bursa önemli bir ipek antreposu olma özelliğini koruyordu. Venedikliler'in kentteki en önemli rakipleri ise Floransalılardı. 1499-1502 Osmanlı-Venedik savaşı Venedikliler'in kısa süreli olarak Osmanlı piyasasından çıkarılmalarına sebep olmuştu. Fırsattan yararlanan Floransalılar, Venedikli tacirlerin boşluğunu doldurmak niyetindeydi. 16. yüzyıl aynı zamanda Floransa'nın ticaret hacminde patlama yaşadığı bir yüzyıldı. 1527'de Sultan Süleyman Floransalılara verilen ayrıcalıkları yenileyip Fatih'in yaptığı gibi Floransalılar ile ticareti teşvik ederek Venedik-Floransa rekabetini kızıştırıyordu. İmparatorluğun Kanuni döneminde ciddi bir servet birikimine ulaşması, Batı'nın lüks yünlü ve ipekli kumaşlarına olan talebi de arttıyordu (İnalcık, 2011a, s. 29-40).

1550'li yıllardan itibaren ipek ticaretinden elde edilen gelir düzenli olarak artış göstermekteydi. 1540'da 3.8 milyon akçe olan mîzân-ı harîr vergisi 1557'de 4.2 milyon akçeye yükselmişti. 1555'te İran ile yapılan Amasya Anlaşmasının bu artışta etkisi olduğu açıktır. 1578 yılına kadar işlek durumda olan Bursa-Azerbaycan yolu 1578-90 yılları arasında cereyan eden Osmanlı-İran savaşı sebebiyle önemli bir darbe yemişti. 1. Selim'in ipek yasağı ve Osmanlı-İran savaşları kısa dönemlik krizlere sebebiyet vermişti. Ancak Safeviler ile yapılan bu savaşın uzun sürmesi sebebiyle İran'dan gelen ipek kervanlarının kesilmesi Osmanlı Devleti'ni ham ipek üretimi yapmaya zorlamaktaydı (Alkan, 2005, s. 94; Faroqhi, 2003, s. 106; İnalcık, 2011a, s. 29-40).

Anadolu’da ipek üretiminin 13. yüzyılda, Anadolu Selçukluları döneminden beri yapıldığı düşünülmektedir (İnalcık, 2002, s. 208). Bursa’da ise kesin bir tarih verilmesede 15. yüzyılın sonlarından itibaren ipek üretim merkezlerinin olduğu bilinmektedir. Yavuz Sultan Selim’in İran ile ipek ticaretini tamamen yasaklamasından sonra Bursa ve Tebriz-Bursa güzergâhı üzerindeki, yakınındaki çeşitli sancaklarda ipekböcekçiliği gelişim göstermişti. 1578’de Safeviler ile savaş yeniden başlayınca Osmanlı topraklarındaki ham ipek üretimi yeniden yukarı doğru ivme kazanmıştı. Anadolu ve Rumeli’deki pek çok bölgede ham ipek üretimi özellikle 1578’den itibaren yükselişe geçmişti. Halep ve Yunanistan gibi yerler ise ipek üretiminin geliştiği diğer bölgelerdi. Başta Venedikliler olmak üzere diğer İtalyan tacirler ise Bursa’ya eskisi kadar İran ipeği gelmemesi sebebiyle ya Halep üzerinden ya da Yunanistan’daki yerel Osmanlı üreticilerinden ham ipek tedarik etmeye çalışıyorlardı. Avrupa’da 16. Yüzyıl boyunca gelişim gösteren ve üretim hacmi artan dokuma sanayisinin doğal olarak ham ipeğe olan talebi de artmaktaydı. Osmanlı Devleti’de bu talebi karşılayabilmek için ham ipek üretimini arttırmaya çalışmaktaydı (Çizakça, 1985, s. 360-361; Faroqhi, 1980, s. 64; İnalcık, 2020, s. 363-364).

Osmanlı topraklarında üretilen ham ipeğin İtalyan kent devletlerinin ipek ihtiyacını karşılama konusunda İran kadar yeterli olamadığını söyleyebiliriz. 1630’larda İran’daki ipek üretimi yıllık 20.000 balyayı buluyordu. Bu ipeğin 6.000 balyası Avrupaya ihraç edilmekteydi. 3000 balya Marsilya’ya, 1.500 balya Venedik’e geri kalanları da Ceneviz, Floransa ve Messina gidiyordu. Ayrıca Venedikliler 1578-90 Osmanlı İran savaşı sebebiye Bursa’ya sevkıyatı duran İran ipeğinden vazgeçmiş değillerdi. Osmanlı pazarlarından görece ham ipek alımına devam eden Venedikli tacirler İran ipeğine Bağdat-Halep güzergâhı üzerinden ulaşmaya çalışıyorlardı. Nitekim Halep Bursa’dan sonra Batılı tüccarların en çok ipek satın aldığı kentti. 1600 yılına doğru Halep Doğu Akdeniz’deki en önemli ipek ihracat merkezi konumuna gelmişti. 16. yüzyılın sonunda Bursa’nın Haleb’e karşı geri plana düşmesinde Osmanlı-İran savaşının önemli etkenlerden biri olduğu açıktır. 1590-1602 yılları arasında Osmanlı Devleti ve İran arasında barış hakim olduğu için Halep pazarındaki canlılık artmıştı. 1603’te İran ile savaşın yeniden başlamasından önce Halep’in gümrük gelirleri yıllık üç yüz bin dukaya ulaşmış bulunuyordu. Suriye’nin, Osmanlı Devleti’nin hazinesine aktardığı dört

yüz bin dukalık gelir fazlasının dörtte üçü Halep'ten geliyordu (Çizakça, 1985, s. 356; İnalçık, 2000b, s. 300; Steensgaard, 1973, s. 178).

Tablo 3.3: 1605'te Halep'e Avrupa'dan yapılan ithalât

Ülke	Gelir	İskenderun'daki gemi sayıları	Getirilen Ürün
Fransa	800 düka altın	20	Gümüş para
İngiltere	300 düka altın	2 veya 3	Kersey(İngiliz yünlü kumaşı)
Hollanda	150 düka altın	-	-
Venedik	1.500 düka altın	4 veya 5	Yünlü ve İpekli Kumaş

Kaynak: H. İnalçık (2000b). *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi*. İstanbul: Eren Yayıncılık, s. 301; N. Steensgaard (1972). *Carracks, caravans and companies. The structural crisis in the European-Asian trade in the early 17th century*. Kopenhag: Lund, Studentlitteratur: s. 180.

Venedikliler Bursa'da olduğu gibi Halep'te de ham ipek alımı karşılığında yanlarında getirdikleri yünlü ve ipekli kumaşlarla ödeme yapıyorlardı. Halep'e ithal ettikleri ipekli kumaş miktarı 1590'larda 200.000 braccio'yu (endaze) buluyordu. Braudel 16. yüzyılın sonunu kastederek "*Halep'ten, Trablusşam'dan veya İskenderun'dan gönderilen hiçbir Venedikli veya Marsilyalı mektubu yokturki öncelikle ipektен söz etmesin*" der (Braudel, 2017, s. 332). 1578-90 yılları arasındaki Osmanlı İran savaşı Halep piyasasını da olumsuz etkilemişti. Ancak savaş sonrası Halep'in yaşadığı canlanma, ham ipek ticaretinde Bursa'yı geçmesini sağlamıştır. Yukarıda baharat ticaretinde anlatıldığı üzere Halep'teki Venedik ticaret hacmi 1596'da 2 milyon akçeye ulaşmıştı. Ticarete konu olan ürünlerin büyük çoğunluğunu baharat ve ham ipek oluşturuyordu. Yıllık ortalama 4 ya da 5 Venedik gemisinin ziyaret ettiği Halep'te, 1605 tarihinde ihracat hacmi en yüksek devlet olarak Venedik Cumhuriyeti görünmekteydi (Braudel, 2017, s. 333; Steensgaard, 1973, s. 180).

Halep'in 16. yüzyılın sonlarında Bursa'yı ham ipek ticaretinde geride bırakmasının sebepleri tartışmaya açıktır. Öncelikle Tebriz üzerinden kara yolu ile Bursa'ya gelen kervanlardan ipek alan Venedikli ve diğer Avrupalı tacirler aldıkları ürünü Foça veya İzmir limanı üzerinden kendi topraklarına taşıymaktaydı. Halep ise Trablusşam ve İskenderun gibi iki önemli limana yakın bir konumda idi. Dolayısıyla bu iki limana Avrupalı tacirlerin ulaşımı daha kolaydı. 17. yüzyıl başlarında ise Avrupalı tüccarlar, kervanların doğrudan İzmir'e gelmesi için

çalayacaktı. Deniz ticareti her daim kara ticaretinden daha az masraflıydı. İkinci olarak Osmanlı-İran Savaşı (1578-90) Bursa'daki ipek ve ipekli kumaş sektörünü çökertmiş, 1578'de lodra başına 99.71 akçe olan ham ipeğin fiyatı 1584-90 arasında 190 ile 250 akçe arasında seyretmişti. Ayrıca Anadolu'nun pek çok yerinde başlayan suhte ayaklanmaları ve ardından gelen celali isyanları Anadolu'daki dokuma tezgahlarına ve yerel ipek üretim merkezlerine de zarar vermişti. Bunun haricinde İtalya ve Avrupa'nın diğer bölgelerinde de ipek imalatı gelişmeye başlamıştı. Özellikle İngilizler ve Fransızlar daha ucuz kaliteli yün ve yünlü kumaşlar imal ederek Levant piyasasına girmekteydiler. Ancak Osmanlı piyasalarında ön plana çıkmaları 1620'li yıllardan önce olmayacaktı. İlaveten fiyat devrimi de Bursa'daki ham ipek ve ipekli dokumaların fiyatlarının yükselmesinin bir diğer sebebiydi. Ancak Avrupalılar'ın ipeğe olan talebi ve Amerikan gümüşünün Akdeniz piyasasına girmesi, Akdeniz ülkelerindeki birçok ürünün fiyatının artmasına sebep olmuştu. Görüldüğü üzere Osmanlı Devleti'nin siyasi hayatındaki çalkantılar ve iç problemleri ipek ticaretinde bölgesel gerilemeler ve yükselmelere sebep olabiliyordu (Çizakça, 1980b, s. 534-540; Faroqi, 2003, s. 119; İnalçık, 2000b, s. 302).

Venedikliler'in Osmanlı Devleti ile ticari ilişkilerinde önemli yeri olan ürünlerden bir diğeri de softu. Ortaçağ'da Doğu Akdeniz'deki pek çok bölgede üretilen sof, deve veya keçi kılından üretiliyordu. Osmanlı topraklarında ise sof üretimi ağırlıklı olarak Orta Anadolu bölgesinde yoğunlaşmıştı. Ankara, Ayaş, Beypazarı, Tosya ve Tokat gibi bölgeler önemli sof üretim merkezleriydi. Özellikle Ankara sofü lüks bir metâ olarak İtalya'da çok aranılıyordu. Ankara sofünün en önemli özelliği kılı oldukça değerli olan Ankara keçilerinden üretilmesiydi. Venedikliler başta olmak üzere Floransalı, Cenevizli ve İngiliz tacirler, Ankara başta olmak üzere Orta Anadolu'dan satın aldıkları sofları Foça, İzmir ve Çeşme limanları üzerinden kendi ülkelerine taşıyorlardı. Bunun haricinde Ankara ve çevresinde üretilen soflar Bursa, Halep gibi kentlere de naklediliyor ve başta Venedikliler olmak üzere diğer Avrupalı devletlere satılıyordu. 16. Yüzyılın başında Bursa, Ankara Sof'unun başlıca pazarı olarak ipek ticaretinde olduğu gibi yine ön plana çıkıyordu. 1502'de Floransalı Maringhi elindeki panni (Floransa kumaşı) ile üç top sofü takas etmiş ve temsilcisini Ankara'ya sof almaya göndermişti. Bu tarihte bir topta elli parça sof bulunuyordu ve her biri 5 düka altın

ediyordu (Ergenç, 2012, s. 156, İnalçık, 2000b, s. 293; Kafadar, 2009, s. 100). Venedikliler ise sof ticareti için Halep ve Bursa'da olduğu gibi Ankara'ya da temsilci göndermekteydi. Ayrıca 1489'da Kıbrıs'ı ele geçirdikten sonra da adada sof üretimine kendi tekellerine alan Venedikliler, Osmanlı Devleti ile sof ticareti konusunda da oldukça aktiftiler. İtalyanca'da "zambelotti d'Angori" anlamına gelen Ankara Sof'u 16. Yüzyılın başında Osmanlı limanlarından Venedik'e yollanan önemli ürünlerden biriydi. Özellikle yüzyılın ikinci yarısından itibaren Venedik'te gelişen dokuma sanayisinin en çok aranan ürünü olan sof bilhassa lüks dokumalarda kullanılıyordu. 1583 yılından önceki Ankara kadi sicillerine ulaşılabilmesi sebebiyle 16. yüzyıl boyunca yapılan sof ticaretinin kapasitesini tam olarak bilemesekte, ticaretin bu yüzyılın son çeyreğinde Anadolu'da yaşanan iç karışıklıklara (celali ve suhte isyanları v.b.) rağmen devam edebildiği aşıkardır. Nitekim Bursa gibi kentlerde ipek üretimi önemli ölçüde zarar görürken 1610'lu yıllarda Ankara'dan Avrupa'ya doğru yola çıkan kervanlarda sof da yer alıyordu. 1614 ile 1619 arası Split limanından Venedike'e 14 bin parça sof taşınmıştı. Özer Ergenç Venedik'e giden Müslüman ve zımmi Osmanlı tacirlerinin mutlaka yanlarında 60 parça veya 200 kıt'a sof getirdiklerinden bahsetmekteydi. Venedik'e giden Osmanlı tacirlerinin (Müslüman ve zımmî) ekseriyeti Venedik dokuma sanayisinin sofa olan talebini bildiklerinden karlı bir satış gerçekleştirebilmek adına yanlarında belirli miktarlarda sof getiriyorlardı (Çizakça, 1985, s. 357-362; Ergenç, 2012, s. 157; Kafadar, 2009, s. 93-105).

Tahıl temel besin kaynağı olarak Venedikliler'in şiddetle ihtiyaç duydukları bir ürün olduğu için Venedik-Osmanlı ticari ilişkilerinde hassas bir konumda idi. Venedikliler 14. yüzyılda Anadolu beylikleriyle anlaşıp Batı Anadolu kıyılarından ve Selanik, Mora, Bulgaristan gibi bölgelerden tahıl tedariki yapabiliyorlardı. Ancak Osmanlılar'ın bu bölgeleri ele geçirmesi ve tahıl ticaretine ciddi kısıtlamalar getirmeleri ile Venedikliler hem sınırlı miktarda tahıl ithâl edebilmek için uğraşacak hem de kendileri için hayati öneme sahip tahıldan daha fazla tedarik edebilmek adına kaçakçılığa yöneleceklerdi (Turan, 2020, s. 595-596).

Osmanlı Devleti için tahıl öncelikli olarak bir iç tüketim ürünüydü. Başkentin iaşesi, seferdeki ordunun beslenmesi ve reayanın ihtiyacının giderilmesi gibi esas ihtiyaçlar karşılandıktan sonra Osmanlı yönetimi tahılın

ticarete konu olmasına müsaade ediyordu. 15. yüzyılda Bulgaristan üzerinden gelen buğdayı Selanik üzerinden ülkelerine götüren Venedikliler, bu kentin Osmanlılar'ın eline geçmesiyle zor durumda kalmıştı. 16. yüzyılda da Mısır'ın Osmanlı hakimiyetine girmesi ve Levant'ın bütün tahıl kaynaklarının büyük oranda Osmanlı denetimine geçmesi Venedik ile İstanbul arasında bir rekabete sebep olmuştur. İstanbul'un iâşesi Osmanlı yönetimi için en önemli meselelerden biri olması sebebiyle başta Mısır olmak üzere imparatorluk toprakları içerisinde tahıl yetiştirilen bütün bölgelere ürün fazlasının öncelikle İstanbul'a gönderilmesi şart koşulmaktaydı (BOA, Fon Kodu A.DVNS.MHM.d., Dosya No 40, Sayfa No 193). Venedikliler ise Osmanlı piyasasından, yeri geldiğinde de doğrudan tahıl üreticisinden bedelinden çok daha yüksek fiyatlara tahıl almak için girişimlerde bulunuyordu. Bu durum fiyat dalgalanmalarına yol açabileceği için Osmanlı yönetimi tahıl ihracı üzerindeki denetimini olabildiğince sıkı tutmaya çalışıyordu. Ayrıca tahıl ticareti 16. yüzyıl Akdenizi'nde çok kırılğan ve karmaşık bir yapıya sahipti. Erken modern dönemlerde buğday yetiştiriciliği halâ doğal koşullara sıkı sıkıya bağlıydı ve hasatlar çok verimli olmamaktaydı. Ayrıca veba gibi salgın hastalıklar, nüfus artışları ve doğal afetler, tahılın dış ülkelere ihracatının yasaklanması için önemli sebeplerdi. Venedik'in Osmanlı Devleti ile tahıl ticaretine ve bu ticaretin hacmine yön veren etkenler bunlar idi (Braudel, 2017, s. 345; İnalçık, 2000b, s. 231).

Venedik Cumhuriyeti'nin tahıl ihtiyacı 1550'lerden önce ağırlık olarak İtalya'daki üretim alanlarından karşılanmaktaydı. Özellikle Sicilya İtalya'nın ve Batı Akdeniz'in buğday ihtiyacını karşılama konusunda önemli bir üretim merkeziydi. Bunun dışında Zanta adası, Korsika, Lizbon, Valencia gibi yerlerde de buğday yetiştirilmekte ve belirli oranlarda buğday ihracatı yapılmaktaydı. Osmanlı topraklarından ise özel izinle sınırlı sayıda alım yapabiliyorlardı (A.S.V. Miscellanea di documenti Turchi, fascicolo 16, Busta 6; aktaran Gökbilgin, 1972, s. 77-78). Venedikliler'in hakimiyetindeki Kıbrıs ve Girit adalarında da tahıl yetiştirilmekteydi. Ancak Girit tahılı Serenissima veya Venedik'in elindeki başka bir bölgeye gönderilmediği için ticarete kapalı bir iç tüketim ürünüydü. Ama Kıbrıs buğdayı Venedik'e taşınmaktaydı. 16. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ise Venedik buğday ithalâtında yüzünü yeniden Doğu Akdeniz'e dönmüştü. 1550 sonrası Sicilya'daki ihracat vergilerinin artması daha ucuz olan Levant buğdayını

cazip hale getirmiş olabilir. İlâveten Doğu Akdeniz'in, Venedikliler'in 13. yüzyıldan beri etkin oldukları bir bölge olması sebebiyle bu bölgedeki ticaretten kendilerini tecrit etmeleri mümkün değildi. Bunun dışında 1553-60 yılları arasındaki kötü hasat ve kıtlık dönemi Venedik'i Doğu Akdeniz buğdayına yöneltmiştir. Bu sayede Venedikliler İtalya'da yaşanan buğday krizlerine karşı kıtlığı önlemek adına bir denge kurabilmekteydiler. Ancak Doğu Akdeniz'den resmi olarak buğday ithalatı yapabilmek o kadar kolay değildi. Osmanlı Devleti Venedik, Avusturya ve İran savaşlarının olduğu dönemlerde ordunun iâşesi için genel olarak ülke dışına tahıl ihracatını yasaklıyordu. Bu gibi durumlarda Venedikliler kaçakçılık yoluyla Osmanlı pazarından tahıl alabilmek için çabalıyorlardı (Braudel, 2017, s. 356-359). Mühimme defterlerinde bu girişimlerin engellenmesi adına İstanbul'dan çeşitli sancak ve bölgelere gönderilen çeşitli hükümler bulunmaktadır (BOA, Fon Kodu A.DVNS.MHM.d., Dosya No 7, Sayfa No 698; BOA, Fon Kodu A.DVNS.MHM.d., Dosya No 5, Sayfa No 171; BOA, Fon Kodu A.DVNS.MHM.d., Dosya No 39, Sayfa No 341).

Mısır, Teselya, Bulgaristan, Romanya ve Trakya Osmanlı İmparatorluğu'nun başlıca tahıl ambarları idi. Lorenzo Tiepolo'nun aktardığına göre 1554'te Mısır'dan İstanbul'a 600.000 ribebe tutarında (720.000 kentale denktir) tahıl gönderilmekteydi. Bu miktar Sicilya'nın dışarıya gönderdiğinden fazlaydı. Bu iâşenin büyük kısmı İstanbul'un iâşesi ve ordunun beslenmesi için kullanılıyordu. Ayrıca İstanbul'a gönderilen tahılın miktarı Mısır'da üretilenin tamamı değil, iç tüketim sonrası dışarıya gönderilen artı üründü. Osmanlı Devleti İstanbul'un ve ordunun tahıl ikmalinde istikrarı koruyabilmek adına sabit fiyat politikası izlediği için buğday fiyatları İtalya'dakine kıyasla daha düşüktü. Ayrıca İtalya'da aynı tarihlerde hasad kötü ve fiyatlar çok yüksekti. Bu sebeple Venedikliler dükânın akçe karşısındaki üstünlüğünden de yararlanarak Osmanlı Devleti'ndeki resmi fiyatlardan %20 fazlasını teklif ederek piyasadan kaçak yollarla buğday satın alıyorlardı. Böylelikle daha ucuza daha fazla tahıl alma imkanı buluyorlardı. Ayrıca Volo, Selanik, Avlonya, Preveze ve İskenderiye'den Sultanın izniyle belirli miktarda buğdayın Avrupa'ya ihracına izin veriliyordu. Ancak yukarıda bahsediliği üzere tahıl ticareti hassas dengeler üzerine kurulu olduğundan ticaret izni her zaman çıkmayabiliyordu. 1528'de Toskana, 1563'te Cenevizliler, 1580'de de Fransızlar'ın buğday ithâl etme talepleri tümüyle

reddedilmişti. Bu da buğdayın karaborsaya düşmesine ve gayriresmi buğday ticaretinin gelişmesine zemin hazırlamaktaydı (Arıkan, 1991, s. 285; Braudel, 2017, s. 360-362; Dursteler, 2012, s. 244).

1548-1554 yılları arasında Osmanlı topraklarında buğday hasadının iyi sonuçlanması ile yaşanan tahıl bolluğu dönemine “*buğday boom*”u adı verilir. Bu dönem Osmanlı yönetiminin tahıl ihracatına daha fazla müsaade ettiği bir dönemdi. 1551’de Venedikiler Doğu Akdeniz limanlarından 180 bin ile 240 bin kental arasında buğday alımı yaptılar. Cenevizliler’in aldığı miktarda eklenince Osmanlı limanlarından bir yılda Avrupa’ya toplamda 500.000 kental buğday ihraç edilmiş oluyordu. Ancak Doğu Akdeniz buğdayına yönelik aşırı talep piyasadaki buğday fiyatının yükselmesine sebep olmaktaydı. Ayrıca 1555 sonrası Mısır, Suriye ve İstanbul’da tahıl yetersizliği ortaya çıkmaya başlamıştı. 1550’de kilesi 51 ile 55 akçe arasında değişen buğdayın fiyatı 1554-55 arasında 65 akçeye, 1559’da da 100 akçeye çıkmıştı. 1555’te imparatorluğun pek çok bölgesinde buğday sıkıntısı baş göstermişti. Aynı tarihte İstanbul’da üç gün boyunca ekmek bulunamadığı rivayet ediliyordu. Bu sebeple Osmanlı yönetimi buğday ihracını yasaklamıştı. Bunun üzerine kaçakçılık daha da artmıştır. Osmanlı yönetiminin müdahalelerine rağmen bir şekilde Doğu Akdeniz’den gayriresmi yollardan buğday çekebilen Venedikli tacirler hayatları pahasına bu ticarete devam ediyorlardı (Arıkan, 1991, s. 286; Braudel, 2017, s. 372-373).

1558 tarihinden itibaren Veziriazâm Rüstem Paşa’nın da isteğiyle buğday ihracı yasağı iyice sıkılaştırılmıştı. Bergama ve Güzelhisar kadılarına gönderilen bir hükümde Frenklere buğday satılıp deniz üzerinden gitmelerine müsaade eden reislerin yakalanıp İstanbul’a gönderilmesi emrediliyordu (BDAGM, 1993, s. 65-66). Aynı tarihlerde Manisa’da da kuraklık sebebiyle kıtlık meydana gelmişti. 1560 ve sonrası ise Osmanlı Devleti için daha zorlu bir dönem olmuştu. İmparatorluğun pek çok bölgesinde kuraklık sebebiyle kıtlıklar meydana geliyordu. 1560, 1564-68, 1572-1581 ve 1585-90 yılları arasında İstanbul, Mısır, Lapseki, İzmir, Edirne, Yenişehir, İznik, Kudüs, İnebahtı ve Rumeli’nin diğer bölgelerinde pek çok kez kuraklığa bağlı olarak buğday kıtlığı yaşanmıştı. Aynı zamanda Osmanlılar’ın Avusturya, Venedik ve İran ile girdiği savaşlar ordunun iâşesini gerektirmekteydi. 1580’lerden itibaren yaşanan nüfus artışı da Osmanlı

tahılının iç tüketimini arttırmıştı. Böyle bir ortamda Osmanlı yönetiminin, tahılın ihracat konusu yapılmasına çok müsaade etmesi beklenemezdi. Venedik bu dönem Balkanlar'da bilhassa Arnavutluk ve Adriyatik kıyılarından sınırlı sayıda buğday ithalatı yapmak için çabalamaktaydı. Ayrıca kıtlık olmayan dönemlerde ürün fazlası bulunan diğer İtalyan kent devletlerine başvurmak zorunda kalan Venedikliler, 1591-93 yıllarında Levant buğday piyasasının tekrar açılmasıyla Doğu Akdeniz'den tedariğe başlayabileceklerdi. Yaşanan buğday kıtlıklarının yol açtığı talep açığını kapatabilmek için Venedik ve İtalya'daki diğer kent devletleri 1590 tarihinden itibaren Kuzey Avrupa ülkelerinden de buğday ithal etmek mecburiyetinde kalmıştır. 16. yüzyılın sonuna gelindiğinde Venedik, Kuzey buğdayı sayesinde kendine yetebilmeyi başarabilecekti. Levant'ın yeniden büyük çaplı buğday ticaretine başlaması 1600'lerden sonra gerçekleşecekti (Arıkan, 1991, s. 288-289; Braudel, 2017, s. 376-387; Kılıç, 2002, s. 718-722).

Diğer Ürünler: Yukarıda Osmanlı Devleti ile Venedik Cumhuriyeti arasında ticareti en çok yapılan ürünlerden bahsedildi. Ancak Venedik-Osmanlı ticareti bu ürünlerle sınırlı değildi. Dokuma endüstrisinin ham maddesini oluşturan pamuk iki devlet arasında ticareti yapılan ürünlerden bir tanesiydi. Osmanlı topraklarında Batı Anadolu, Selanik, Halep ve Kıbrıs pamuk ekiminin yapıldığı yerlerdi. Yerel dokuma sanayinin ihtiyacı karşılandıktan sonra ürün fazlası olan pamuklar genelde İstanbul'a gönderilirdi. Venedikliler 15. yüzyılın başından beri Ortadoğu, Gelibolu ve Batı Anadolu'nun diğer bölgelerinden pamuk ithali yapıyordu. 16. Yüzyıla gelindiğinde Venedikliler'in gelişen dokuma sanayisi daha fazla pamuğa ihtiyaç duyduğu için Osmanlı pazarlarından alınan pamuk miktarı artmıştı. Bu sebeple yüzyılın ortalarına doğru yerli dokuma üretimi ham madde sıkıntısı çekmeye başlayınca pamuk memnu metâ ilan edildi. Tahılda olduğu gibi pamuk ticaretinde de kaçakçılığa başvurulduğu oluyordu. Ancak Avrupa'ya Osmanlı pamuğunun ihracı yukarıdaki diğer ürünlere kıyasla daha azdı. Özellikle pamuk memnu metâ ilan edildikten sonra 1550-1600 arasındaki Osmanlı-Venedik ticaretinde pamuğun yeri daha sınırlıydı. Ayrıca Bursa'nın brocarlı, pamuklu kumaşları da başta Venedik olmak üzere birçok Avrupa ülkesinde rağbet görmekteydi. Ancak üretimi sınırlı olduğundan Venedikliler'in pamukluları ile rekabet edecek düzeyde değildi (Akdağ, 1949, s. 512-513; Arıkan, 1991, s. 290-291; Çizakça, 1985, s. 358).

Yün Venedik sanayisinin ihtiyaç duyduğu ham maddelerinden biri olarak Osmanlı Devleti ile yapılan ticarete dahildi. 16. yüzyılın ikinci yarısından sonra Venedik'te yünlü kumaş üretimi artmaya başlayınca Selanik, Mora gibi yün üretimi yapılan yerlerden yün satın alan Venedikliler yüzyılın başında bu ihtiyacını İspanya'dan karşılıyordu. Ancak yüzyılın sonunda büyüyen İtalyan yünlü kumaş endüstrisi Balkanlar'da üretilen yüne de ihtiyaç duyacaktı. Bu bölgelerden satın alınan ham yün Adriyatik kıyılarından Venedik'e ulaştırılmaktaydı. Yün ihracına Osmanlı yönetimi ancak iç tüketim ihtiyacı karşılandıktan sonra izin veriyordu. 16. yüzyılın sonlarında en başta Yeniçerilerin çuha ihtiyacını karşılamak adına ihracı yasaklanan yün için Avrupalı tacirler her türlü riski göze alarak gayriresmi girişimlerde bulunuyorlardı. Çanakkale Boğazı'ndaki sıkı denetim bile kaçakçılığı engellemeye yetmemekteydi. İstanbul'a gelen Venedikli tacirler dönüşte Tekirdağ ve Silivri pazarlarından yün alarak ülkelerine götürebiliyorlardı. Bunun dışında İzmir, Foça ve Halep'ten de ham yün alabilme imkanları vardı. 1580'de Venedikliler Balyos aracılığıyla yün alım izninde bulunmuştu. Osmanlı yönetimi ise Balkanlar'daki kadı ve muhtesiblerin çok dikkatli olmaları kaydıyla sınırlı sayıda yünün Venediklilere satılmasına izin vermişti. Ancak bu müsaadenin kaçakçılık faaliyetlerini durduramadığı açıktır. Zira Venedikliler her gün artan yün ihtiyaçlarını giderebilmek adına her türlü yola başvurmaktaydılar (Arıkan, 1991, s. 292-293; Çizakça, 1985, s. 362; Faroqhi, 1980, s. 70; Köse, 2005, s. 194-195).

Venedikliler Osmanlı limanlarından kaçak yollarla sebze ve meyve de alıyorlardı. Özellikle Batı Anadolu limanlarından alım yapan Venedikliler'in aldıkları ürünlerin başında üzüm geliyordu. Venedikliler üzüme, şarap imali için ihtiyaç duyuyorlardı. Osmanlı merkezi ise temel tüketim maddesi olarak gördüğü bu ürünü öncelikle İstanbul'un ve sarayın iaaesi için gerekli gördüğünden ihracı yasak ürünler kategorisine almıştı. Manisa'nın Gediz vadisinde ve Mora yarımadasında yetiştirilen kıvıl ve siyah üzümler İstanbul ve Venedik arasında rekabet konusu idi (Arıkan, 1991, s. 295; Köse, 2005, s. 193-194). Osmanlı arşivlerinde İstanbul'dan İzmir ve Foça kadılarına gönderilen hükümlerde bu bölgedeki üzüm ve kuru meyvenin doğrudan İstanbul'a gönderilmesi, Frenklere satılmaması hakkında emirler bulunmaktadır (BOA, Fon Kodu A.DVNS.MHM.d., Dosya No 7, Sayfa No 121; BOA, Fon Kodu

A.DVNS.MHM.d., Dosya No 5, Sayfa No 214; BOA, Fon Kodu A.DVNS.MHM.d., Dosya No 6, Sayfa No 310). Bunun haricinde şap, deri, balmumu, at, zeytin, koyun, her türlü silah, barut gibi ürünler de memnu metâ kapsamında dışarıya satılması yasaklanmış ürünlerdi. Ayrıca şapta Venedikliler'in kumaş sektörü için şiddetle ihtiyaç duydukları bir üründü. Osmanlı Devleti şapı da memnu metâ saydığı için Venedikliler bu ürünü de Osmanlı limanlarından kaçakçılık yoluyla ülkelerine götürmekten geri kalmıyorlardı (Arıkan, 1991, s. 297-299).

3.3.2. Venedik İhracatı

Genel olarak yukarıda bahsedilen ürünler Venedikliler'in Osmanlı topraklarından ithal ettiği ürünlerdi. Bir de Venedik'in Osmanlı Devleti'ne ihraç ettiği ürünler vardı ki onlar şöyle sıralanabilir: Yünlü ve ipekli kumaşlar, kağıt, bakır, kalay, cam eşya, zeytinyağı, şarap ve değerli eşyalar (Turan, 1962, s. 256).

Venedik'in Osmanlı topraklarına yaptığı ihracata konu olan en önemli ürünler Venedik ipeklileri ve yünlüleri idi. 16. yüzyılın sonlarına kadar lüks ve kaliteli Venedik kumaşları saray, Osmanlı üst düzey yöneticileri ve askeri sınıftan oldukça rağbet görmüştü. Osmanlı üst yönetimi tarafından Venedik kumaşlarına o kadar çok ilgi gösteriliyordu ki bazen sipariş edilen kumaşların modelleri nakkaşlara çizdirilerek Venedik'e gönderiliyor ve aynısının yapılması isteniyordu. Bunun haricinde Venedikliler Osmanlı pazarından alınan baharat ve ham ipek karşılığında büyük miktarda yünlü ve ipekli kumaş ihracı yapıyordu. Ancak 16. yüzyılın sonuna doğru Venedikliler'in yünlü ve ipekli kumaş sanayisinde duraklama meydana gelmişti. Bu dönemde yaşanan fiyat dalgalanmaları sebebiyle Osmanlı Devleti'nde halk yerel kumaşlara yönelmişti. Ayrıca 1500'lerin ilk yarısından beri Akdeniz'de dolaşımda olan İngiliz karziyeleri, halk tarafından da kabul görünce imâli daha pahalı olan Venedik yünlü ve ipeklileri 17. yüzyıldan itibaren arka planda kalacaktı (Köse, 2005, s. 156-158; Çizakça, 1985, s. 357-363; İnalçık, 2000b, s. 404-405; Sella, 1968, s. 110-112).

Bakır Venedikli tacirlerin satmak için yanlarında getirdikleri ürünlerden biriydi. Venedikliler bu ürünü 16. yüzyıldan önce de Doğu Akdeniz pazarlarında satmaktaydılar. Bakır genellikle para basımında ve kap kakak yapımında

kullanılırdı. Bakırdan imal edilen eşyalar Anadolu, Rumeli ve Levant pazarlarında satışa çıkarılırdı. Bakır ürünleri halk arasında rağbet gördüğünden Anadolu’da pek çok bölgede bakırcılar çarşısı bulunmaktaydı. Bu sebeple Venedikliler’in Osmanlı pazarlarında satmak için getirdiği bakıra yoğun talep vardı (Apellániz, 2021, s. 5-6 ; Köse, 2005, s. 156-157).

Cam Venedik Cumhuriyeti’nin üretimini ve satışını yüzyıllardır yaptığı önemli bir ihraç kalemiydi. 10. Yüzyıldan itibaren Venedik’te gelişen cam sanayisi sayesinde bu ürün Venedikliler’in Levant pazarında satışa sundukları bir ürün haline gelmişti. Venedik’te üretilen camların en önemli alıcılarından biri de Osmanlı Devleti idi. 15. Yüzyıldan itibaren özellikle İstanbul’daki yönetici sınıf Venedik cam işçiliğini beğendiği için cam siparişinde bulunuyordu. 1564’te hangi mevkide olduğu bilinmeyen bir Osmanlı idarecisinin 5000 parçalık cam siparişi verdiği görülmektedir (A.S.V. Miscellanea di documenti Turchi, fascicolo 161; aktaran Gökbilgin, 1972, s. 126-127). Bunun haricinde 16. yüzyılda Ortadoğu’da da lüks bir tüketim malı olarak Venedik camlarına rağbet vardı. Özellikle yüzyılın sonunda Halep’e gönderilen cam eşyaların değeri 20.000 dükayı buluyordu. 1606’da Mısır’a Venedik’ten gönderilen metâlar arasında ayna ve çeşitli cam eşyaları da bulunmaktaydı. Ayrıca Venedikli tacirler İstanbul ve Batı Anadolu limanlarına satmak için yünlü ve ipekli kumaşlarla birlikte şişe, bardak gibi cam eşyaları da getiriyorlardı (Köse, 2005, s. 157; Lane, 1973, s. 310).

Osmanlı topraklarına Venedik’in ihraç ettiği ürünlerden bir diğeri de kağıttı. Kağıt İstanbul’da Kağıthane denen bölgede sınırlı sayıda üretilebiliyordu. Venedik’te ise gelişmiş bir kağıt üretim sistemi ve ona bağlı gelişen kitap basımı sektörü vardı. Bu sebeple kağıt ihtiyacını karşılama konusunda Venedik Cumhuriyeti ön planda idi. Halep, Şam ve İstanbul’a gelen Venedikli tacirler yanlarında satmak amacıyla kağıt da getiriyorlardı (A.S.V. Miscellanea di documenti Turchi, fascicolo 36; aktaran Gökbilgin, 1992, s. 25; Köse, 2005, s. 158; Lane, 1973, s. 310-311).

Venedik Cumhuriyeti’nin Osmanlı topraklarına ihraç ettiği diğer ürünler ise şarap ve zeytinyağı idi. Şarap Akdeniz’de ticareti yapılan temel ürünlerden biriydi. Çalışmanın ilk bölümlerinde bahsedildiği üzere 14. yüzyıldan beri de Batı Anadolu beylikleri ve İtalyan kent devletleri arasında süregelen bir şarap ticareti

mevcuttu. Osmanlı Devleti'nin bu bölgelere hakim olmasıyla birlikte ağırlıklı olarak Ege ve Rumeli bölgesinde yaşayan Rumlar ile Venedikliler arasında şarap ticareti devam ediyordu. 16. yüzyılda da durum benzer vaziyette idi. Osmanlı Devleti içinde yaşayan gayrimüslimlerin şarabı dini ayinlerde ve gündelik hayatta kullanmaları sebebiyle Venedikliler özellikle Batı Anadolu, Yunanistan ve İstanbul'a şarap ihraç edebiliyorlardı. Venedikliler'in ihraç ettikleri şaraplar genellikle Girit ve Kıbrıs'ta imal ediliyordu. Özellikle Girit şarabı İstanbul'da çok fazla alıcı buluyordu. Niccolo Barbarigo 1578'de her yıl ortalama 1000-1500 fiçı Girit şarabının İstanbul'a gönderildiğinden bahsetmekteydi. Ürünün ticaretinden sağlanan gümrük gelirlerinin iyi olması sebebiyle Osmanlı yönetimi bu ticarete herhangi bir müdahalede bulunmuyordu (La Bibliothèque Nationale, Manuscrits Turcs, No 83; aktaran Gökbilgin, 1972, s. 104-105). Bunun haricinde zeytinyağı, portakal, meyve suları, balmumu, balık, peynir gibi pek çok temel tüketim maddeleri 16. yüzyıl boyunca Venedik hakimiyetindeki bölgelerden İstanbul'a gönderilmekteydi. 1580-99 yılları arasında Girit'ten 3000-4000 fiçı meyve suyu gelmekteydi. 1580-99 tarihleri arasında Girit ve Venedik'e ait diğer adalardan yılda ortalama 14 geminin Galata'ya geldiği bilinmektedir. Girit gerek konumu gerekse de ham madde yönünden zengin olması sebebiyle Osmanlı başkentinin iaşesine katkıda bulunma hususunda avantajlı bir konumda idi. 1600'lerde Girit'in İstanbul ile yaptığı ticaretin hacminin Venedik ile yapılabilecek denkleme denk olduğu söylenmektedir (Dursteler, 2012, s. 80-122; Yıldırım, 2021, s. 500).

3.3.3. Venedik'teki Osmanlı Tacirleri

Osmanlı-Venedik ticaretine dair çalışmanın bu bölümüne kadar Osmanlı topraklarında gerçekleşen ticari faaliyetlerden bahsedildi. Bir de Venedik topraklarında ticaret yapan Osmanlı tacirleri bulunmaktadır. Tezin ilk bölümlerinde Anadolu Selçuklu ile Venedik Cumhuriyeti arasında imzalanan ahidnameden bahsedilmişti. Bu ahidnamede Anadolu'ya gelen Venedikli tacirlere nasıl muamele ediliyorsa Venedik'e giden Selçuklu tacirlerine de aynı şekilde hoşgörü ile muamele edilmesi gerektiği belirtiliyordu. Osmanlı-Venedik ahidnamelerinde de bu geleneğin devam ettiği görülmektedir (A.S.V. Miscellanea di documenti Turchi, fascicolo 2, Busta I; aktaran Gökbilgin, 1972, s. 42-46; Turan, 1958, s. 125-133).

16. yüzyıl boyunca Osmanlı tacirlerinin Venedik'e düzenli olarak gittikleri bilinmektedir. Bu tacirler zımmi statüdeki Yahudiler, Rumlar, Ermeniler ile Müslüman Türk ve Araplar'dan oluşuyordu. Osmanlı ticaret hayatında faaliyet yürüten tacirlerin sadece gayrimüslim tebaadan olmadığı Müslümanlarında aktif olarak bu ticarete katıldığı bilinmektedir. Bu sebeple Venedik'te Osmanlı tebaası olan her milletten tacirin bulunduğu söylenebilir (Kafadar, 2009, s. 73-122).

Adriyatik'te 1550'lere kadar Dubrovnik ve Ancona limanları ön planda idi. Osmanlı tacirleri Venedik limanı haricinde Lanzan, Recanti gibi orta İtalya limanlarına uğrayıp buradaki panayırlara katılmaktaydılar. Osmanlı'nın Adriyatik'e çıkış bölgesi olan Dubrovnik limanının gümrük gelirlerinde, Osmanlı-Venedik savaşlarının olduğu dönemlerde keskin artışlar oluyordu. 1550 sonrası Split-Venedik hattı Dubrovnik-Ancona hattına kesin bir üstünlük sağladı. Maranyolu Yahudiler'e yapılanlar sebebiyle Osmanlı tacirlerinin bu limanı boykot etmesinin Split-Venedik hattının yeniden yükselişe geçmesindeki rolü büyüktü. 1537 tarihinde, Preveze Savaşından bir sene önce Venedik'te Osmanlı tebaası Türk ve Yahudi tacirler faal durumdaydı. 1546'da ise Osmanlı tacirleri Serenissimayı sık sık ziyaret ediyorlardı. Ayrıca 1563 tarihli bir fermanla tüccarların sadece Venedik ve Dubrovnik'e gitmesi emredilince Ancona limanı Osmanlı tacirlerine kapanmıştı. Bu sebeple Venedik'teki Osmanlı tacirlerinin sayısı 1563'ten itibaren belirgin bir biçimde artmıştı (A.S.V. Miscellanea di documenti Turchi, fascicolo 105; aktaran Gökbilgin, 1972, s. 122). Venedik'teki ticari faaliyetlere ilişkin belgeler 1560'dan sonra daha detaylı olmaya başlamıştı. 1570 yılında Venedikliler ile Osmanlı Devleti arasında yeni bir savaşın patlak vermesi sebebiyle her iki devlet de karşı tarafın tacirlerini tutuklamıştı. Bu dönem Venedik'te 75 Müslüman, 97 Yahudi olmak üzere toplam 172 Osmanlı taciri bulunuyordu. 1573'te barış antlaşması imzalanması ile her iki tarafta tutuklu tacirleri serbest bırakmış, müsadere edilen mallar tacirlere geri iade edilmişti. Savaş sonrası Venedik'teki Osmanlı ticari faaliyetlerinde büyük bir artış yaşanmış, Osmanlı tacirleri sınır ötesi ticarete belirgin başarı göstererek Rialto pazarına eskisinden daha sık gelmeye başlamıştı. Ayrıca 16. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Osmanlı tüccarlarının dış ticarete kullandığı para birimi ağırlıklı olarak Venedik dükası idi. 1580'lerden sonra akçenin tağşişe uğramasının düka ile ticaret yapan tacirlerin ihracata yönelmelerini teşvik etmiş

olması muhtemeldir. Bu sebeple 16. yüzyılda Osmanlı-Venedik ticareti sadece Osmanlı topraklarında değil Venedik'te de potansiyel bir artış göstermekteydi (Kafadar, 2009, s. 86-92).

Venedik'e gelen Osmanlı tacirleri 16. yüzyılın ilk yarısında kentte uzun süreli kalmadıkları için belirli bölgelere dağılarak hanlarda kalıyorlardı. Yüzyılın ortasından itibaren Türk tüccarların sayısı artış gösterince Rialto köprüsünün yanında bulunan Cannaregio'da Barbaro'ların evi Türkler'e tahsis edilmişti. 1573'te savaşın bitmesiyle kente akın eden Osmanlı tacirlerine bu ev yeterli gelmeyince 1579'da başka bir bina bulundu. Ancak binanın tacirlerin ihtiyaçlarını karşılamada yetersiz kaldığı görülmüştü. 1621 yılına gelindiğinde ise Venedik makamları bütün Osmanlı Müslüman tüccarlarını bir araya toplamak amacıyla Fondaco dei Turchi isimli büyük bir binaya yerleştirecekti. Venedik'te canlanan Osmanlı ticaretinin kanıtı olan bu binada ikamet eden Türk tacirlerin sayısı 16. Yüzyılın sonunda daha da artacaktı. Gayrimüslim Osmanlı tacirleri ise kentteki diğer hanlarda veya evlerde kalmayı tercih ediyordu. Osmanlı Devleti ile Venedikliler arasındaki ticaretin yoğunluğunu gösteren ikinci önemli gösterge de kentteki simsarlardı. Simsarların görevi yerli halk ile Venedik'e gelen yabancı tacirler arasında aracılık yapmak idi. Simsarların yanına aynı zamandır tercümanlar da verilirdi. Tercümanların görevi kente gelen Osmanlı tacirlerine eşlik ederek dolandırılmalarını engellemekti. Kentte 1587'de Türkler'e aracılık yapan simsarların sayısı 15-20 civarında iken 1630'larda bu sayı 31'e yükselmmişti. Kentteki Müslüman tacirlerin sayısını net olarak bilemesekte simsarların sayısı Venedik'teki Osmanlı ticareti hakkında bize fikir yürütme imkanı sunmaktadır (Pedani, 2012, s. 241-242; Turan, 1968, s. 257-259).

Venedik'e giden Osmanlı tacirleri çoğunlukla Edirne üzerinden Dalmaçya kıyılarına ulaşıyor, oradan da gemi ile Serenissima'ya gidiyorlardı. Bu tacirler yanlarında genellikle sof, yün, ham ipek, pamuk, yünlü ve pamuklu dokumalar alıp karşılığında cam eşya, bakır, kalay, Venedik yünlüleri (çuha) gibi ürünlerden satın alıyorlardı. Osmanlı tacirlerinin yanlarında en çok taşıdıkları ürün softu. Neşredilen belgelerde de genelde Müslüman tüccarların yanlarında sof getirdikleri, Venedik çuhaları ve diğer kumaşlardan aldıkları belirtilmekteydi. Örneğin Ali Çelebi isimli tacir 16. yüzyılın sonunda Venedik'e aracısını

göndererek 30.000 florilik sofı satmış ve karşılığında Venedik çuhası ve yünlü kumaş satın almıştı. 1563 tarihli bir fermanda Osmanlı tacirlerinin 20.000 florilik sofı Venedik'e satmak için yanlarında götürdüklerinden bahsedilir. Venedik'e sofı satmak için gelenlerin büyük çoğunluğu Tokat, Ankara, Ayaş gibi bölgelerden gelen tacirlerdi. Bunun haricinde İstanbul'dan veya çeşitli eyaletlerden Vezirler ve beylerbeyileri adına özel temsilcilerde çuha, cam, değerli taşlar, mücevherler ve süs eşyaları almak için Venedik'e gönderilirdi (Kafadar, 2009, s. 99-106)

Venedik'e gelen Osmanlı tacirleri Santo Sepolcro Manastırı'nın önündeki alanı kullanır, şehire buradan giriş yaparlardı. Ayrıca bu bölgeye yakın olan Santa Maria Formosa veya San Martino mahallelerinde de sıklıkla görülürlerdi. Önceleri şehire gelen Osmanlı gemilerine çıkılarak alışveriş yapılırdı. Kaçakçılığı önlemek adına 1621'den sonra, kente gelen gemilerin içindeki mallar Fondaco dei Turchi (Türk Ticaret Merkezi)'ye çıkarılır, simsarlar aracılığıyla Rialto pazarında yapılan pazarlık neticesinde anlaşma sağlanınca satış işlemleri başlatılırdı (Pedani, 2012, s. 238-239).

16. yüzyılın sonuna gelindiğinde Osmanlı-Venedik ticaretinin sadece Doğu Akdeniz kıyılarında değil Adriyatik'te de belirgin bir artış gösterdiği görülmektedir. Split ve Livarno'nun serbest liman haline getirilmesi ve Ancona'nın gözden düşmesi Venedik Cumhuriyeti için önemli bir fırsat olmuştu. Ticaretin Adriyatik'te yoğunlaşması ile birlikte Venedik-Osmanlı deniz ticaret rotası da değişmişti. Venedik'ten Osmanlı limanlarına gelen veya bu limanlardan Venedik'e giden tacir gemileri genellikle İstanbul-Gelibolu-İzmir-Mora-Korfu-Venedik hattını kullanıyordu. Ancak korsanlık faaliyetlerinin çok olması ve Balkan güzergâhının daha kısa olması sebebiyle Bursa-Gelibolu-İstanbul-Edirne-Dubrovnik-Split-Venedik hattı yüzyılın sonunda daha fazla rağbet görmeye başladı. Böylelikle Venedik'ten İstanbul'a giden tacirler kısa bir deniz yolculuğun ardından Split ya da Dubrovnik limanına çıkıyor, kara yolu ile Balkanlar üzerinden İstanbul'a ulaşıyorlardı. Buradan da Bursa veya İzmir'e geçiyorlardı. Ancak yüzyılın sonunda Adriyatik'teki bu ticari yoğunluk Cezayirli ve Uskok'lu korsanların dikkatini çekmişti. Korsanların Adriyatik'teki ticari gemilere sıklıkla saldırımları sonucu Adriyatik ticareti karayolu üzerinden devam edecekti. Split-Dalmaçya-Venedik kara yolundan 1586 ile 1596 yılları arasında ortalama 16.460

colli mal Venedik'e ulaştırılıyordu. Belgelerde bu karayolunu takip eden kervanlar yüzlerle ifade edilmekte ve içlerinde Bursa'dan gelen Ermeni, Yahudi, Rum tacirlerinde yer aldığından bahsedilmekteydi. Fakat 16. yüzyılın sonunda Adriyatik'teki ticaretin karayoluna kaymasındaki tek sebebin korsanlar olmadığı düşünölmektedir. Yüzyılın son çeyreğinde yaşanan fiyat artışlarının tüm ölkelerin piyasalarını etkilediğı bir anda Venedikliler'in Adriyatik'teki gemilerden deniz sigortası primi alması maliyetleri arttıyordu. Ayrıca korsanlık faaliyetleri de tacir gemileri için tehlike oluşturduğundan Adriyatik'teki deniz ticareti 17. yüzyılın başından itibaren yerini kara ticaretine bırakmaya başlamıştı (Braudel, 2017, s. 457-459; Pedani, 2012, s. 228).

SONUÇ

Venedik Cumhuriyeti'nin erken dönemlerden beri Osmanlılara karşı izlediği politikalarda ticari çıkarların ön planda olduğu görülmektedir. 4. Haçlı Seferi sonrasında Bizans'a ait pek çok yeri egemenliği altına alan Venedikliler, Bizans'ın Anadolu kıyılarını Türkler'e kaybetmesi sonrası ortaya çıkan yeni durumda ticari dengeleri azami ölçüde korumaya çalışmış, Osmanlılar dahil birçok beylikle yeni ticari antlaşmalar imzalamışlardır. Karşılaştırmalı tarihçilik perspektifinden bakıldığında ise Venedik Cumhuriyeti'nin Anadolu Selçukluları ile yaptığı ticaret antlaşmalarının Osmanlı Devleti ile yapılan ticaret antlaşmalarına rol model olduğu görülmektedir.

Osmanlı-Venedik ticaretinin genel kuralları ahidnameler ile belirlenmiştir. Dönemin deniz ticaret hukuku kapsamına giren bu ahidnameler her padişah tahta çıktığında ya da iki devlet arasında savaş bitip barış antlaşması yapıldığında yenilenirdi. Bu ahidnameler sınırların belirlenmesi, gümrük vergisi oranları, tacirlerin güvenliği, ölen tacirlerin mirası, korsanlık ve eşkiyalığa karşı alınacak önlemler hakkında çeşitli düzenlemeleri içerirdi. Ayrıca iki ülke karşı tarafın tacirlerine serbest dolaşım hakkı gibi çeşitli muafiyetler tanırdı. Buna rağmen Venedik ve Osmanlı arşivinde ahidnamelere aykırı iş yapıldığı için Balyos'a ve İstanbul'a pek çok şikayet geldiği, Osmanlı merkezinden de çeşitli eyalet ve sancaklara sıklıkla ahidnamelere aykırı iş yapılmaması için uyarılar gittiği görülmektedir. Şikayetlerin çoğunlukla Osmanlı gümrüklerinde yaşandığı göze çarpan bir diğer husustur. Ahidnamelerdeki maddeler ile bazı eyalet veya sancak kanunnâmelerindeki maddelerin birbirinden farklı olmasından ötürü gümrük eminleri ile Venedikli tacirler arasında çıkan anlaşmazlıklar bu şikayetlerin esas sebebidir. Ayrıca gümrük eminlerinin gelirleri arttırmak adına sıklıkla Venedikliler'den daha fazla vergi talep ettiği görülmektedir. Buna karşılık Osmanlı merkezi yönetimi hukuki olarak ahidname hükümlerini sancak ve eyalet kanunnâmelerinden daha bağlayıcı görerek ahidnâmeyle aykırı iş yapılmaması gerektiğini vurgulamaktaydı.

Osmanlı Devleti ile Venedik Cumhuriyeti arasındaki ticarete Venedikliler'in Osmanlı topraklarından çoğunlukla ham madde temin ettiği,

karşılığında da mamul madde satışı yaptığı görülmektedir. Özellikle Venedikliler'in çok ihtiyaç duyduğu İran ham ipeğinin İtalya'ya tedarikinde Osmanlılar kilit oynamaktaydı. Ayrıca Venedikliler'in ihtiyaç duyduğu sof, tahıl, üzüm, balmumu, yün, pamuk gibi temel ürünler Osmanlı topraklarında bulunmaktaydı. Osmanlı Devleti'nde ise Venedik yünlü ve ipekli kumaşlarına oldukça talep vardı. Özellikle saray ve yönetici sınıfı Venedik kumaşlarının en önemli müşterilerindendi. Ayrıca mücevherler, değerli taşlar, cam eşyalar, kalay ve bakır Osmanlı topraklarında rağbet görüyordu. İlaveten kağıt da büyük oranda Venedik'ten ithâl edilen önem bir metâ idi. Bunun haricinde Venedikliler, Osmanlı Devleti'nin memnu metâ olarak kabul edip ticaretine yasak getirdiği ürünlere ulaşabilmek için kaçakçılık faaliyetlerinde de bulunmuşlardır.

16. yüzyılda Osmanlı Devleti ile Venedikliler arasındaki siyasi ilişkiler inişli çıkışlı bir şekilde seyretmiştir. Ancak iki devlet arasında devam eden ticaret sebebiyle kriz dönemleri kısa sürmüş, ticarete uzun süreli aksaklıklar yaşanmaması için iki taraf da çaba göstermiştir.

Venedik Cumhuriyeti 13. yüzyıldan beri Doğu Akdeniz'de bir ticaret ağı kurmuştu. Ceneviz, Floransa gibi diğer İtalyan kent devletlerini de Levant ticaretinde geri planda bırakan Venedikliler zaman içerisinde Doğu Akdeniz'den Avrupa'ya gönderilen ürünlerin ana tedarikçisi durumuna gelmişti. 16. yüzyılda Portekizliler'in Ümit Burnu üzerinden baharat ticareti için yeni bir güzergâh açma ve Avrupa'nın ana tedarikçisi olma yolunda Venedik'e rakip olmasıyla Akdeniz'de iki farklı ekonomik dünya ortaya çıkmıştı. Orta ve Batı Avrupa ülkeleri tahıl, et, şarap, tuz, badem gibi temel tüketim maddelerinin üretimi ve ticareti konularında kendi tedarik ağlarını kurmuşlardı. Peynir Sardinya'dan, şarap Napoli'den, et Korsika'dan, ipek ve tahıl Sicilya'dan, ton fiçileri Provence'den, demir Elbe'den, para ve sermaye Floransa ve Cenova'dan gelmekteydi. Kıtık ve talep arzının arttığı dönemlerde ihtiyaç duyulan ürünlerin temini de dışarıdan yapılmaktaydı. 1500'lerin başında Lizbon'un Avrupa'nın yeni baharat tedarikçisi olma girişimleri de sonuç verince baharat artık Doğu Akdeniz'den değil Lizbon üzerinden Avrupa'ya dağıtılmaya başlamıştı. Portekiz filosunun Hint Okyanusu'ndaki blokaj faaliyetleri de başarılı olunca Kızıldeniz ve Basra üzerinden Levant'a gelen baharat kesintiye uğramıştı. Bu sebeple Venedikliler

ciddi anlamda sarsılmışlardı. Portekizliler Venedik'e Lizbon'dan baharat ithalâtı yapmaları için teklif sunmuşlardı. Ancak Venedikliler taşımacılık ve tedarik hususunda üstün durumda oldukları Levant pazarından çekilmek yerine Lizbon ile rekabet edip Doğu Akdeniz'den aldıkları ürünleri Avrupa pazarlarına göndermeye devam etme yoluna gitmişlerdir. Osmanlı Devleti'nin Hint Okyanusu'na inip Portekizlilere müdahale etmesiyle Kızıldeniz güzergâhı yeniden açılmıştı. Osmanlılar'ın politika olarak Hint Okyanusu'ndaki eski ticari güzergâhı açık tutma ve canlandırma girişimleri Venedik'in çıkarları ile uyduğu için Venedikliler Osmanlı Devleti'nin 1517'de Mısır ve Suriye'yi ele geçirmesi karşısında tepki vermemiştir. Osmanlı Devleti gümrük ve ihracat vergisi gelirleri sayesinde Venedikliler de kendi ülkeleri üzerinden Avrupa'ya yaptıkları dağıtım sayesinde baharat ticaretinden karlı çıkmaktaydılar. Nitekim Osmanlılar'ın müdahalesi sonucu 16. yüzyılın son çeyreğinde Kızıldeniz'den gelen baharat miktarı Portekizliler'in Hint Okyanusu'na inmeden önceki miktarına ulaşmıştı. Bunun sonucunda Doğu Akdeniz'de baharat ticareti yeniden canlanmış Venedikliler baharatın ithalâtı ve Avrupa pazarlarına tedarigi hususunda Portekizlileri geride bırakmayı başarmıştı.

16. yüzyıl boyunca Osmanlı Devleti ile Venedikliler'in ticari ilişkileri genel olarak olumlu bir şekilde seyretmiştir. Bu iki devlet arasında yaşanan savaşların ticarete uzun süreli etkisi olmamıştır. Yüzyılın sonuna doğru iki devlet arasındaki ticaret hacmi daha da genişlemiştir. 1570 Kıbrıs savaşı sonrası Osmanlı-Venedik ticaretinin ağır hasar aldığı ve bir daha eskisi kadar canlı olmadığı, bu tarihten sonra Akdeniz'de ticari üstünlüğü Fransızların ve İngilizlerin ele geçirdiği görüşü ileri sürülen tezler arasındadır. Ancak 1590'larda başta İskenderiye olmak üzere Levant'ta baharatın en önemli alıcısı halâ Venediklilerdir. İskenderiye, Kahire, Halep ve Şam gibi kentlerde Venedikli tüccar kolonilerinin sayısı Fransız, Cenevizli ve Raguzalılarınkine nazaran daha fazla idi. 1596'da Venedikliler'in Suriye ile yıllık ticaret hacimleri 2 milyon altını buluyor iken Fransızların aynı yıl ticaret hacimleri 500 bin altın civarında idi. Venedik ticaretinin eski canlılığında olmadığına yönelik ileri sürülen başka bir tez de 16. yüzyılın sonunda Doğu Akdeniz limanlarına gelen Venedik gemilerinin sayısının 4 veya 5 tane olduğu ancak Fransızların 20 civarı gemiyle geldikleriydi. Ancak 1605 Halep ithalat verileri bize 4-5 civarı gemi ile kente gelen Venedikliler'in 1.500 düka altın

değerinde ihracatta bulunduğu, 20 civarı gemiyle gelen Fransızların ise 800 düka altın civarında ihracatta bulunduğunu göstermektedir. Ayrıca 2 veya 3 gemi ile kente gelen İngilizlerin aynı yıl 300 düka altın değerinde ihracat yaptığı görülmektedir. Bunun haricinde ham ipek ihtalâtında Bursa ve Halep gibi önemli antrepolardan en çok ham ipek ithâl eden ülkelerin başında Venedik geliyordu. 17. yüzyılın başında Venedik Cumhuriyeti'nin yıllık İran ipeği ithalâtı 300 balya civarında iken İngilizlerin ithal ettikleri miktar 295 balya civarında idi. İngiliz yünlü kumaşlarının Kıbrıs Savaşı sonrasında Osmanlı piyasasına yoğun bir şekilde girmesiyle Osmanlı pazarlarında Venedik'e yeni bir rakip çıktığı doğrudur. Fakat Venedik yünlü ve ipeklilerin başlıca alıcıları Osmanlı sarayı ve yönetici kesimi idi. Bunun haricinde İngiliz kalyonlarının 16. yüzyılın sonunda Akdeniz'e girmesi Venediklilerin deniz nakliyeciliği alanında geri planda kalmasına sebep olmuştur. İngiliz bretonlarının yüksek gövdeli ve fırtınalara dayanıklı yapıları zamanla Venedik kadırgalarına göre daha çok tercih edilmelerini sağlamıştır. Ama bu gemiler Doğu Akdeniz ile Venedik kenti arasında da gidip gelmekte ve Venedikli tacirler de bu gemilere binmekteydiler. Ayrıca Kıbrıs Savaşı sonrasında Venedik'teki Osmanlı tacirlerinin sayısı önemli ölçüde artmıştı. Osmanlı Devleti'nin Dubrovnik-Split-Venedik güzergâhını Ancona'ya tercih etmesinin bu durumda önemi büyüktür. 1621'e gelindiğinde Venedik'teki Osmanlı tacirlerine daha önce tahsis edilen binalar yetersiz geldiği için Fondaco Dei Turchi isimli bir ticaret merkezi tahsis edilmişti. Bu merkezde ağırlıklı olarak Müslüman Osmanlı tacirleri kalmakta, Yahudi, Rum ve Ermeni kökenli Osmanlı tacirleri de kentteki irili ufaklı hanlarda kalmaktaydılar.

İncelenen literatür çalışmaları ve Osmanlı arşiv belgeleri ışığında 16. yüzyılın başından sonuna kadarki süreçte Osmanlı-Venedik ticaretinin geniş kapsamlı ve yükselen bir ivmeye sahip olduğu görülmektedir. Araştırmanın neticesinde Kıbrıs savaşı sonrasında Akdeniz'deki ticari üstünlüğün İngiliz ve Fransızlar'a geçmediği bilakis 17. yüzyılın başında bile Venedikli tacirlerin Levant pazarlarındaki en önemli ithalâtçılar oldukları göze çarpmaktadır. Yine literatür ve arşiv araştırmaları bağlamında Venedik ile Osmanlı Devleti arasındaki ticaretin 1570'teki Kıbrıs Savaşından sonra ağır bir darbe alıp bitmediği aksine savaştan sonra hızlıca toparlanıp eski canlılığına kavuştuğu görülmüştür. 16. yüzyılın sonunda Venedik kentindeki Osmanlı tacirlerinin giderek artan sayıları,

Adriyatik'te yoğunlaşan Osmanlı ticareti ve Doğu Akdeniz'in önemli ticari merkezleri olan Halep, İskenderi'ye, Trablusşam gibi kentlerde Venedikliler'in yoğun ticari faaliyetleri bu toparlanmanın önemli göstergelerindendir.

KAYNAKÇA

- A.S.V. Miscellanea di documenti Turchi. fascicolo 1-161. Busta 1-14; aktaran Gökbilgin, M. T. (1972). Venedik Devlet Arşivindeki Türkçe Belgeler Koleksiyonu ve Bizimle İlgili Diğer Belgeler. *Türk Tarih Kurumu Belgeleri Dergisi*, V-VIII (9-12), 1-151.
- Akdağ, M. (1949). Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluş ve İnkişafı Devrinde Türkiye'nin İktisadi Vaziyeti. *Belleken*, 13(51), 497-568.
- Akgündüz, A. (1990a). *Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukuki Tahlilleri* (Cilt I). İstanbul: Fey Vakfı Yayınları.
- Akgündüz, A. (1990b). *Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukuki Tahlilleri* (Cilt II). İstanbul: Fey Vakfı Yayınları.
- Akgündüz, A. (1991). *Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukuki Tahlilleri* (Cilt III). İstanbul: Fey Yayınları.
- Akgündüz, A. (1992). *Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukuki Tahlilleri* (Cilt V). İstanbul: Fey Vakfı Yayınları.
- Akgündüz, A. (1993). *Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukuki Tahlilleri* (Cilt VI). İstanbul: Fey Vakfı Yayınları.
- Akgündüz, A. (1994). *Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukuki Tahlilleri* (Cilt VII). İstanbul: OSAV Yayınları.
- Aksın, A. (2017). 1482 Tarihli Osmanlı-Venedik Ahidnâmesi. *Sultan II. Bayezid Dönemi ve Bursa* (1. baskı) içinde (s. 72-88). Bursa: Gaye Kitabevi.
- Alkan, N. (2005). *Bursa'da İpek Üretim ve Ticaretinin Doğu Ülkeleri ile Olan İlişkisi (15-16. YY.Lar)*. Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Anhegger, R. & İnalçık, H. (2000). *II. Mehmet ve II. Bayezid Devirlerine Ait Yasakname ve Kanunnameler*. Ankara : Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Apellániz, F. (2021). A Mamluk-Venetian Momerandum on Asian Trade. *Jras*(3), 1-24.
- Archivio di Stato di Venezia. Procuratori di San Marco. Misti. fascicolo XXIII. busta 43; aktaran Apellániz, F. (2021). A Mamluk-Venetian Momerandum on Asian Trade. *Jras*(3), 1-24.
- Arıkan, Z. (1991). Osmanlı İmparatorluğu'nda İhracı Yasak Mallar (Memnu Meta). *Prof. Dr. Bekir Kütükoğluna Armağan* (1. baskı) içinde (s. 279-306). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi.
- Ashtor, E. (1974). The Venetian Supremacy in Levantine Trade: Monopoly or Pre-Colonialism, *Journal of European Economic History*, III, 5-53.

- Âşıkpaşazâde. (2013). *Âşıkpaşazâde Tarihi*. (N. Öztürk, Çev.) İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayıncılık.
- Barkan, Ö. L. (1942). İstila Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zaviyeler. *Vakıflar Dergisi*(2), 279-304.
- Barkan, Ö. L. (2001). *XV ve XVII ıncı Asırlarda Osmanlı İmparatorluğunda Zirai Ekonominin Hukuki ve Mali Esasları*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Basımevi.
- Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü (1993), *3 Numaralı Mühimme Defteri (966-968 / 1558-1560) Özet ve Transkripsiyon*. Ankara: Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi [BOA]. Fon Kodu A. DVNS. MHM.d. Dosya No. 40. Sayfa No 193.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi [BOA]. Fon Kodu A. DVNS. MHM.d. Dosya No. 7. Sayfa No 698.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi [BOA]. Fon Kodu A. DVNS. MHM.d. Dosya No. 39, Sayfa No 341.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi [BOA]. Fon Kodu A.DVN.DVE.d. Dosya No 016/4. Sayfa No 3-8.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi [BOA]. Fon Kodu A.DVNS.MHM.d. Dosya No. 7. Sayfa No 121.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi [BOA]. Fon Kodu A.DVNS.MHM.d. Dosya No. 46. Sayfa No. 99.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi [BOA]. Fon Kodu A.DVNS.MHM.d. Dosya No. 40. Sayfa No 190.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi [BOA]. Fon Kodu A.DVNS.MHM.d. Dosya No. 48. Sayfa No 220.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi [BOA]. Fon Kodu A.DVNS.MHM.d. Dosya No. 5, Sayfa No 171.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi [BOA]. Fon Kodu A.DVNS.MHM.d. Dosya No 5. Sayfa No 214.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi [BOA]. Fon Kodu A.DVNS.MHM.d. Dosya No 6. Sayfa No 310.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi [BOA]. Fon Kodu İE. BH.4, Gömlek No 348, Sayfa No 1.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi [BOA]. Fon Kodu KK.d. Dosya No. 62. Sayfa No. 420.

- Başbakanlık Osmanlı Arşivi [BOA]. Fon Kodu KK.d. Dosya No.61. Sayfa No 272.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi [BOA]. Fon Kodu TS.MA.d. Dosya No. 6809. Sayfa No 1.
- Battûta, İ. (2005). *İbn Battûta Seyahanâmesi*. (A. S. Aykut, Çev.) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Bayat, F. (2012). Trablusşam Eyaleti. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, XLI, 295-296.
- Beğ, O. (2014). *Oruç Beğ Tarihi*. (N. Öztürk, Çev.) İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları.
- Bilgin A., & Bozkurt, F. (2010) Bir Malî Gelir Kaynağı Olarak Vârisiz Ölenlerin Terekeleri ve Beytûlmâl Mukataaları. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* (20), 1-31.
- Bostan, İ. (2009). Fatih Sultan Mehmed ve Osmanlı Denizclliği. Özbaran S., & Bostan İ (Ed.), *Türk Denizcilik Tarihi 1* (1. baskı) içinde (s. 85-95). İstanbul: Deniz Basımevi.
- Boxer, C. R. (1969). A Note on Portuguese Reactions to the Revival of the Red Sea Spice Trade and the Rise. *Journal of Southeast Asian History*, 3(10), 415-428.
- Braudel, F. (2017). *II. Felipe Döneminde Akdeniz ve Akdeniz Dünyası* (Cilt I). (M. A. Kılıçbay, Çev.) Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Braudel, F. (2017). *II. Felipe Döneminde Akdeniz ve Akdeniz Dünyası* (Cilt II). (M. A. Kılıçbay, Çev.) Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Bulunur, K. İ. (2014). *Osmanlı Galatası (1453-1600)*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat.
- Bulunur, K. İ. (2020). *Osmanlı Gümrük Sistemi (1476-1620)*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Casale, G. (2006). The Ottoman Administration of the Spice Trade in the Sixteenth-Century Red Sea and Persian Gulf. *Brill*(49), 170-198.
- Çavuşdere, S. (2009). Selçuklular Döneminde Akdeniz Ticareti, Türkler ve İtalyanlar. *Tarih Okulu* (4), 53-75.
- Çiçek, H. (2019). *Ege Adaları Çerçevesinde Osmanlı-Venedik İlişkileri, Yüksek Lisans Tezi*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çizakça, M. (1980a). A Short History of the Bursa Silk Industry (1500-1900). *Journal of the Economic and Social History of the Orient*, 23(1/2), 142-152.

- Çizakça, M. (1980b). Price History and the Bursa Silk İndustry: A Study in Ottoman İndustrial Decline, 1550-1580. *The Journal of Economic History*, 533-550.
- Çizakça, M. (1985). Incorporation of the Middle East into the European World-Economy. *Review (Fernand Braudel Center)*, 8(3), 353-377.
- Dalsar, F. (1960). *Türk Sanayi ve Ticaret Tarihinde Bursa'da İpekçilik*. İstanbul: Sermet Matbaası.
- Darling, L. T. (1996). *Revenue-Raising and Legitimacy Tax Collection and Finance Administration in the Ottoman Empire 1560-1660*. Leiden: E.J Brill.
- Darling, L. T. (2015). Ottoman Customs Registers (Gümrük Defterleri) as Sources for Global Exchange and Interaction. *Review of Middle East Studies*(49), 3-22.
- Delilbaşı, M. (1984). Bibliyografya, Elizabeth A. Zacharladou, Trade and Crusade. Venetian Crete and the Emirates of Mentcshe and Aydın (1300-1415). *Belleten*, XLVIII(189/190), 343-352.
- Doğan, G. (2017). *Venediklü ile Dahi Sulh Oluna 17. ve 18. Yüzyıllarda Osmanlı-Venedik İlişkileri*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Dursteler, E. R. (2012). *İstanbul'daki Venedikliler Yeniçağ Başlarında Akdeniz'de Millet, Kimlik ve Bir Arada Varoluş*. (T. U. Belge, Çev.) İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Ekinci, A. (2005). Türkiye Selçukluları'nın Akdeniz Politikası ve Doğu Akdeniz'de Hakimiyetin Tesisi. *Doğu Batı Dergisi*, (34), 247-265.
- Ergenç, Ö. (2012). *Şehir, Toplum, Devlet, Osmanlı Tarihi Yazıları*. Ankara: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Faroqhi, S. (1980). Textile Production in Rumeli and the Arab Provinces: Geographical Distribution and Internal Trade. *The Journal of Ottoman Studies*, 1(1), 61-83.
- Faroqhi, S. (2003). *Osmanlı Dünyasında Üretmek, Pazarlamak, Yaşamak*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Fleet, K. (1993a). The Treaty of 1387 between Murad I and the Genoese. *Bulletin of the School of Oriental and African Studies, University of London*(56), 13-33.
- Fleet, K. (2009). *Erken Osmanlı Döneminde Türk-Ceneviz Ticareti*. (Ö. Akpınar, Çev.) İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Fleet, K. H. (1993b). *Trade Relations Between The Turks and Genoese, 1350-1453*, PHD Thesis. London: University Of London, The School Of Oriental And African Studies.

- Genç, M. (2000). *Osmanlı İmparatorluğunda Devlet ve Ekonomi*. Ankara: Ötüken Yayınları.
- Gibbons, H. A. (1928). *Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu*. (R. Hulusi, Çev.) İstanbul: Türk Tarih Kurumu.
- Gökbilgin, M. T. (1972). Venedik Devlet Arşivindeki Türkçe Belgeler Koleksiyonu ve Bizimle İlgili Diğer Belgeler. *Türk Tarih Kurumu Belgeleri Dergisi*, V- VIII(9-12), 1-151.
- Gökbilgin, T. (1992). *Osmanlı Paleografya ve Diplomatik İlmi* (2 b.). İstanbul: Enderun Kitabevi.
- Heyd, W. (1973). *Yakın-Doğu Ticaret Tarihi*. (E.Z. Karal, Çev.) Ankara: Türk Tarih Kurumu. *Histriae* (16), 155-172.
- İnalcık, H. (1992). Bursa. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, XVI, 445-449.
- İnalcık, H. (2000a). İmtiyazat. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, XXII, 245-252.
- İnalcık, H. (2000b). Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi (Cilt I). (H.Berktaş, Çev.) İstanbul: Eren Yayıncılık.
- İnalcık, H. (2002). Devlet-Toplum-Düşünce. Renda G., & İnalcık H.(Ed.), *Osmanlı Uygarlığı* (1. baskı) içinde (s. 29-239). Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- İnalcık, H. (2009). *Devlet-i Aliyye* (Cilt I). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- İnalcık, H. (2011a). Bursa ve İpek Ticareti (1550'ye Kadar). *İslam Şehirleri Sempozyumları Bildirileri Kitabı* (1. baskı) içinde (s. 19-45). Bursa: Bursa Büyükşehir Belediyesi.
- İnalcık, H. (2011b). *Has-bağçede 'Ayş u Tarab Nedimler Şairler Mutribler*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- İnalcık, H. (2011c). *Rönesans Avrupası Türkiye'nin Batı Medeniyetiyle Özdeşleşme Süreci*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- İnalcık, H. (2011d). *The History of Textiles in Turkey*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- İnalcık, H. (2020). İpek. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, XXII, 362-365.
- Jorga, N. (2009). *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*. (N. Epçeli, Çev.) İstanbul: Yeditepe Yayınevi.
- Kaçan, M. (1995). XVI. ve XVII. Yüzyıllarda Osmanlı-Venedik Ahidnameleri, Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Kafadar, C. (2009). *Kim var imiş biz burada yoğ iken Dört Osmanlı: Yeniçeri, Tüccar, Derviş ve Hatun*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Kaymakçı, E. (2021). *Ege Adalarında Hâkimiyet Mücadelesi Bizans ve Venedik'in Türkleri Durdurma Çabaları (XI.-XV. Yüzyıllar)*. İstanbul: Selenge Yayınları.
- Kılıç, O. (2002). Osmanlı Devleti'nde Meydana Gelen Kıtıklar. *Türkler Ansiklopedisi*, X, 718-730.
- Köse, M. Z. (2005). *Osmanlı-Venedik Ticareti (1600-1630)*, Doktora Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmalar Enstitüsü Müdürlüğü.
- Köse, M. Z. (2009). *Osmanlı İmparatorluğu ile Dubrovnik Cumhuriyeti Arasındaki İlişkiler (1500-1600)*. İstanbul: Giza Yayınları.
- Kritovulos. (2012). *Kritovulos Tarihi (1451-1467)*. (A. Çokona, Çev.) İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Kurat, A. N. (1953). *Türk İngiliz Münasebetlerinin Başlangıcı ve Gelişmesi (1553-1610)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Kütükoğlu, M. (1996). Gümrük. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, XIV, 263-268.
- La Bibliothèque Nationale. Manuscrits Turcs. No 83. var. 127-135; aktaran Gökbilgin, M. T. (1972). Venedik Devlet Arşivindeki Türkçe Belgeler Koleksiyonu ve Bizimle İlgili Diğer Belgeler. *Türk Tarih Kurumu Belgeleri Dergisi*, V- VIII(9-12), 1-151.
- Lane, F. C. (1940). The Mediterranean Spice Trade Further Evidence of its Revival in the Sixteenth Century. *The American Historical Review*, 45(3), 581-590.
- Lane, F. C. (1973). *Venice A Maritime Republic*. London: John Hopkins University Press.
- Lane, F. C. (2017). Venetian Shipping during the Commercial Revultion. B. Pullan (Ed.), *Crisis and Change in the Venetian Economy in the Sixteenth and Seventeenth Centuries* (1st edition) içinde (s. 22-47). London and New York: Routledge.
- Lindner, R. P. (2008). *Osmanlı Tarihöncesi*. (A. Arel, Çev.) İstanbul: KitapYayınevi.
- Mantran, R. (1990). *17. Yüzyılın İkinci Yarısında İstanbul* (Cilt I). (E. Ö. Mehmet Ali Kılıçbay, Çev.) Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Mumcu, S. (2014). *Venedik Baylosu'nun Defterleri The Venetian Baylo's Registers (1589-1684)*. Venedik: Edizioni Ca' Foscari-Digital Publishing.

- Neşri, M. (2014). *Kitâb-ı Cihan-Nümâ Neşri Tarihi* (Cilt IV). (M. A. Köymen & F. R. Unat, Çev.) Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Nicol, D. M. (2000). *Bizans ve Venedik Diplomatik ve Kültürel İlişkiler Üzerine*. (G. Ç. Güven, Çev.) İstanbul: Sabancı Üniversitesi.
- Özbaran, S. (1990). Ottoman Empire and the Spice Routes in the 16th Century. *International Seminar for UNESCO Integral Study of the Silk Roads: Roads of Dialogue: "The influence of the Silk Roads on Turkish Culture and Art"* (s. 1-7). İzmir: UNESCO.
- Özbaran, S. (2007). *İran, Türkiye, Irak, Suriye ve Mısır Yollarında Portekizli Seyyahlar*. İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Özbaran, S. (2009). Avrupa'nın Okyanuslarda Yayılması ve Akdeniz Dünyası. *Türk Denizcilik Tarihi* (Cilt 1). İstanbul: Boyut Yayınları.
- Özel, A. (1993). Dârülharp. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, VIII, 536-537.
- Pamuk, Ş. (1999). *Osmanlı İmparatorluğu'nda Paranın Tarihi*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Parlaz, S. (2013). *Osmanlı-Ceneviz İlişkileri (1450-1600)*, Doktora Tezi. Denizli: Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Pedani, M. P. (2008). Ottoman Merchants in the Adriatic Trade and Smuggling. *Acta Histriae* (16), 155-172.
- Pedani, M. P. (2012). *Doğu'nun Kapısı Venedik*. (G. K. Şahin, Çev.) İstanbul: Küre Yayınları.
- Pedani, M. P. (2013). Venedik. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, XLIII, 44-47.
- Pedani, M. P. (2016). *The Turks and The Sea in The Venetian Documents (14th-15th Centuries)*. *Uluslararası Kara Mürsel Alp ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu II* (s. 232-233). Kocaeli: Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı Yayınları.
- Pezzolo, L. (2006). The rise and decline of a great power: Venice 1250-1600. *Working Papers*, (27), 1-31.
- Pirenne, H. (2005). *Ortaçağ Avrupa'sının Ekonomik ve Sosyal Tarihi*. (U. Kocabaşoğlu, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Pitcher, D. E. (1999). *Osmanlı İmparatorluğu'nun Tarihsel Coğrafyası*. (B. Tırnakçı, Çev.) Ankara: Yapı Kredi Yayınları.
- Ponting, C. (2011). *Yeni Bir Bakış Açısıyla Dünya Tarihi*. (E. B. Özbilen, Çev.) İstanbul: Alfa Yayınları.
- Roberts, J. (2010). *Avrupa Tarihi*. (Fethi Aytuna, Çev.) İstanbul: İnkılap Kitabevi.

- Rubruck, W. o. (1900). *Journey of William of Rubruck to The Eastern Parts of The World, 1253-55*, Çev.: William Woodville Rockhill. London: Hakluyt Society.
- Sella, D. (1968). The Rise and Fall of the Venetian Woollen Industry. B. Pullan (Ed.), *Crisis and Change in the Venetian Economy in the 16th and 17th Centuries* (1st edition) içinde (s. 106-126). London: Routledge.
- Smith, H. (2001). *Portugal and The European Spice Trade 1480-1580*. Italy: European University Institute.
- Steensgaard, N. (1973). *Carracks, caravans and companies. The structural crisis in the European-Asian trade in the early 17th century*. Kopenhagen: Lund, Studentlitteratur.
- Şakiroğlu, M. H. (1983). 1503 Tarihli Türk-Venedik Andlaşması . *VIII. Türk Tarih Kongresi* (s. 1559-1569). Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Şakiroğlu, M. H. (1986). II. Selim'in Venedik Cumhuriyetine Verdiği 1567 ve 1573 Tarihli Ahidnâmeler. *Erdem*, II/5, 527-553.
- Tavernier, J. B. (2006). *Tavernier Seyahatnamesi*. (T. Tunçdoğan, Çev.) İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Theunissen, H., & Alexander, P. (1998). *Ottoman-Venetian Diplomats: The'Ahd-names. The Historical Background and the Development of a Category of Political-Commercial Instruments together with an Annotated Edition of a Corpus of Relevant Documents*. Utrecht: Electronic Journal of Oriental Studies.
- Turan, O. (1958). *Türkiye Selçukluları Hakkında Resmi Vesikalar*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Turan, O. (1971). *Selçuklular Zamanında Türkiye (1071-1318)*. İstanbul: Turan Neşriyat.
- Turan, Ş. (1968). Venedik'te Türk Ticaret Merkzi. *Belleken*, 32(126), 247-256.
- Turan, Ş. (1994). Dubrovnik. *TDV İslam Ansiklopedisi*, IX, 542-544.
- Turan, Ş. (2020). *Türkiye-İtalya İlişkileri I Selçuklular'dan Bizans'ın Sona Erişine* (3. b.). Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Uzunçarşılı, İ. H. (2015). *Osmanlı Tarihi* (11. b., Cilt I). Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Witteck, P. (1944). Menteşe Beyliği 13-15 inci Asırda Garbi Küçük asya Tarihine Ait Tetkik. (O. Ş. Gökyay, Çev.) Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Witteck, P. (2013). Osmanlı İmparatorluğu'nun Doğuşu (3 b.). (F. Berktaş, Çev.) İstanbul: Pencere Yayınları.

- Yemişçi, C. (2009). 1618-28 Arası Osmanlı Venedik İlişkileri (6004 No'lu Ahkam Defterine Göre), Yüksek Lisan Tezi. Konya: Konya Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yemişçi, C. (2017). XVII. Yüzyılda Osmanlı-Dubrovnik İlişkileri, Doktora Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.
- Yıldırım, F. (2021). Mühimme Defterleri'ne Göre Osmanlı Devleti'nde şarap. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 31(1), 495-514.
- Zachariadou, E. (1983). *Trade and crusade: Venetian Crete and the emirates of Monteshe and Aydın (1300–1415)*. Venice: Hellenic Institute of Byzantine and post-Byzantine Studies.
- Zachariadou, E. A. (2007). Ege'de El Değiştiren İktidarlar. (S. avuşdere, ev.), *OTAM*, Sayı 22, 213.

EKLER

Ek 1: 1482 Tarihli Osmanlı-Venedik Ahidnâmesi

“Nişan-ı Hümayun-ı âlişân ve misal meymûn vâcib'ül iz'ân nevarâllahu melikü'l -mennân eliyy inkirâz alduran hükmi oldur ki ben ki Sultan Bayezid bin Sultan Mehmed bin Sultan Murad Hanın bi âvnullâhî te'ala serîr-i saltanat-ı cülûs-ı hümayûnum vaki' olub etraftan ümerâ ve selâtin-i etibbâ-yı aliyyme müraca'ât idüb müsâlaha ve muahhede ettiklerinden benim re'y-i cihan arâya şöyle zahir oldu ki bundan evvel için babam Hüdâvendigâr enar'allahu burhan umdetü'l-ül ümera Venedik Dukası Yuvan Macenigo vesair begleriyle dostluk ve muhabbet ve müsâlaha eylemişlerdi. Ben dahi gördüm anlarla müsâlaha etmek sebab-i intizam umur-ı memlekettir. Lâ cürm-i alem-i dünyada dostluk ve muhabbet fevkinde hiç nesne olmaz imdi ben dahi müsâlaha etmeye meyil olub umdetü'l umera Venedik Dukası İvan Macenigo ve erkan-ı devleti vesair begleri ile ve halkı ile dostluk ve muhabbet bünyâd eyleyim şimdiki halde mezkur begler fahrü'l âyân zû'l- aklü'l-enam, Antonio Vitturi atebe-i âliyeme elçiliğe ve aramızda olan dostluk ve muhabbet esasını muhkem etmeğe ve bu ahidnamede vaki olan şera'iti mukarrer kılmağa gönderdikleri sebepten ben dahi anların müsâlahalarını ve ahidlerin kabul idüb iman-ı muğallaza ile yemin ederim ki kuşandığım kılıç hakkı için ve atam ve dedem ruhu için ve oğlancıklarım başı için ve benim başım canım için ve yüz yirmi dört bin peygamber hürrmeti için ve Hazret-i Resûlün âliye-i afza's selâtü ve'l ikmalü't tahiyyat pak ve münevver ve mutahhar ruhu için ve yedi Mushaf hakkı için ve dinim hakkı için ve yeri göğü yaradan Perverdigar hakkı için ki madem ki anlar bu ahd ve salâh üzere sabit ve daim olub hilaf-ı ahd anlardan nesne sadır olmaya ben dahi bu ahd ve salâh üzere sabit ve daim olub hilaf-ı ahd anlardan nesne sadır olmaya ben dâhi bu ahd ve sulh üzere sabit ve daim olub hilaf-ı ahd benden nesne zahir olmaya bugünden sonra benimle zînü'l- ümera Venedik Dukası Yuvan Macenigo ile ve bundan sonra olacak Duka ile vesair begler ile anların adamları ile ve anlara müteallik olan yerlerin ve vilayetlerin halkı ile ve kaleleriyle ve burguzlarıyla ve adalarıyla fi'l cümle Aya Marko sancağını götüreren kimesneler ile şimdiden sonra götürecekleri ile cem'i anlara müteallik olan yerleri ile yaşıdan ve kurudan alan ellerinde olan illeri ve günleri ve şimdiden sonra açılacak yerleri ile aramızda dostluk ve muhabbet ve müsâlaha ve barışıklık ola. Minbâ'd benim memalik-i mahrusemde olan sancak beglerimden ve subaşlarından ve tımar erlerinden fi'l cümle benim hüddâm-ı encam irtisamdan hiç bir ahâr illerine ve

kal'alarına ve kendilerine ve burguzlarına ziyan ve elem yetiştirmeye eğer bana müteallik olan kimesnelerden bunların vilayetlerine ve adamlarına ziyan yetişürse ben zamîn olam ki anı yerine koyub dahl iden kimesneleri siyaset ve tehdid eyleyem haklarından gelem ziyanların yerine koyub cem'i esirleri girü anlara döndürem mezkur begler dahi bu üslub üzere zamîn olalar ba'del yevm mezkur beglerin vilayetlerinden kal'alarından, adamlarından yahud yerlerinden benim adamlarımdan anlara müteallik olan esbabdan bir nesne alursa ben zamin olam ki yine yerine koyub mezkûr beglere teslim eyleyim mezkûr begler dahi bu üslub üzere eyleyeler ve mezkûr beglerin bezirgânları ve adamları fi'l cümle sefer ehli olan kimesneleri ki Venedik adına olalar benim memalik-i mahrûseme yaştan ve kurudan kadırgalarıyla ve göğeleriyle ve gayri uşak gemileri ile İstanbul'a ve Galata'ya ve Trabzon'a ve Kefe'ye cem'i bana müteallik olan yerlere yaştan ve kurudan olsun boğazın içinden taşından geleler ve gideler. Anlara bir elem ve zarar yetiştirmeye ve avarızdan emin olalar mezkûrlara kendülere ve kendülere müteallik olan horandalarına fi'l cümle her neleri ki var ise hiç ahar ziyan güzend yetiştirmeye ne vakit derlerse geleler ve dilerse gideler. Hemçünân mezkûr begler dahi üslûb üzere geleler ve Nikor adasının dukası ve karındaşları ve sipahileri ve adamları ve ana müteallik olan yerler ve gemileri fi'l cümle derya yüzünden hareket eyliyen kayıkları ve peremeleri bu mesalihden dahil olalar anlardan dahi nesne taleb olunmayub Venedik halkı gibi olalar benim memalik-i mahrusemden derya yüzüne giden gemilerim ve kadırgalarım ve donanmalarım ve rencberlerim olsun. Benim eğer deniz yüzünde Venedik gemilerine buluşurlarsa birbirleriyle dostluk idüb istimân ide zarar yetişmeye ve haramiler kayıkları her ne yerde kim tutulurlarsa haklarından gelib siyaset eyliyeler eğer Venedik'ten bir kimesne benim memalik-i mahrûseme gelirse eğer Müslüman olursa sahibine bin akçe vire eğer Müslüman olmazsa yine sahibine teslim eyliyeler. Eğer mezkûr Venedik gemileri benim memâlik-i mahruseme gelirken yolda yel çıkub helak olursa ne denlü adam kurtulursa azad olalar ve davarı kurtulursa sahiblerine vireler. Mezkûr begler dâhi bu üslûb üzere eyliyeler. Eğer Venedik'ten bir kimesne burda fevt olub veresei olmayub vasiyet dahi eylemiş olmasa anlarına gibilerin rızıkları bi'l külliye Venedik Baylosuna teslim oluna eğer baylos olmazsa Venedikli bazirgânlara vereler. Anlar dâhi Venedik beğlerine teslim eyleyeler veyahut baylos dediği kimesneye vireler ve mezkûr begler baylosların İstanbul'a göndereler horandasıyla bile gelüb İstanbul'da temekkün eyleye ki Venedik bezirgânlarının mesalihin görüb ve güzide şera'iti ne ise kendi ayinelerince yerine koya ve İstanbul'da subaşı olan kimesne ana müteallik olan adamlardan şunlar ki dâr-ı harbden zaman-ı adavetde benim memâlik-i mahrûsemde esir olmuşlardır ve şimdiden sonra

azâd olacaklardır. Ellerinde itakname bulunan anların gibilere düstûr olunan horandalarıyla ve azıklarıyla varub Venedik memleketlerine gideler kimesne mani olmaya varamazda nizalar götürülmek için ol nizalardan müsâlahamıza ve dostluğumuza zarar yetismeye buyurdum ki cem-i memâlik-i mahrûsemde şol yerlerden ki kadırgalar ve gemiler ve kayıklar haramiliğe çıkıp derya yüzüne gittikleri vakitte ki benim kapudanım onlarla bile olmaya mezkûr gemilerin reisleri ol yerlerin hakimlerine muhkem kefiller vireler ve ondan Venedik memleketlerine ziyan yetiştirmeyeler eğer kefil vermeden giderlerse mücrim ve günahkâr olurlar ve haklarından geline eğer ziyân iderlerse ziyânları yerine konulup kendilerin gereği gibi haklarından geline bundan evvel merhûm ve mağfûrun-leh babam Hüdâvendigar nevarallahu merkadehu mezkûr Venedik begleri ile müsâlaha ve muahede itdikde Venedik baylosu her yıl on bin flori tacirler hasılından bişkeş vire deyu ahidnâmede kayd olunmuş imiş el halet-i hazîhi mezkûr beglerin kemal-i ihlasların izhâr itdikleri sebebdan avâtıf-ı hüsrevânem muktezâsınca ol on bin bîşkeş floriyi anlara bağışladım bundan böyle taleb olunmaya ve merhum babam zamanında bazı kazaya için aradan adavet götürülsün deyu mezkûr Venedik begleri yüz bin flori virmege mültezem olub elli binini virüb elli bin flori bâki kalmış imiş bu üzere ahid olunduki bu zikr olunan elli bin bâki floriyi hazine-i amireme teslim eyleyeler virdiklerinden sonra bu husus için anlardan bî vech-i mîne'l vücûh nesne taleb olunmaya ve mezkûr Venedik begleriyle şöyle müsâlaha ve muahede olundu ki merhum mağfûr-leh babam tâbe-mazca'ahû Benedito Serujan adlu elçiye virdiği sınırınameinde mestûr olan Vasi'ka kal'ası ve Polisa adlı yerler sınırlarıyla ve nahıyyeleriyle kadimden kendülerin tasarruflarındadır girü tasarruflarında ola dediği sebebdan ben dahi mukarrer tutdum ki ber karâr-ı sâbık yine tasarruflarında ola mezkûr yerlerden kimesne nesne taleb eylemeye fi'l cümle mezkûrlarıyla şöyle müsâlaha ve muahhede olundu ki kadimden şimdiye değin kendi tasarruflarında mamûl olunagelen sınırları babam Hüdâvendigâr nevarallahu merkadehu missier Nicolo Cocco nâm elçiye verdiği sınırıname mucebince ber karâr-ı sâbık mukarrer ola kimesne andan tecavüz itmeye ve ben zamin oldum ki mezkûr begler babamla müsâlaha eylediklerinden berü şimdiye değin anların memleketlerinden ne kadar esir tarîk-i te'âddi ile alınmış ise babam zamanında ve benim zamanında cem'isini azâd eyledim azıklarını ve esbablarını bulduram ve idenlerin haklarından gelirim bu bâblarda tamam-ı i'timâm idüb alâmet-i şerîf üzere i'timad-ı küllî kılalar tahriren fi Evahir-i Zil kâdetü'l- haram sene sitte ve semanin ve seman mie. Be makâm-ı Edirne el mahmiyye” (A.S.V. Miscellanea di documenti Turchi, fascicolo I, busto 10; aktaran Gökbilgin, 1972, s. 39-42).

Ek 2: 1503 Tarihli Osmanlı-Venedik Ahidnâmesi

“Nişan-i şerif-i sultânî ve fermân-ı münîf vâcibü'l izân hakanî nüffize bi'l-avni'l rabbanî vel hayyül subhanî hükmi oldur ki elhalet-i hazihi Venedik beglerinden dergâh-ı âlem penahıma elçi gelüb aralıkda sulh ve salâh olmak taleb etdikleri ecilden ben dahi şol vech üzere sulhu kabul etdim ki Aya Mavra kal'asını mevcut olan halkı ile ve adasıyla ve ademisiyle fi'l cümle kal'anını tobları ve tüfenkleri ve esbabı ile vereler ve Çerneoğlunun alınan ili ben aldığım tarihte mezbur Çerneoğlu her ne tasarruf etdiyse kadimi yerleri olsun gerekse Venedik begleri vermiş olalar ve vereler benim dergâh-ı muallâmdan bir mutemed adam varub ve Venedik beglerinden bir yarar adam gelüb ol yerlerin üzerine varub muayyen ve mümtaz sinurlar ifraz idüb kat'a dahl ve ta'arruz etmeyüb vireler niza münkâtı ola ve Venedik elçisi ile bundan atebe-i âlem penâhımda müsâlâha emrin söyleşirken Anabolu kâfirleri çıkub Mora subaşlarından ve sipahilerinden alınan mevcut olan dutsakları esbablarıyla bî- kusur vireler ve ben dahi elçi bunda iken gemilerinden alınan ve gayrı kenarlarda dutulandan bulunan kâfirleri vermem Zakine adası ki her yıl anuñçün hızâne-i âmireme beşyüz filori virilürdir yine ol beş yüz filoriyi tamame her yıl vereler ve Anabolu ve Menavesiye'nin sinurları babında anlardan bir yarar kimesne gelüb benim dergâh-ı âlempenahımdan bir emin adam varub nefsi-i Anabolu'nun ve Menavesiye'nin sinurlarını görüb tasannu oluna ben dahi anların mesalihlerin kabul edüp eyman-ı mugalleze ile yemin eylerim ki yeri ve göğü yaradan perverdi gâr hakkıçün Venedik Doji'ile ve sair begleriyle ve anların adamlarıyla ve anlara müteallik olan yerlerin ve vilâyetlerin halkı ile ve kalaları ve burgazlarıyla ve adamlarıyla ve fi'lcümle Aya Marco'nun sancağın götüreren kimesneleriyle ve cemi anlara müteallik yerler ile yaşdan ve ku rudan elan ellerinde olan illeri ve köyleri ile ve şimdiden sonra açılacak yerleri ola ki kendü dindaşlarından olalar benim sinurumda olmiya ve haracgüzârım olmiya ve Nakşa adasıyla ve ana müteallik girü kalan adalarıyla aramızda dostluk ve muhabbet ve barışıklık ola benim memâlik-i mahrusemde olan sancak beglerinden ve subaşılardan

dan ve tumar erenlerinden fi'lcümle benim hüddamencüm ihtişamımdan hiç abad bunların vilâyetlerine ve kal'alarına ve burgazlarına ve adamlarına zarar ve ziyan yetiştirmeyenler eğer bana müteallik ki mesnelerden bunların vilâyetlerine ve kal'alarına ve burgazlarına ve adamlarına zarar ve ziyan yetiştirirlerse ol zararı ve ziyanı yerine koyub dahl eden kimesneler hakkından gelem anlar dahi bu vechile müte kefil olalar ki benim ilime ve kalalarım ve burgazlarım ve adam larım onların beglerinden ve sipahilerinden ve adamlarından hiç ahad zarar ve ziyan yetiştirmiyeler eğer zarar ve ziyan yetiştirirler ise ol zararı ve ziyanı yerine koyub dahl eden kimesnelerin hakla rindan geleler ve mezbur beglerin bezirganları ve adamları fi'l-cümle sefer ehli olan kimesneleri ki Venedik adına ola benim memâlik-i mahruseme yaşıdan ve kurudan kadirga ile ve köke ile gayri küçük gemi ile İstanbul'a ve Galata'ya ve Trabzon'a ve Kefe'ye ve bana müteallik olan yerlere ne vakit dilerlerse Boğazın içinden ve taşından geleler ve gideler ve benim memâlik-i mahrusemden derya yüzüne giden gemilerim ve kadirgalarım ve donanmalarım rencberlerin olsun benim olsun deniz yüzünde Venedik gemilerine bulu şurlarsa birbirine dostluk idüp zarar ve ziyan etmiyeler hemçünan anların gemileri ve kadirgaları ve donanmaları deniz yüzünde benim gemilerime veyahud rencber gemisine buluşurlarsa dostluk üzere geçeler gideler zarar ve ziyan etmiyeler ve gayri vilayetin harami barçalarına ve kadirgalarına ve gayri gemilere geldikleri vakit Ve nedik kendü adalarına ve limanlarına sığdırmayalar ve turgurmiyalar ve azık vermiyeler dutmaları mümkün ise dutub hakkın dan geleler ve illa men ve def ideler ve hemçünan bendahi adalarım ve limanlarım gelen harami kadirgaları ve barçaları ve kayıkları sığdırmıyan turgurmiyan ve azık vermiyem dutulması mümkün ise dutub haklarından gelem ve illa men ve def idem ve Venedikden bir kimesne gelüb benim memlik-i mahrusemde bir kimesne ile satu bazar etse akçasın tamam eda etmeden hile idüp kaçub giderse ol kimesne bulunursa ki benim hükm-i hümayunum ile varub taleb oluna sahibine rızkın alivereler benim memâlik-i mahrusemden bir kimesne varub Venedik'de bir kimesne ile

satu bazar idüb akçasın tamam eda etmeden hile idüp kaçub geldiği sabit olursa ben dahi alıverem ve memâlik-i mahrusemde bir kimesne bir borc edince veyahud bir vechile müttehem olsa dahi giybet eylese anun çün bir günahsuz dutulmıya ve Venedik beglerine töhmet olunmıya meğer ki anların memleketine varadura hemçünan bendahi öyle edem ve Bailosları dilerse hurendesüyle gelüb mahruse-i Kostantiniyyede bir yıla karib dura yıl tamam olmadın gide dilerse huresendisüz gele ol dahi Venediğin ulu beglerinden olmıya maslahat neyse göre yıl tamam olmadın ol gide anın yerine ol vechile bir dahi gele ve Venedikden bir esir kaçub benim memalik-i mahruseme gelse müs liman olursa sahibi gelicek sahibine bin akçe virile sahibi gelmeyüb vekil gönderirse ol bin akçe vekiline verile eğer küfrü üzere durursa ol esir aynı ile verile hemçünan bizden kaçub anlara varırsa anlar dahi bu vechile ideler ve Venedik gemileri benim memalik-i mahruseme gelirken muhalif yel çıkıb ol gemiyi helâk ederse ne denlû adam kurtulursa âzad ola ve tavarları kurtulursa sahibine verile eğer memalik-i mahrusemden ol tarafa bir gemi varurken muhalif yel çıkub ol gemiyi helâk ederse ne denlu adam kurtulursa anlara dahl olunmayub ve tavarları kurtulursa sahibine vereler ve kata niza et miyeler ve memalik-i mahrusemden şol yerden ki kadırgalar ve kayıklar ve gayri gemiler derya yüzüne çıkub gitdikleri vakit ki benüm kapudanın anlarında bile olmiya mezbur gemilerin reisleri muhkem kefiller vereler ki varub Venedik memleketine zarar ve ziyan yetiştirmeyeler eğer kefil vermeden giderlerse mücrim ve günahkâr olalar haklarından geline eğer kefil verdikden sonra varub zarar ve ziyan yetiştirirlerse ne zarar ve ziyan olursa kefilleri vireler hemçünan Venedik tarafından dahi derya yüzüne ki gemiler çıka Venedik kapudanı bile olmiya reisleri muhkem kefil verdikden sonra memalik-i mahrusemde zarar ve ziyan yetiştirirlerse ol olan zararı ve ziyayı kefilleri vireler eğer kefilsüz giderlerse günahkâr olalar muhkem haklarından geleler ve memalik-i mahrusemden bir haracgüzâr veyahud bir âmil kaçub Venedik'e müteallik Anabolı veya gayrı kalelere ve adalara varub anda temekkün etse kabul olunmıya varan adamımıza teallül etmeyüb aynı ile vireler şöyle ki bir kimesne

adam öldürüb veyahud uğurluk idüb rızk eylese Anabo luya veya gayri adalara gitse ol kimesneyi aynı ile vereler hemçünan bendaki öyle edem ve Venediklünün birbiri arasında nizalar olsa Bailosları ayınlerince dinlüye kimesne dahl etmiye ve Venediklü bazirgân Brusa'ya veyahud gayri yere gitmek istese Bailos' dan icazet - nâme almayınca gitmiye eğer temerrüd idüp icazetnâ mesüz gitmek istese subaşı Bailosa muavenet idüp koyuvermiye ve Venedikden gelen gemilerin neftileri memalik-i mahrusemde hizmete dutulmıya nice geldilerse gemileriyle girü öyle gideler ve Vene dikden gelüb temekkün eden kimesneler evlü olsun ergen olsun bir yıla karib muafiyet üzere durub andan sonra şerile amel oluna ve Venedikliyle bir haracgüzarın nizai olsa Venedikli haracgüzar üzerine zimmi şahid getirse kabul oluna ve Venedikliden bir bazirgân memalik-i mahrusemde yolda ve izde veya köyde basılıb rızkı alınsa veyahud basıldıkda bazirgân depelenmiş olsa ya gayib olsa varisi yahud vekili gelürse şerile görölüb hak yere vara ve Venedik liden bir bazirgân veya bir kimesne fevt olsa metrukâtıçün veresesi gelse ol rızkı taleb etse nasbda haracgüzar şهادeti makbuldur mütevaffayı veraset taleb eden metrukâtı açub nesebi sâbit olicak metrukâtı verile ve Mağrib müslimanlarından ve bunlar dan gayri sair yerlerin bazirgânları ki benüm memaliki mahrusemde bey ve şira etmek için yaşdan ve kurudan gelmelü olucak ki Venedik hükm ettiği yerlere uğraya âdetleri ve kanunları üzere meta ların rüsumu aldıktan sonra mâni olmıyalar zarar ve ziyan yetiş. dirmiyeler memaliki mahrusemde nice dilerlerse geleler ve gideler ve Korfozdan yukarı Boğazda yürüyen gemiler Venedik olsun ve gayri olsun ki Venediğe ticarete varalar ve geleler bizden kimesne onlara mani olmıya zarar ve ziyan yetişdirmiyemeğer ki bir uğruluk etmiş olalar ve bir bazirgan vefat etse anın metrukâtın taleb etmek için vekil gelse ol vekilden sabit vekâlet açıb şerile görüle bu zikr olunan şerait kabul olunursa ben dahi onların mesalihlerin kabul idüb cyman-1 mugallaza ile yemin eylerim ki yeri ve göğü ya radan perverdigâr hakkıçün Venedik doju ve sair begleriyle ve anların adamlarıyla ve anların kalalarıyla ve anlara müteallik olan yerlerin ve vilâyetlerin halkı ile adamlarıyla fi'l cümle

Aya Marko'nun sancağın götürenleriyle benden ve sancakbeglerimden ve subaşılarım dan ve adamlarımdan ve anların vilayetlerine ve kal'alarına zarar ve ziyan yetişdirmiyeler işbu ahidname bizim ulu peygamberimiz Hazret-i resaletin aleyh-i efdal'ussalavat ekmel'üt tahiyyat hieretinin tarihinden dokuzyüzsekizinci yılun Cumadelahirinin yirmidördüncü gü nünde ve Hazret-i İsanın aleyhisselâm tarihinden binbeşyüz ikinci yılun dikevris ayının ondördüncü gününde mahruse-i İstanbul'da yazıldıki hemişe devamı devletim ve izdiyad-i şevketim ila yevmüleyyam müebbed ve müstahkem ola hakkülchakk nebiyyet-i mutlak” (şakiroğlu, 1983, s. 1565-1569).

Ek 3: 1513-1517 Ahidnâmeleri

“Nişan-i şerif-i sultânî ve fermân-ı münif vâcibü'l izân hakanî nüffize bi'l-avni'l rabbanî hükmi oldur ki, Ben ki Sultanü-s Selâtin burhânü'l-havâkîn Sultan Selim Şah bin Bayezid Han'ın bundan evvel Venedik Doju ile mabeynde dostluk olub anın üzerine bab-ı saadet meabımdan ahidname-i hümayun virilmiş idi. Eyle olsa hâliyâ Venedik Doju olan Leonardo Loredan dahi Bartalmeye ve Luvizo Mocenigo nâm yarar beylerini elçi tayin idüb derga-ı cihân-penâhıma irsal idüb mabeynde olan dostluk ve ahd kemâ-kân mukarrer ve müstahkem olmasını taleb eylediği sebebden ben dahi kabul idüb dostluğu mukarrer kılub bu ahidname-i hümayunu virüb eyman-ı mugallaza ile yemin iderim ki yeri ve göği yaradan perverdigar hakkı için mezkûr Venedik Doju ile vesair beyleriyle ve anların ademleriyle ve anlara müteallik olan yerlerin ve vilayetlerin halkı ile kal'aları ve burgazları ile fi'l cümle Ayamarko Sancağını götüren kimesneleriyle ve cemî anlara müteallik yerleriyle yaşdan ve kurudan el'an ellerinde olan illeri ve günleriyle şimdiye dek ve şimdiden sonra açılacak yerleri ile ki kendü dindaşlarından almış olalar ve alalar benüm sınırında olmaya ve haraç-güzarım olmaya ve Nakşa adasıyla ve ana tabi olan adalarıyla aramızda dostluk ve muhabbet ve barışıklık ola. Benüm Memalik-i Mahrusemde olan sancakbeylerinden ve subaşılardan ve tımar erenlerinden fi'l cümle benüm hüddâm-ı encüm ihtisamından hiç ahad bunların vilayetlerine ve kal'alarına ve burgazlarına ve ademlerine zarar ve ziyan yetiştirmeyeler eğer bana müteallik kimesnelerden bunların vilayetlerine ve kalalarına ve burgazlarına ve ademlerine zarar ve ziyan yetiştirirler ise ol zararı ve ziyayı yerine koyub dahl iden kimesnelerin hakkından gelürüm. Anlar dahi mütekeffil olalar ki benüm ilime ve kalalaruma ve ademlerüme anların beylerinden ve sipahilerinden ve ademlerinden hiç ahad ve zarar ve ziyan yetiştirmeyeler. Eğer zarar ve ziyan yetiştirirler ise ol zararı ve ziyayı yerine koyub dahl iden kimeslerin haklarından geleler. Ve zikr olan beylerin bazirganlarından ve ademlerinden fi'l cümle sefer ehli olan kimesneleri ki Venedik adına ola. Benim Memalik-i

Mahrusemden yaşdan ve kurudan kadırga ile ve göke ile ve gayri küçük gemi ile eğer İstanbul'a ve eğer Galata'ya ve Trabzon'a ve Kefe'ye fi'l cümle bana müteallik olan yerlere ne vakt dilerler ise eğer boğazın içinden taşından ihtiyar iderler ise ne vakt diler ise gelüb gideler. Ve benüm Memalik-i Mahrusemden derya yüzüne giden gemilerün ve kadırgaların ve donanmaların ve rençber gemilerinden olsun benüm olsun deniz yüzünde Venedik gemilerine buluşurlar ise ise birbirine dostluk idüb zarar ve ziyan etmeyeler idecek olurlar ise eğer adem ve esbab ve eğer davar ziyandır her ne ise yerine konula. Hemçünan anların gemileri ve kadırgaları ve donanmaları deniz yüzünde benüm gemilerüme veyahud rençber gemisine buluşurlar ise dostluk üzere geçeler gideler. Zarar ve ziyan itmeyeler idecek olurlar ise eğer adem ve eğer esbab ve eğer davar ziyandır her ne ise yerine koyalar. Ve benüm memalik-i mahrusemden donanma gemilerim ki bir yana sefere gide Venedik'e müteallik yere olmaya. Venediğün donanması epsem kendü halinde dostluk üzere durub hareket etmeyüb varub kimesneye muavenet eylemeye. Benüm donanmama zarar ve ziyan yetişmesine sebep olmaya ve gayri vilayetin harami barçaları ve kadırgalarına ve gayri gemilere tuş geldükleri vakt Venedik kendü adalarına ve limanlarına ve hisarlarına sığundırmaya ve turgurmayalar ve azık virmeyle. Dutmaları mümkün ise dutub haklarından geleler ve illâ men ve red ideler ve hemçünan ben dahi adalaruma ve limanlaruma gelen harami kadırgaları ve barçaları ve kayıkları sığundırmayam turgurmayam ve azık virmeylem dutması mümkün ise dutub haklarından gelem ve illâ men ve red idem ve Venedik'den bir kimesne gelüb benim memalik-i mahrusemde bir kimesne ile satu bazar etse akçesin tamam eda eylemedin hile idüb kaçub giderse ol kimesne bulunursa ki benüm hükm-i hümayunumla varub taleb oluna sahibine rızkın alıvireler ve benüm memalik-i mahrusemden bir kimesne varub Venedik'de bir kimesne ile satu bazar idüb akçesin tamam eda etmedin hile idüb kaçub giderse ki sabit ola ben dahi alıvirem ve memalik-i mahrusemde bir kimesne borç edinse veyahud bir veçhile müttehim olsa dahi guybet etse anıñün bir günahsuz dutulmaya ve Venedik beylerine anıñün töhmet olunmaya.

Meğer ki anların memleketlerine varub dura. Hemçünan ben dahi eyle idem ve baylos kimi dilerse göndereler. Dilerse horandası ile gelüb Mahruse-i Konstantiniyye'de üç yıla karib dura, üç yıl tamam olmadan gide. Dilerse horandasız gele maslahat ne ise göre üç yıl tamam olmadan ol gide anın yerine ol veçhile biri dahi gele ve Venedik'ten esir kaçub benüm memalik-i mahruseme gelse Müslüman olursa sahibi gelecek sahibine bin akçe verile sahibi gelmeyüb vekil gönderirse ol bin akçe vekile virile. Eğer küfri üzere dururlar ise ol esir ayni ile verile. Hemçünan bizden kaçıp anlara varırsa anlar dahi bu vecihle ideler ve Venedik gemileri benim memalik-i mahruseme gelürken muhalif rüzgar çıkub ol gemi helak iderse ne denlû adem kurtulur ise anlara dahl olunmayub ve davarları kurtulursa sahiblerine vireler ve kat'a niza ve teallül itmeyeler ve memalik-i mahrusemden şol yerde kadırga ve kayıklar ve gayri gemiler derya yüzüne çıkub gittükleri vakit ki kapudanım anlarınla bile olmaya mezkur gemilerim reisleri muhkem kefiller vireler ki varub Venedik memleketine zarar ve ziyan etmeyeler. Eğer kefil virmeden gidecek olurlar ise mücrim ve günahkar olalar haklarından geline eğer kefil virdikten sonra varub ve ziyan yetiştirirler ise ne zarar ve ziyan olursa kefilleri vireler. Hemçünan Venedik tarafından dahi derya yüzüne ki gemiler çıka. Venedik kapudanı bile olsa reisleri muhkem kefil virdikten sonra memalik-i mahruseme zarar ve ziyan yetiştirecek olurlar ise ol olan zararı ve ziyayı kefilleri vireler eğer kefilsüz giderler ise ol olan zararı ve ziyayı kefilleri vireler eğer kefilsüz giderler ise günahkar olalar muhkem haklarından geleleler ve memalik-i mahrusemden bir haraç-güzar veyahud bir amil kaçub Venedik'e müteallik yere Anabolu'ya ve gayri kal'alar ve adalara varub anda temekkün etse kabul olunmaya. Varan ademimize teallük etmeyüb ayni ile vireler şöyle ki bir kimesne adem öldürüb veyahud uğrılık idüb rızk iletse Anabolu'ya ve gayri adalara gitse ol kimesneyi ayni ile vireler. Hemçünan ben dahi eyle idem ve Venediklû'nün birbiri arasında nizaları olsa baylosları ayinleri mucebince dinleye kimesne dahl etmeye ve baylos olanı aharın borcîçün bunda kimesne dutub ödetmeye amma baylos anı Venedik beylerine bildirecek

Venedik beyleri dahi eylemeyüb becidd cevabı göndereler. Ve Venedik'den İnebahtı'ya ve Mora'ya bir bazirgan ki gele gayri kimesne borcicün anı dutub incitmeyeler ve Venediklü bazirganı Burusa'ya veyahud gayri yere gitmek istese baylostan icazetname almayınca gitmeyeler eğer temerrüd idüb icazetnamesüz gitmek ister ise subaşı baylosa muavenet idüb koyuvirmeye ve Venedik'den gelen gemilerim neftileri memalik-i mahrusemde hidmete dutulmaya nice geldilerse gemileriyle girü eyle gideler ve Venedik'den gelen gemilerim neftileri memalik-i mahrusemde hidmete dutulmaya. Nice geldilerse gemileriyle girü eyle gideler ve Venedik'den gelüb temekkün iden kimesneler evlü olsun ve ergen olsun madamki gelüb gidüb rençberlik idüb benim memalik-i mahrusemde temekkün idüb yerleşmeye. Andan haraç taleb olunmaya ve Venediklünün bazı haraç-güzar kafirleri ile nizaları olub dava edicek Venediklü şahidler ikamet iderlermiş. Husema olan bu yer kafirlerinden gerekdir deyüb bunlara müzayaka virüb Venedik kafirleri şahadetin kabul itmezlermiş öyle olsa cümle kefare millet-i vahide olduğu sebebdan buyurdum ki eğer anlarun kefare ile münazaası olub ikamet-i şahide ihtiyaç olursa kefare taifesinden kangı sınıftan şahid idüb şer-i şerif-i nebevi muktezasınca isbat ideler kabul oluna ve Venediklünden bir bazirgan memalik-i mahrusemde yolda ve izde veya köyde basılıb rızkı alınsa veyahud basıldukda bazirgan depelenmiş olsa veyahud gaib olsa varisi veyahud vekili gelürse şer'le görilüb hak yerine vara ve Venediklü'den bir bazirgan veya bir kimesne benim memalik-i mahrusemde vefat eylese anun metrukatına beytü'l malcı karışmayub bayloslarına teslim oluna ve Mağrib Müslümanlarından vesair anlardan gayri yerlerin bazirganları ki benim memalik-i mahruseme bey'ü şira eylemek için yaşdan ve kurudan gelmelü olıcak ki Venedik hükm itdiği yerlere uğraya adetleri ve kanunları üzere metâlarının rüsumını aldıktan sonra mâni olmayalar zarar ve ziyan yetiştirmeyeler. Memalik-i Mahruseme nice dilerler ise geeler ve gideler. Korfoz'dan yukaru boğazda yürüyen gemiler Venedik olsun ve gayri olsun ki Venedik'e ticarete varalar ve geeler bizden kimesne anlara mani olmaya zarar ve ziyan yetiştirmeyeler. Meğer ki yaramazlık itmiş olalar ve Zanta

Adası ki her yıl anın için Hazine-i Amire için beş yüz floriyi virürler idi. Yine ol beş yüz floriyi be-tamamih her yıl virilüb Hazine-i Amireme teslim oluna ve mukaddema Diyar-ı Mısır Çerakise elinde iken Cezire-i Kıbrıs'dan sâl be - sal sekiz bin floriye bedel kumaş ve haraç virmek adetleri imiş. Eyle olsa haliya Diyar-ı Mısır Devlet-i Kahirem muktezasınca külliye feth olunub sair memalik-i mahrusemden vaki olub zikr olunan haraç yüce padişahlığıma virilmesi lazım olmağın buyurdum ki harac-ı mezbur kumaş olmayub her yıl sekiz bin nakit Frengi Flori olub Mahruse-i İstanbul'a gönderüb Hazine-i Amireme teslim ideler. Bu zikr olunan ahd üzere anların ile dostluğu kabul idüb eyâm-ı mugallaza ile yemin iderim ki yeri ve göğü yaradan Perverdigâr hakkı için mâdâmki anlar ahdi ve dostluğu riayet idüb ahde muhalif nesne sâdır olmaya benden dahi hilâf-ı ahd nesne vaki olmaya şöyle bileler. İş bu ahidname-i hümayun bizum ulu peygamberimiz hazret-i risaletin aleyhi efdalü's salavat ve ekmelü't tahiyyat tarihinden dokuz yüz yirmi üçüncü Şaban ayının”
(A.S.V. Miscellanea di documenti Turchi, fascicolo 3, busta I; aktaran Gökbilgin, 1972, s. 47-54)

Ek 4: 1521 tarihli Osmanlı-Venedik Ahidnâmesi

“Nişan-ı şerif-i âlişân-ı sultanî ve tuğrâ-i garrây-ı kîti-sitân-ı hâkanî nüffize bi'l-avni'r-rabbânî ve'l-menu's-subhânî hükmi oldur ki şimdiki hâlde ben ki sultanü's-selâtîn burhânü'l havâkîn Sultan Süleyman Şah bin Sultan Selim Şahım hâliyâ Venedik Doju olan Anton Griman südde-i azamet penâh ve atabe-i aliyye-i celâlet destgâhıma yarar ve mu'temed adamlarından Marko Miniyo'yu elçiliğe gönderüb arz-ı ihlâs ve muhabbet ve i'lâm-ı ihtisas ve meveddet idüb merhum babam tâbe-serâhu ile olan dostluk ve muhabbet mucebince benimle dahi dostluk olmasın bâbında tecdid-i ahd olunmasın taleb itdükleri ecilden ben dahi anlarınla dostluğu ve ahdi kabul idüb iş bu ahidname yazıldığı güne gelince öteden ve berüden cüz'i ve küllî vâki olan kazâyâ depredilmemek üzere kavlı olunub bu günden dostluk mukarrer olub bu ahidnâmeyi virüb eyman-ı mugallaza ile yemin iderümki yeri ve göğü yaradan Perverdigâr hakkı için mezkûr Venedik Doju Anton Griman'la ve sâyir beğleriyle ve anların adamlarıyla ve anlara müte'allik olan yerlerin ve vilâyetlerin halkı ile ve kal'aları ve burgazlarıyla ve ademleriyle fi'l-ciimle Aya Marko'nun sancağın götüren kimesneleriyle ve cemi anlara müteallik yerlerin ile yaşıdan ve kurudan el'an ellerinde olan illeri ve köyleri ile şimdiye dek ve şimdiden sonra açılacak yerleriyle ki kendi dindaşlarından alalar benim sınırumda olmaya ve haraç-güzârım olmaya ve Nakşa adasıyla ve ana tâbi girü kalan adaları ile aramızda dostluk ve muhabbet ve barışıklık ola benüm memâlik-i mahrûsemde olan sancakbeğlerinden ve subaşılardan ve timâr erenlerinden bi'l-cümle benüm hüddâm-ı encüm-ihtişâmımdan hiç ahad bunların vilâyetlerine ve kal'alarına ve burgazlarına ve adamlarına zarar ve ziyân yetiştirmiyeler eğer bana müteallik olan kimesnelerden bunların vilâyetlerine ve kal'alarına ve burgazlarına ve adamlarına zarar ve ziyân yetiştirirler ise ol zararı ve ziyânı yerine koyub dahl iden kimesnelerin hakkından gelem anlar dahi mütekeffil olalar ki benüm ilüme ve kal'alarıma ve burgazlarıma ve adamlarıma anların beğlerinden ve sipahilerinden ve adamlarından hiç ahad zarar ve ziyân yetiştirmiyeler eğer zarar ve

ziyân yetişdirirlerse ol zararı ve ziyanı yerine koyub dahl eden kimesnelerin haklarından geleler ve mezbur beğlerin bâzırgânlarından ve adamlarından bi'l cümle sefer ehli olan kimesneleri ki Venedik adına ola benüm memâlik-i mahruseme yaşdan ve kurudan kadırgalarıyla ve kökeleriyle ve gayrı küçük gemiyle İstanbul'a ve Galata'ya ve Trabzon'a ve Kefe'ye ve İskenderiye-i Mısra ve sâir Arabistan'da olan iskelelere ve bi'l-cümle cümleten memalik-i mahruseme müteallik olan yerlere ne vakit dilerlerse Boğazın içinden ve darından geleler ve gideler ve benüm memâlik-i mahrusemden derya yüzüne giden gemilerim ve kadırgalarım ve donanmalarım benüm olsun rençberin olsun deniz yüzünde Venedik gemilerine buluşurlar ise birbirine dostluk idüb zarar ve ziyan etmiyeler ama anlar dahi gerekdir ki anun gibi derya yüzünde ferman-ı hümayunumla çıkmış hassa donanmalaruma ve kadırgalaruma ve sair derya yüzünde giden gemülerüme buluşduklarında yelkenlerin indirüb dostlukların ve itaat üzere oldukların bildireler ve eğer yelken indirüb dostlukların bildirdüklerinden sonra zarar ve ziyan idecek olurlar ise eğer adem ve eğer esbab ve eğer davar ziyandır her ne ise yerine konula hemçünan anların gemileri ve kadırgaları ve donanmaları dahi deniz yüzünde benüm gemilerüme veyahud rençber gemilerine buluşurlar ise birbirine dostlukların bildürüb dostluk üzere geçeler zarar ve ziyan etmiyeler idecek olurlar ise eğer adem eğer esbab eğer davar ziyandır her ne ise yerine koyalar ve eğer ittifak düşüb harami ve levend gemisine buluşub ol harami gemisi bunlara kasd idüb cenk eyliye bi-iradeti'llahi te'âlâ harami gemisine bunlar galib olalar hîn-i muharebede ne mikdar adem helak olur ise ola ama nedenlû adamın esir idüb diri tutarlar ise kendüler asla katl eylemeyüb bi-kusur sağ ve sâlim südde-i saadetime irsâl ideler ta ki muhkem haklarından gelüb bir vechile siyaset etdirem ki gayrilerine muceb-i ibret ve nasihat olalar ve benüm memalik-i mahrusemden donanma gemilerim ki bir yana sefere gide Venedik'e müteallik yer olmya Venedik'ün donanması isem kendü halinde dostluk üzere durub hareket itmeyüb varub kimesne muavenet etmiye benüm donanmalaruma zarar ve ziyan yetişmesine sebeb olmaya ve gayri vilayetin harami barçalarına

ve kadirgalarına ve gayri gemilere tuş geldiği vakit Venedik kendü adalarına ve limanlarına ve hisarlarma sığındırmiya ve durgurmiyalar ve azık vermiyeler ve dutmaları mümkün ise dutub ve ne mikdar adem dutulur ise kendüler mecâl vormeyüb ve asla meyl-ü-muhâbâ eylemeyüb hernan cümlesinin muhkem haklarından geline ve eğer dutmaza kâdir olmazlar ise men ve red ideler ve hemçünan ben dahi adalaruma ve limanlaruma gelen harami kadirgaları ve barçaları ve kayıkları sığındırmiyam ve durgurmiyam ve azık vermiyem dutulması mümkün ise mecâl vormeyüb heman muhkem haklarından gelem ve eğer dutmak mümkün olmaz ise men ve red idem ve Venedik'den bir kimesne gelüb benüm memalik-i mahrusemde bir kimesne ile satu bazar eylese akçasını tamam etmedin hile idüb kaçub giderse ol kimesne bulunur ise ki benüm hükm-i hümayunumla varub taleb oluna sahibine rızkı aliverile ve benüm memalik-i mahrusemden bir kimesne varub Venedik'de bir kimesne ile satu bazar idüb akçesin tamam eda itmedin kaçub geldugi sabit olur ise ben dahi alivirem ve memalik-i mahrusemde bir kimesne borç idinse veyahud bir vechile müttehem olsa dâhi gıybet eylese anunçün bir günahsız dutulmiya Venedik beğlerine anunçün töhmet olunmiya meğer ki anların memleketlerine vara dura hemçünan ben dâhi öyle idem ve baylos kimi dilerlerse göndereler dilerse hurendesiyle gelüb mahruse-i Kostantaniyye'de üç yıla karib dura tamam olmadın gide dilerse hurendesiz gele maslahat ne ise göre üç yıl tamam olmadın ol gide anun yerine bir dahi ol vechile gele ve Venedik'den bir esir kaçub benüm memâlik-i mahruseme gelse müslüman olsa sahibin gelicek sahibine bin akça virile sahibi gelmeyüb vekil gönderir ise ol bin akça vekiline virile eğer küfrü üzerine durur ise ol esir aynl ile virile hemçünan bizden kaçub anlara varır ise anlar dahi öyle ideler ve şöyle ki harami kayıkları denizden ve gayri kimesneler kurudan varub Venedik'e tâbi olan adaları urub ademlerin esir idüb getirüb Anadolu'da ve Rum ilinde satarlar anın gibi esir bulundukda gereği gibi dikkat ve ihtimamla teftiş olunub her kimin elinde bulunursa kimden aldığını bulduralar şöyle ki aldığı kimesne levende mühtehi olur ise ve ol levend dahi ele girür ise vâkı'a esir Venediğin idüğü

zâhir olur ise ol levendin muhkem hakkından geline ve ol esir eğer müsliman olmuş ise azad olub salıvirüle eğer henüz küfrü üzerine ise Venediklü'ye teslim oluna ve eğer kimden alındığı malûm olmaz ise ol esir bi-aynihi dergâh-ı muallâma götürülüb südde-i sa'adetimde ihtimâm-ı tâmla teftiş oluna ol vakit dâhi eğer Venediklü'nün idüğü zahir olur ise ve müsliman olmuş ise azâd ola ve eğer henüz küfrü üzerine ise girü baylosa teslim oluna ve Venedik gemileri benüm memâlik-i mahrûseme gelürken muhâlif yel çıkub ol gemi helâk ider ise nedenlu adem kurtulursa azâd ola ve davaları kurtulur ise sahibine virile kapudan canibinden ve adamlarından ve gayriden kat'an dahl olunmiya eğer memâlik-i mahrûsemden ol tarafa bir gemi varurken muhâlif yel çıkub ol gemi helâk iderse nedenlü âdem kurtulur ise anlara sahib olunmayub ve davaları kurtulur ise sahibine vireler asla niza etmiyeler ve memalik-i mahrûsemden şol yerden ki kadirga ve kayıkları ve gayrı gemiler derya yüzüne çıkub gitdikleri vakit ki benüm kapudanım anlarımla bile olmiya mezbûr gemilerin reisleri muhkem kefiller vireler ki varub Venedik memleketine zarar ve ziyân yetiştirmiyeler eğer kefil virmedin çıkub giderler ise mücrim ve gühahkâr olalar muhkem haklarından geleler eğer kefil virdükden sonra zarar ve ziyân yetiştirirler ise ne zarar ve ziyân olur ise kefilleri vireler hemçünan Venedik tarafından dahi derya yüzüne gemiler çıka Venedik kapudanı bile olmiya reîsleri muhkem kefiller virdükden sonra memalik-i mahruseme zarar ve ziyân yetiştirürler ise ol olan zararı ve ziyânı kefiller vireler eğer kefilsiz gönderirler ise mücrim ve günahkar olalar muhkem haklarından geleler ve memalik-i mahrusemden bir haraç-güzar veyahud bir âmil kaçub Venedik'e müteallik Anabolu'ya ve gayri kal'alara ve adalara varub anda mütemekkin itse kabul olunmiya varan ademimize ta'allul etmeyüb ayni ile vireler şöyle ki bir kimesne adem öldürüb veyahud uğurluk idüb rızk iletse Anabolu'ya ve gayri adalara gitse ol kimesneyi ayni ile vireler hemçünan ben dahi eyle idem ve Venedikli'nün birbiri ile niza'ları olsa baylosları ayinlerince dinliye kimesne mâni olmiya ve bir kimesnenin baylosla nizâ'i olsa şöyle ki südde-i sa'adetim İstanbul'da vâki olsa kaziyyesi divan-ı âlişânımda istima oluna ve

lâkin ben saadetle sefer-i hümayunda bulunacak olursam anun gibi baylosla vâki olan münâza'a Mahrûse-i İstanbul muhafazası için konulan beğ huzurunda kadısı ma'rifetiyle istima oluna şöyle ki Venedik bâzîrgânlarıyla bir kimesnenin niza'ları vâki' olub kâdiya varalar Venediklünün kendü tercümanları hâzır olmayınca kâdi olan da'vâların istima' eylemiye ve bailos olanı aharın borcu için kimesne bunda dutub ödetmiye amma bailos am Venedik beğlerine bildirecek Venedik beğleri dâhi eğlemeyüb mecidd cevâbın göndereler Venedik'den İnebahtı ve Mora'ya bir bâzîrgân ki gele gayrı kimesne borcu için anı dutub incitmiyeler ve Venediklü bâzîrgânı Burusa'ya ve gayrı yere gitmek istese bailosdan icâzet-nâme almayınca gitmiye eğer temerrüd idüb icâzet-nâmesiz gitmek isterse subaşı bailosa muavenet idiib koyuvermiye ve Venedikden gelen gemilerin neftileri memâlik-i mahrûsemde hizmete dutulmiya nice geldiler ise gemileriyle gideler ve Venedik'den gelüb temekkün iden kimesneler ergen olsun evli olsun mâdâmki gelüb gidüb rencberlik idiib benüm memâlik-i mahrûsemde temekkün idüb yerleşmiye andan haraç taleb olunmiya ve Venediklü'nün ba'zı haraç-güzâr kâfirler ile niza'ları olub da'vâ idicek Venediklü şâhidler ikamet iderler imiş husama olanlara bu yer kâfirlerinden gerekdir deyu müzâyaka virüb Venediklü kâfirleri şehâdetin kabûl etmezler imiş öyle olsa cümle kefare millet-i vâhide olduğu sebebdan buyurdumki anların eğer kefare ile münâza'ası olub ikâmet-i şâhide ihtiyâc olur ise kefare tâifesinden kangı sınıfdan ki şâhid ikâmet idüb şer'-i şerîf-i nebevî muktezâsınca isbât ideler kabûl oluna ve Venediklü'den bir bâzîrgân memâlik-i mahrûsemde yolda ve izde bir bâzîrgân veya bir kimesne memâlik-i mahrûsemde gelüb ticâret üzere veya kendü hâlinde yürürken ittîfak vefat eylese anun metrukâtına beytü'l-malcı karışmayub baylosuna teslim oluna ve Mağrib Müslimanlarından ve gayri sâyir yerlerin bazîrgânları ki benüm memalik-i mahrûsemde bey'ü şîrâ eylemek için yaşıdan ve kurudan gelmeli olıcak ki Venedik hükm itdüğü yerlere uğruya adetleri ve kanunları üzere metâlarının rüsûmların aldıktan sonra mâni olmiyalar zarar ve ziyan yetiştirmiyeler memalik-i mahrûsemde nice dilerler ise geleler ve gideler ve Körfozdan yukarı boğazda

yürüyen gemiler Venedik olsun ve gayrı olsun ki Venedike ticarete varalar ve geleler bizden kimesne anlara mâni olmiya ve zarar ve ziyan yetiştirmeye meğer ki yaramazlık etmiş olalar ve bir Venedik gemisi adet üzere İstanbul'da aranub gitdikden sonra ki kanun-i kadim üzere bir dâhi boğaz hisarları önüne vardıkda aranub andan sonra gitmeğe icâzet virilür hâliya kanun-ı kadime muhalif Gelibolu'da dâhi aranur imiş min-ba'd Gelibolu'da aranılmayub âdet-i kadime muktezâsınca girü heman boğaz hisarları önünde aranub gide ve Zakine adası ki her yıl anınçün hızâne-i âmireme beşyüz filori verilürdü yine ol beşyüz filori bi-tamâmihi her yıl virüb hızâne-i âmireme teslim ideler ve Kıbrıs haracı" dâhi her yıl şuhûr-ı rûmiyeden getirülüb bî-kusûr hızâne-i âmireme teslîm oluna kat'an tahallîf olunmiya bu zikr olunan ahd üzere anlarımla dostluğu kabul eyleyüb eymân-ı mugallaza ile yemîn eylerim ki yeri ve göğü yaradan perverdigâr hakkıçün mâdâm ki anlar ahdi ve dostluğu ri'âyet idüb ahde muhalif nesne sâdır olmiya benden dahi hilâf-ı ahd nesne vâki' olmiya şöyle bileler iş bu ahidname bizüm ulu peygamberimiz hazret-i risaletin aleyhi afdalü's-salavat ve ekmelü't-tahiyyat tarihinden dokuz yüz yirmi sekizinci yılın muharrem ayının onyedinci günü ve hazret-i İsa'nın aleyhi's-selâm tarihinden bin beş yüz yirmi birinci yılın dikevrîs ayının gurrende dârü's-saltanatı'l-'aliyyem Mahrûse-i Kostantaniyyende yazıldı ki devam-ı devletim ve izdiyâd-l şevketim mü'eyyed ve müstahkem ola bi'n-nebi ve âlihi ve sahabihi ecma'în et-tayyibîn et-tâhirîn Akta kuiatü'l-müslimin ula vülatü'l-muvahhidîn ma'denü'l-faiâil ve'l-yakin mevlânâ Gelibolu kazısı zîde failuhu tevki'-i refî'-i hümayûn vâsıl olıcak ma'lûm ola ki hâliya Venedik cânibinden südde-i saadetimde olan Baylos dergah-ı saadet-penahıma arz eyledi ki Venedik bazirgânlarından bazı kimesneler ol canibe vardukta bi-vech dahl ü taaddî olunub ve gemilerine taarruz olunub ve dutulan Venedik esirlerine dahi mâni olurlar imiş imdi Venediklü'ye verilen ahidname-i şerifimde kayd olunmuşdur ki benüm memalik-i mahrûsemde olan Sancak begleri cânibinden ve subaşılarından ve tımar erenlerinden bi'l cümle benüm hüddam-ı encüm-ihtişamımdan hiç ahad bunların vilayetlerine ve kal'alarına ve ademlerine zarar ve

ziyan yetişdirmiyeler yetüşdürler ise yerine koyub dahl iden kimesnelerin haklarından geline ve mezbur beglerin bâzîrgânlarından ve ademlerinden fi'l-cümle seferî ehli olan kimesneleri ki Venedik adına ola benüm memâlik-i mahrûsemde yaşdan ve kurudan kadırga ile ve köke ile ve gayri küçük gemiler ile İstanbul'a ve Galata'ya ve Trabzon'a ve Kefe'ye ve İskenderiye-i Mısra ve sair Arabistan'da olan iskelelere ve bi'l-cümle memâlik-i mahrûsemde olan yerlere geleler gideler ve Venedik'den bir kimesne gelüb benlim memâlik-i mahrûsemde bir kimesne ile satu bazar itse akçasın tamam eda itmeden hiyle idüb kaçub gider ise ol kimesne bulunur ise ki benlim hükm-i hümayunumla varub taleb oluna sahibine rızkı aliverile ve benüm memalik-i mahrusemden bir kimesne Venediğe varub bir kimesne ile satu bazar idüb akçasın dahi tamâm eda itmeden kaçub geldiği sabit olur ise aliverile ve memâlik-i mahrusemden borc edinse veyahud bir vechile müttehem olsa dahi gıybet eyliye anun için bir günahsuz kimesne dutulmiya Venedik beglerine anun için töhmet olunmiya meğer ki anların memleketlerine vara dura ve şöyle ki harami kayıkları denizden gayri ve kimesne kurudan varub Venediğe tâbi olan adaları urup adamların esir idüb götürüb Anadolu'da ve Rum ilinde satalar ve anun gibi esirler bulundukta gereği gibi dikkat ve ihtimâm ile teftiş olunur her kimin elinde bulunur ise kimden alduğun buldurub şöyle ki alduğı kimesne levende mühtehi olur ise ve ol levend ele girüb esir Venediklü idüğü zahir olurlar ise levendin muhkem hakkından geline ve ol esir müsliman olmuş ise azâd olub saliverile ve eger henüz küfrü üzere ise Venediklü'ye teslim oluna ve Venedik gemileri benüm memâlik-i mahrûseme gelürken bir muhalif rüzgar çıkub ol gemi helak ider ise ne denlü adem kurtulur ise azâd ola ve tavarları kurtulursa sahibine virile Kapudân canibinden ve ademlerinden ve gayrıdan kat'a dahl olunmiya ve memalik-i mahrûsemde şol yerlerdir ki kadırga ve kayıklar ve gayri gemiler deryaya çıkub gitdikleri vaktin ki benlim kapudanım anların ile bile ola mezbur gemilerin reisleri muhkem kefiller vireler ki varub Venedik memaliline zarar ve ziyan değürmiyeler eğer kefil virmeden giderler ise mücrim ve günahkar olalar muhkem haklarından geleler eğer kefil

virðüklerinden sonra zarar ve ziyan iderler ise kefilleri vireler ve Venediklü'nün biri birileri ile nizaları olsa Baylosları ayinlerince dinliye kimesne mâni olmiya ve şöyle ki Venediklü bâzîrgânlar ile bir kimesnenin nizâ'l vâki' olub katıya varalar Venediklü'nün kendü tercümanları hazır olmayınca kail da'vâların istimâ itmiye ve Baylos aharın borcu içtin kimesneyi dutub ödetmiye ve Venedik cânibinden gelen gemilerün neftileri memâlik-i mahrûsemde hidmete dutulmiya nice geldiler ise gemileri ile gideler Venedik'den gelüb temekkün iden kimesneler evli olsun ergen olsun mâdâm ki gelüb rencberlik idüb beniim memâlik-i mahrûsemde temekkün idüb yerleşmiye andan haraç taleb olunmiya ve Venedik'den bazı haraç-güzar kâfirler ile niza'ları olub dava idicek Venediklü şahidler ikamet iderlermiş husama olanlar bu yer kafirlerinden gerekdir deyu muzâyaka idüb ve Venediklü kâfirlerinin şهادetlerini kabul itmezlermiş imdi cümle kefare milletün vâhidetün olduğu sebebdan buyurdum ki anlarım eger kefare ile nizaları olub şâhid ikamet idüb şer'-i şeref-i nebevî muktezâsınca isbât ideler kabul oluna ve Venedikli'den bir bâzîrgân yo bir kimesne memalik-i mahrûseme gelüb ticaret üzere kendii hâlinde yürürken ittifak vefat eylese anun metrûkâtına beytül-mâlcı karışmayub Bayloslarına teslim oluna imdi gerekdir ki min-ba'd vech-i meşruh üne amel idüb ahidnâmeğe muhâlif hiç kimesneyi Venediklü'ye dahl etdirmiyesiz dahl itmek istiyenleri men idesiz memnû olmiyanları arz idesiz şöyle bilesiz ve ba'de'n-nazar bu hükmi Baylosun anda olan ademisi elinde ibkâ idüb alâmet-i şerife i'timâd kılâsız tahriren fî evâsıt-ı Şaban sene sitte ve selâsine ve tis'a-mi'e be makam-ı Kostantaniyye” (A.S.V. Miscellanea di documenti Turchi, fascicolo 2, busta 14; aktaran Gökbilgin, 1972, s. 42-46).

Ek 5: 1540 Tarihli Osmanlı-Venedik Ahidnâmesi

“Hüve 'l-gani 'l-mugni 'l-mu'ti 'l-mu'in

Süleyman-şah bin Selim-şah han el-muzaffer da'ima

1)Nişan-i şerif-i Cali-şan-i sultani ve tugra-i garra-i cihan-sitan-i hakani nüffize bi-'l-'avni 'r-rebbani ve 'l-menni 's-sübhani hükmi oldurki

2)şimdikihalde ben ki sultanü 's-selatin bürhanü 'l-havakin tac-bahş-i husrevan-i ru-i zemin sultan Süleyman bin sultan Selim hanın Venedik doğı olan Petro Lando dergah-i se'adet-destgahıma Alovize Nando namyarar ademini elçi ta'yinedüb

3)yüce astanıma 'arz-i 'ubudiyet ve ihlas eyleyüb ma beynde dostluk ve mü'ahede olub yüce dergahımla sulh ve salah olunması babında istid'a-i 'inayet-i padişahi eyleyüb kendülerin taht-i tesarrüflerinde olan kal'alarından Morada vakı' olan

4)Anaboli ve Menavesaye nam kal'alarını 'atebe-i 'alem-penahıma teslim eyleyüb ve hıthane-i 'amirem canibine dahı üç yüz biñ sikke efrenci altun verüb eda etmek üzere kendülere 'ahd-i hümayunum ihsan olunmak tezarru' etdügi ecilden bendahı mezid-i merhamet-i

5)husrevanem zuhura getürüb tefsil olunacak şartlar üzere anlara mü'ahede-i şerifim ihsan eyleyüb bu nişan-i hümayun-i se'adet-makrunı verüb 'ahd-i şerifim bunuñ üzerine caridir ve 'ahd-i hümayunum mukarrer ve mü'ekked olması için

6)yemin dahı ederim ki yeri ve gögi yaradan hakk sübhane ve te'ala hazretleriniñ birliği hakkıyçün ma dam ki anlar tarafından 'ahda

muhalif iş olmaya bendendahi mü'ahede-i şerifime mugayir vaz' sadır olmaya mezkur Venedik doğı olan

7)Petro Landoyla ve sayir begleri ve ademleri ile ve anlara müte'allık olan yerleriñ ve vilayetleriñ halkı ile ve bu ahd-i hümayunum sadır olmazdan evvel ma beynde 'adavet olduğu zemanda anlar canibinden şemşir-i zafer- te'sirimle alınan Bosna sancagı ucunda kal'a-i Urana ve kal'a-i Nadin

8)ve kal'a-i Kuçac ve kal'a-i Rastine ve kal'a-i Velin ve kal'a-i Sene ve kal'a-i Degirmenlerle ve Yanya sancagında vakı olan Parga kal'asıyla ve bu kal'alara tabi' olan köyleriñ cümle haddları ve sınırları ile ve Ak Deñiz içinde vakı' olan cezirelerinden cezire-i İskados kal'asıyla ve cezire-i İskiros kal'asıyla ve cezire-i Andıra iki pare kal'asıyla ve cezire-i Sifnos ve cezire-i Serfoz kal'aları ile ve cezire-i İstendin kal'asıyla ve cezire-i Kerpe iki pare kal'asıyla ve Nakşaya tabi' olan

9)cezirelerinden Nakşa üç pare kal'asıyla ve cezire-i Santorin kal'asıyla ve cezire-i Miso iki pare kal'asıyla ve cezire-i Andobade kal'asıyla ve ma'mur olmayub hali olan harabeden cezire-i Ekine ve cezire-i Mürted ve cezire-i Termiye ve cezire-i Baro ve cezire-i Mikene ve cezire-i Papaslık ve cezire-i Mırgır ve cezire-i Mallu Kiliseden

10) gayri kal'aları ve burgazlarıyla bi-'l-cümle Aya Markonuñ sancagın götüren kimesneler ile yaşdan ve kurudan el-an tesarrüflerinde olan elleri ve günleri ile şimdiye degin ve şimdidensoñra kendü dindaşlarından alacak yerleri ile ba'de 'l-yevm aramızda dostluk ve barışıklık ola ve memalik-i mahrusemde olan sancakbeglerinden ve subaşılarından fi 'l-cümle benim huddam-i encüm-ihtişamımdan hiç ahad anlarıñ vilayetlerine ve kal'alarına ve burguzlarına ve ademlerine zarar ve ziyanyetişdirmeyeler ve eger cenab-i celalet-me'abıma müte'allık olan beglerimden ve Casakir-i zafer-me'sirimden

11)bunların vilayetlerine ve kal'alarına ve burguzlarına ve ademlerine zarar ve ziyan erişdirirlerse vakı olan zarar ve ziyan ferman-i şerifimle yerine konulub dahl edenlerin hakklarından geleler ve mezbur beglerin bazirganlarından ve ademlerinden

12)benim memalik-i mahruseme yaşıdan ve kurudan kadirgaları ve kökeleri ile ve gayri küçük gemileri ile mahruse-i İstanbula Galataya ve gayri memalik-i mahrusemde olan iskelelere ve diyar-i 'Arabistandan İskenderiye- i Mısra ve sayir iskelelere gelmek istediklerinde dostluk üzere gelüb

13)gidüb ve bogaza girmelü olduklarında ve sayir memalik-i mahrusemde olan kal'aların iskelelerine ve limanlarına geldiklerinde gaflet ile gelüb girmeyüb mükaddema dizdarlarına tenebbüh eyleyüb icazet ile gelüb girüb meger ki rüzgar şiddet üzere furtunaolub

14)ol iskeleden gayri konacak yeri olmayub zaruret ola ol vakt gelüb gireler emma girü tenebbüh eyleyeler ve gitmelü olıcak icazetsüz gitmeyeler ve memalik-i mahrusemden derya yüzüne giden gemiler ve kadirgalar ve donanmalar deñiz yüzünde Venedikgemilerine

15)buluşurlarsa birbirine dostluk edüb zarar ve ziyan etmeyeler anlar dahi ferman-i şerifimle derya yüzüne çıkmış donanmalarına ve kadirgalarına ve sayir derya yüzünde yürüyen gemilerime buluşduklarında yelkenlerini indirüb dostlukların ve ita'at üzere oldukların

16)bildüreler ve eger yelkenlerin indirüb dostlukların bildirdiklerinden soñra zarar ve ziyan edecek olurlarsa eger adem ve esbab ve tavar ziyandır yerine konula hemçünan onların gemileri ve kadirgaları ve donanmaları dahi

deñiz yüzünde benim gemilerime ve yahud rencber gemilerine buluşurlarsa dostluk üzere geçüb

17)gideler zarar ve ziyan etmeyeler ve eger adem ve esbab ve tavar ziyandır her ne ise yerine koyalar ve eger ittifak düşüb harami ve levend gemisine buluşub ol harami gemisi bunlar kasd edüb cenk eyleye ve bi-'radeti 'llah te'ala harami gemisine bunlar galib

18)olalar hin-i müharebede helak olandan gayri nekadar adem esir olub diri dutarlarsa kendüler asla katl eylemeyüb bi-kusur sag ve salim südde-i se'adetime irsal eyleyeler ta ki mühkem hakklarından gelinüb bir vechile siyaset etdirem ki gayrilere mucceb-i 'ibret ola ve benim memalik-i mahrusemden

19)tonanma gemilerim ki bir tarafa sefere gide Venedige müte'allık olmaya Venedik donanması dostluk üzere epsem kendü halinde olub Korfuz ceziresinden içerü kendüler ihtiyar etdikleri kal'alarında turub hareket etmeyüb kimesneye mu'avenet etmeyeler

20)benimle düşmanlık üzere olan kimesneleriñ donanmalarına aralarına getürmeyeler ve anlara yardım etmeyeler ve azık vermeyeler bi-'l-cümle benim tonanmalarıma zarar ve ziyan erişdirmeye sebep olmayalar gayri vilayetiñ harami barçalarına ve kadirgalarına ve gayri

21)gemilerine duş geldikleri vakt Venedik kendü adalarına ve hisarlarına sığındırmayalar ve turgurmayalar dutmak mümkün olursa mecal vermeyüb hakklarından geleler benim canibinden dahı olvechile 'amel olunub gayri vilayetleriñ harami parçalarını ve kadirgalarını

22)limanlarıma ve hisarlarıma sığındırmayub dutmak mümkün olursa dutub mecal vermeyüb hakklarından geleler ve Venedikden bir kimesne gelüb benim memalik-i mahrusemde bir kimesne ile satu bazar edüb akçesin tamam vermedin hile edüb kaçub giderse benim hüküm-i şerifimle varub

23)taleb olundukda ol kimesne bulunursa rızkını sahibına alivereler

ve benüm memalik-i mahrusenden bir kimesne varub Venedikden bir kimesne ile satu bazar edüb akçesin tamam eda etmedin kaçub gelürse sabit olan hakkı aliverile ve memalik-i

24)mahrusenden bir kimesne borc edinse ve yahud bir vechile müttehem olub gaybet eylese anuñiçün bir günahsız dutulmaya Venedik beglerine anuñiçün töhmet olunmaya meger ki anlarıñ memleketine vara tura bizüm canibimizden dahı olvehile etdirile ve baylosı

25)kimi dilerlerse göndereler dilerlerse horendesiyle gelüb mahrus-e Kostantiniyede üç yıla karib tura tamam olmadın gideler diler ise horendesiz geleler maslahat ne ise göre üç yıl tamam olmadın ol gide anuñ yerine olvehile bir dahı

26)gele ve Venedikden bir esir kaçub memalik-i mahruseme gelüb müsliaman olursa

sahıbı gelürse biñ akçe verile sahıbı gelmeyüb vekili gelürse vekiline vereler ve eger küfri üzerine ise ol esiri 'aynı ile vereler memalik-i mahrusenden kaçub anlara varırsa eger müsliaman ise

27)ve yahud mürtedd ise te^callül etmeyeler elbette 'aynı ile kendüyi vereler ve eger küfri üzerine ise sahıbına ve yahud vekiline biñ akçe vereler ve şöyle ki harami kayıkları deñizden ve gayri kimesneler kurudan varub Venedige tabi' olan

28)adaları urub ademlerin esir edüb götürüb Rum Elinde ve Anatolıda satarlar anuñ gibi esirler bulundukda geregi gibi dikkat ve ihtimamla teftiş olunub her kimiñ elinde bulunursa kimden aldugın bulduralar şöyle ki aldugı kimesne

29)levende müntehi olursa ve ol levend dahı ele girüb vakı^ca esir Venedigiñ idügi zahir olursa ol levendiñ mühkem hakkından geline ol esir müsliaman olmuş ise azad ola salıvereler ve eger henüz küfri üzerine ise Venediklüye teslim oluna ve eger kimden

30)alındığı ma'lum olmaz ise ol esir kendü dergah-i mu'allama getürdülüb kaziyesi südde-i saadetimde teftiş oluna ol vakt dahı eger Venediklünün sabit olursa müsliman olmuş ise azad ola ve eger henüz küfri üzerine ise baylosa teslim oluna ve Venedik

31)gemileri memalik-i mahruseme gelürken muhalif yel çıkub ol gemi helak olursa nedeñlü adem kurtulursa azad ola ve tavarları kurtulursa sahibına

verile kapudan canibinden ve ademlerinden ve gayriden kat'can dahl olunmaya ve eger memalik-i mahrusemden

32)ol tarafa bir gemi varır iken muhalif yel çıkub ol gemi helak olur ise ve nedeñlü adem kurtulursa anlara dahl olunmayub ve tavarları sahibına verile kat'a niza' olunmaya ve memalik-i mahrusemden şol yerlerden ki kadırgalar ve kayıklar ve gayri

33)gemiler derya yüzüne çıkub gitdikleri vakt ki benim kapudanım anlaruñla bile olmaya re'isleri mühkem kefillere verile ki varub Venedik memleketine zarar ve ziyan erişdirmeyeler eger kefil vermedin giderlerse mücrim ve günahkar olalar mühkem hakklarından geline ve eger kefile verdikden soñra zarar ve ziyan

34)ederlerse ne zarar ve ziyan olursa kefiller vereler hemçünan Venedik tarafından dahı derya yüzüne gemileri çıka Venedik kapudanı bile olmaya re'isleri mühkem kefillere verdikden soñra memalik-i mahruseme zarar ve ziyan yetişdirirlerse ol olan

35)zareri ve ziyanı kefiller vereler ve eger kefilsiz giderlerse mücrim ve günahkar olalar mühkem hakklarından geleler ve memalik-i mahrusemden bir harac-güzar ve yahud bir 'amil kaçub Venedige müte'allık kal'alara ve adalara varub temekkün etse kabul olunmaya varan

37)adamlara te'allül etmeyüb 'aynı ile vereler şöyle ki adem öldürüb ve yahud ugurluk edüb rızk iletse 'aynı ile vereler benim canibimde dahı

olvechile etdirilüb ol tarafdan adem öldürüb ve yahud ugurluk edüb rızık götürürse 'aynı ile vereler ve Venediklünün

38)birbiri arasında niza'ları olsa baylosları 'adetlerince diñleye kimesne mani' olmaya ve bir kimesneniñ baylosla niza'ı olsa şöyle ki südde-i se'adetim mahruse-i İstanbulda vakı' ola kaziyesi divan-i 'ali-şanımda istima' oluna ve lakin ben se'adette sefer-i hümayunda bulunacak olursam anuñ gibi

39)baylos ile vakı' olan müinaze'a mahruse-i İstanbul mühafesasıyçün konulan beg huzurunda kazi ma'rifeti ile istima' oluna ve şöyle ki Venedik bazirganları ile bir kimesneniñ niza'ları vakı' olub kaziye varalar Venediklünün

40)kendü tercümanları hazır olmayınca kazi olan da'vaların istima' etmeye emma anlar dahı te'allül edüb tercüman hazır degildir deyü 'avk etmeyüb

tercümanlarını ihzar eyleyüb ve baylos olanı aharıñ borcı için kimesne bunda tutmayub ödetmeye emma baylos anı Venedik

41)beglerine bildiricek Venedik begleri dahı eglemeyüb be-cidd cevabın göndereler ve Venedikden İnebahtıya ve Moraya ve sayir memalik-i mahruseme bir bazirganki gele gayri kimesne borcı için anı tutub incitmeyeler ve Venediklü bazirgan Burusaya ve gayriyere gitmek istese

42)baylosdan icazet-name almayınca gitmeyeler eger temerrüd edüb icazet- namesiz gitmek isterse subaşı baylosa mu'avenet eyleyüb koyuvermeye ve Venedikden gelen gemileriñ neftileri memalik-i mahrusemde hizmete tutulmayub nice geldiyse gemileri ile gideler ve Venedikden

43)gelüb temekkün eden kimesneler evlü olsun ve ergen olsun ma dam ki gelüb gidüb rencberlik edüb benim memalik-i mahrusemde yerleşmeye bir yıl tamam olmadın girü gide anlardan harac taleb olunmaya ve

Venediklünün ba'zı harac-güzar kafirler ile niza'ları

44)olub da'va edicek Venediklü şahidler ikamet ederlerimiş hasm olanlar bu yer kafirlerinden gerekdir deyü müzayeka verüb Venediklü kafirleriñ şehadetin kabul etmezlerimiş eyle olsa cümle kefare millet-i vahide olduğu ecilden buyurdum ki

45)anlarıñ eger kefare ile münaze'ası olub ikamet-i şahide ihtiyac olursa kefare tayifesinden kankı sınıfdan ki şahid ikamet edüb şer'i şerif-i nebevi muktezasınca isbat edeler kabul oluna ve Venediklü bir bazirgan memalik-i mahrusemde yolda ve izde ve köyde basılıb

46)rızkı alınsa ve yahud basıldıkda bazirgan depelenmiş olsa ve ya gayib olsa varisi ve yahud vekili gelürse şer'ile görölüb hakk yerine vara ve Venediklünden bir bazirgan ve ya bir kimesne memalik-i mahmiyeme gelüb ticaret üzere kendü halinde yürürken vefat

47)eylese anıñ metrukatına beytü 'l-malcı karışmayub bayloslarına teslim eyleyeler ve Magrib müslimanlarından ve bunlardan gayri memalik

bazirganları ki bey' ve şira eylemek için yaşdan ve kurudan gelmeli olıcakki Venedik hükm ettiği yerlere ugraya 'adet

48)ve kanunları üzerine meta^Clarınıñ rüsumun aldıktan soñra mani' olmayalar zarar ve ziyan erişdirmeyeler memalik-i mahruseme nice dilerlerse geleler ve gideler ve Korfuzdan yukaru bogazda yürüyen gemiler Venedik olsun ve gayri olsun ki

49)Venedige ticarete varalar ve geleler kimesne mani' olmaya zarar ve ziyan erişdirmeyeler meger ki yaramazlık etmiş olalar ve bir Venedik gemisi 'adet ve kanun üzere İstanbulda aranub gitdikden soñra ki kanun-i kadim üzere bir dahı bogaz hisarları

50)öñüne vardukda aranub andan soñra gitmege icazet verile haliya

*kanun-i kadime muhalif Gelibolıda dahı aranur imiş min ba'd
Gelibolıda aranmayub adet-i kadime muktezasınca girü heman bogaz
hisarları önünde aranub*

*51)gide ve Zañte adası ki her yıl anuñiçün hızane-i amireme beşyüz filori
verilür idi yine ol beşyüz filori bi-temamihi her yıl verüb hızane-i
amireme teslim eyleyeler ve Kıbrus haracı ki sal be-sal sekiz biñ
filoridir her yıl*

*52)şühur-i rumiyeden mahruse-i İstanbula getürüb teslim eyleyeler ve
memalik-i mahrusemden 'Arabistan memleketleri feth olunduğı zemandan
berü oligelen üslub-i kadim üzere iki pare mavnaları Mısır
İskenderiyesine ve iki kıt'a mavnaları*

*53)dahı mahruse-i Şama tabi' olan Trablus iskelesine oligeldüğü
üzere esbab ve meta'ları ile mukarrer olan vaktlerinde ve
mevsumlarında gelüb*

*gideler vaktinden ve mevsumundan te'hir etmeyüb eger mavnalardır ve
eger büyük ve küçük*

*54)gemilerdir şimdiye degin nevehile gelüb gidüb bey' ve şıra
edegelmişler ise girü edüb oligelene muhalif niza' etmeyeler ol
mavnalara ve ademlerine benim beglerbegilerimden ve beglerimden
ve sayir kullarımdan bir ahad kanun-i kadime muhalif*

*55)zulm ve te'addi etmeye emn ve eman üzere olalar kimesne anları
incitmeye işbu zıkr olunan 'ahd üzere dostluğu kabul eyleyüb yemin
ederim ki yeri ve göği yaradan perverdegar hakkıyçün ma dam ki 'ahdı
ve dostluğu ri'ayet*

*56)edüb 'ahda muhalif anlardan bir iş sadır olmaya bendendahı hılaf-i
'ahd bir iş olmaya bu 'ahd-name-i hümayunum yazıldıkda Bosna ucunda
kal'a-i Kuçac ve Zastine ve Velin ve Sene ve Degirmenler nam harabe*

kal'alar için

57) *Bosna sancagı begi el-an ol kal'alar alınub zabtıımızdadır deyü 'arz etdügi ecilden zıkr olunmuş idi emma Venedik doji canibinden dergah-i mu^callama varid olan mezbur elçileri ol kal'alar alınmamışdır girü bizüm zabtıımızda deyü takrir edüb tekrar teftiše muhtacolub*

58) *görölmek lazım oldugı ecilden ol kal'alar ahvali ahd-i şerifimde mevkuf kılındı vakı'a mezbur elçi takrir etdügi üzere olursa anlar tarafına teslim oluna Bosna sancagı begi'arz etdügi gibi ise soñra emr-i şerifim nevehile sadır olursa aña göre amel oluna*

59) *işbu 'ahd-name-i şerif bizüm ulu peygamberimiz hazret-i resaletiñ aleyh efzalü 's-salevat ve ekmelü 't-tahiyat tarihinden tokuz yüz kırk yedinci*

60) *rebiu'l-evveliniñ yigirmi üçünci günü mahruse-i Kostantiniyede yazıldı ki devam-i devletim ve izdiyad-i şevketim ila yevmi 'l-kıyam mü'ebbed ve müstehkem ola” (Theunissen&Alexander, 1998, s. 437-447).*

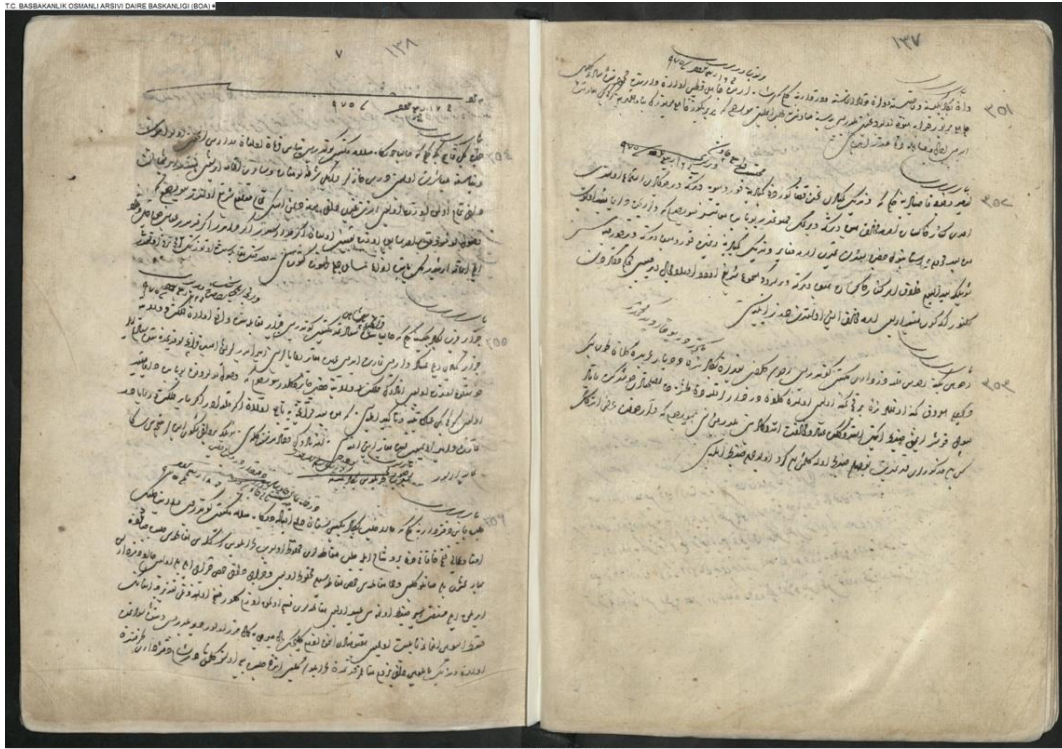
Ek 6: Darü'l Harbe İhraç Edilen Ürünlerden Alınan Gümrük Vergisi Oranları (%), 1481-1572

Darü'l Harbe ihraç edilen ürünlerden alınan gümrük vergisi oranları (%), 1481-1572

Şehir	Tarih	Mal	Müslüman	Zimmî	Harbî
İstanbul	1481	Kumaş	1	2	-
Selanik	Kanuni	Buğday, Arpa	5	5	5
Selanik	Kanuni	Nohud, Mercimek, Un, Bakla, Bögürcele	5	5	5
Avlonya	1520	Metâ	2	4	5
Trablusşam	1548	Pamuk	Kantar Başı: 150 Akçe	Kantar Başı: 150 Akçe	Kantar Başı: 150 Akçe
Trablusşam	1548	İpek	Kantar Başı: 110 Akçe	Kantar Başı: 110 Akçe	Kantar Başı: 110 Akçe
Trablusşam	1548	Sof	50 kıta 66 akçe	50 kıta 66 akçe	50 kıta 66 akçe
Trablusşam	1571	Sof	50 kıta 66 akçe	50 kıta 66 akçe	50 kıta 66 akçe
Trablusşam	1548	Sahtiyân	6	6	6
Trablusşam	1548	Baharat	10	10	10
Trablusşam	1571	Baharat	10	10	10
Trablusşam	1571	İpek (İran ve Suriye İpeği)	Kantar Başı: 110 Akçe	Kantar Başı: 110 Akçe	Kantar Başı: 110 Akçe
Trablusşam	1571	Sığır Derileri, Balmumu, Meşe Mazısı, Balmumu	3	3	3
Trablusşam	1571	Halı ve Kilim Çeşitleri	Yük Başına 11 Akçe	Yük Başına 11 Akçe	Yük Başına 11 Akçe
Trablusşam	1571	Pamuk	8	8	8
Limni	1519	Bal, Yağ, Peynir	6	6	6
Limni	Kanuni	Bal, Yağ, Peynir	6	6	6
Ayas	1522	Esbab	2	2	5
Semadirek	1519 ve Kanuni	Yağ, Bal, Peynir	4	4	4
Semadirek	Kanuni	Koyun	100	100	100
Semadirek	Kanuni	Kuzu	50	50	50
Kıbrıs	1572	Metâ	9	9	9

Kaynak: A. Akgündüz (1990-94). *Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukuki Tahlilleri*, Cilt I, II, III, IV, V, VI, VII, İstanbul: Fey Yayınları; H. İnalcık (2000b). *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi*. İstanbul: Eren Yayıncılık, s. 250; Ö. L. Barkan (1943). *XV ve XVII üncü Asırlarda Osmanlı İmparatorluğunda Zirai Ekonominin Hukuki ve Mali Esasları*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, s. 211-216.

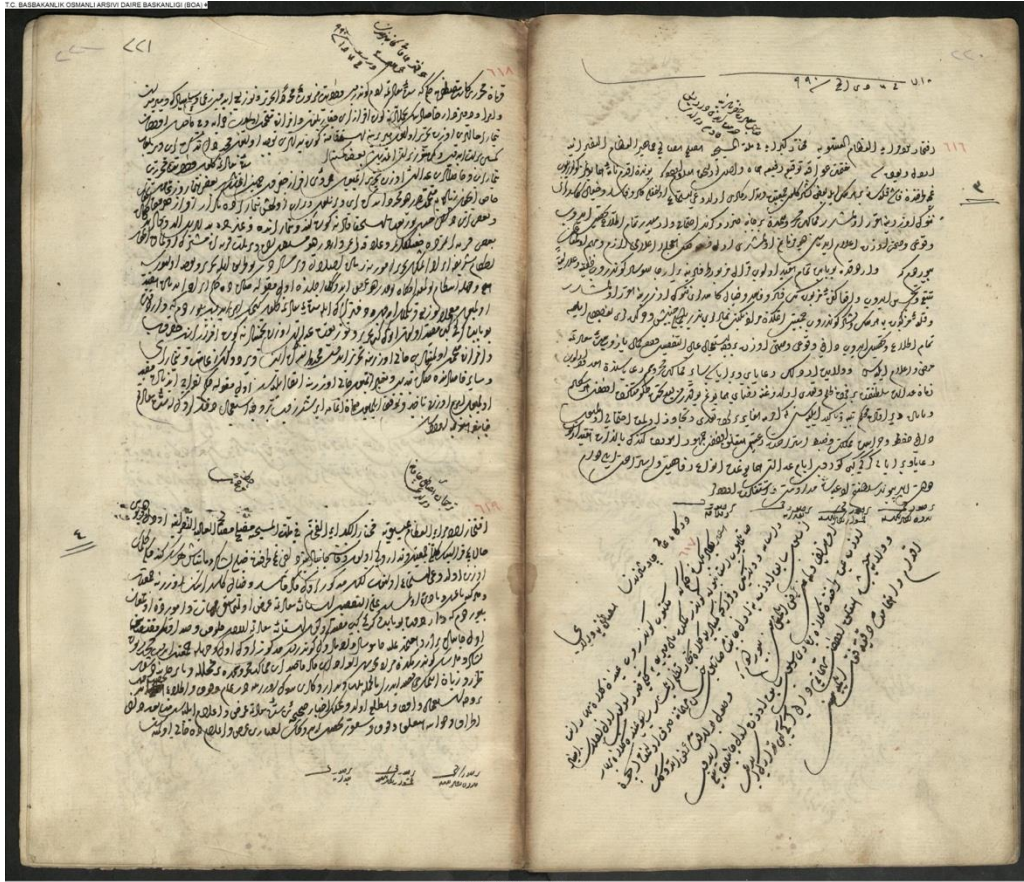
Ek 7: İzmir'den Venedik gemilerine tereke ve kuru meyve verildiği haber alındığından, İstanbul zahiresi dışında Venedik ve diğer gemilere tereke ve kuru meyve verilmemesi ve emre aykırı iş yaptırılmamasına dair hüküm

A.[DVNSMHM.d.00007

Kaynak: Başbakanlık Osmanlı Arşivi [BOA]. Fon Kodu A.DVN.MHM.d. Dosya No 7. Sayfa No 137.

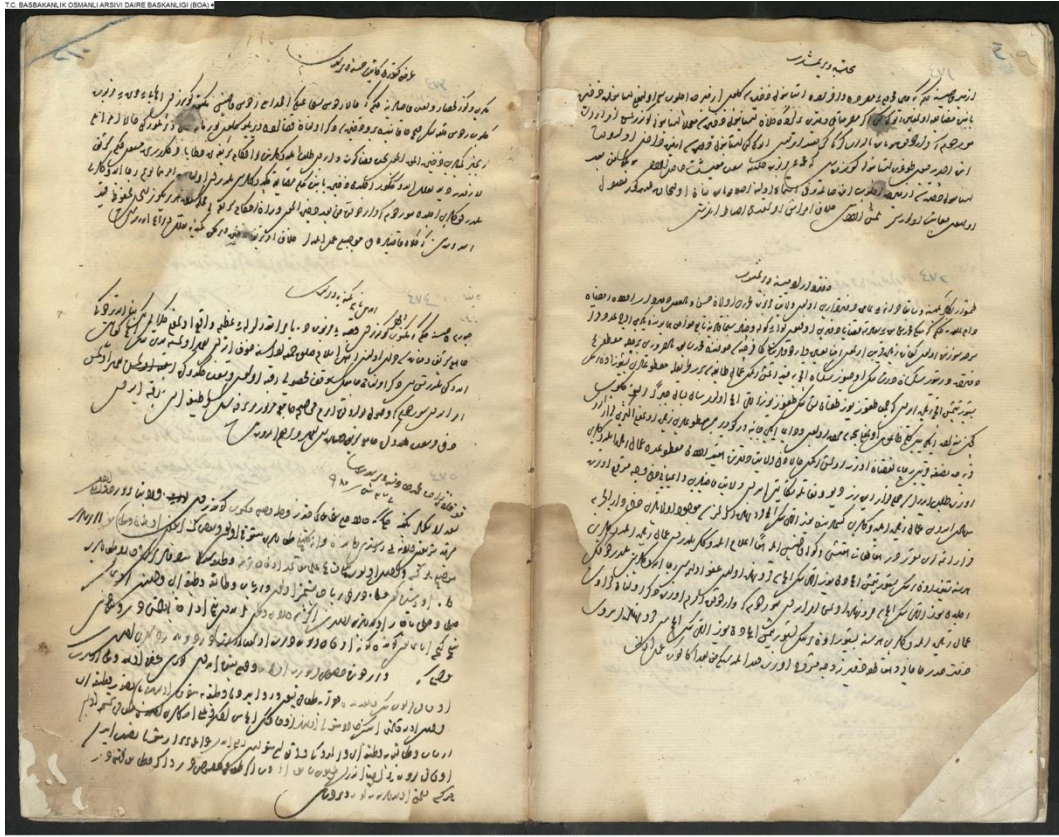
Ek 8: Mısır beylerbeyisine gönderilen, Yemen'den gelen baharatın Mısır'da Fransa ve Venedik tüccarlarına satılmasında miriye çok menfaat olduğu bildirilmekle baharatın orada satılması ve Habeş'e lazım olan mühimmatı tedarik etmesine dair hüküm

A.[DVNSMHM.d.00048]

Kaynak: Başbakanlık Osmanlı Arşivi [BOA]. Fon Kodu A.DVN.MHM.d. Dosya No 48, Sayfa No 617.

Ek 9: İstanbul'a müretteb olup Mısır'dan ve diğer yerlerden İzmir'e gelen zahirelerin doğrudan İstanbul'a nakil edilmesine dair İzmir kadısına hüküm.

A.[DVNSMHM.d.00040]

Kaynak: Başbakanlık Osmanlı Arşivi [BOA]. Fon Kodu A.DVN.MHM.d. Dosya No 40. Sayfa No 471.

ÖZ GEÇMİŞ

Adı ve Soyadı : Berkay KİBAR

Bildiği Yabancı Diller : İngilizce

Derece	Bölüm/Program	Üniversite	Yıl
Lisans	Tarih Bölümü	Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi	2017
Y. Lisans	Tarih Anabilim Dalı (Sakarya Üniversitesi ile Ortak)	Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi	2022

Görevler:

Görev Unvanı	Görev Yeri	Yıl
Araştırma Görevlisi	Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi	2021-

Eserler:

A. Uluslararası hakemli dergilerde yayımlanan makaleler:

A1.

B. Uluslararası bilimsel toplantılarda sunulan ve bildiri kitaplarında (proceedings) basılan bildiriler:

B1.

C. Yazılan ulusal/uluslararası kitaplar veya kitaplardaki bölümler:

C1. Yazılan ulusal/uluslararası kitaplar:

C1.1.

C2. Yazılan ulusal/uluslararası kitaplardaki bölümler:

C2.1.....

D. Ulusal hakemli dergilerde yayımlanan makaleler:

D1 Kibar, B. (2022). Erken Dönem Osmanlı ve Batı Anadolu Beylikleri ile Venedikliler Arasındaki Siyasi ve Ticari İlişkiler, *Sinop Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (6), 137-182.

E. Ulusal bilimsel toplantılarda sunulan ve bildiri kitaplarında basılan bildiriler:

E1.....

F. Sanat ve tasarım etkinlikleri:

F1.....

G. Diğer yayınlar: (Yukarıdaki maddelerde yer alan başlıklardaki kategorilere girmeyen ve belirtilmek istenen tüm eserler bu maddenin altında belirtilecektir.)

G1.....